

7 400(2)

R. 2

'86|12

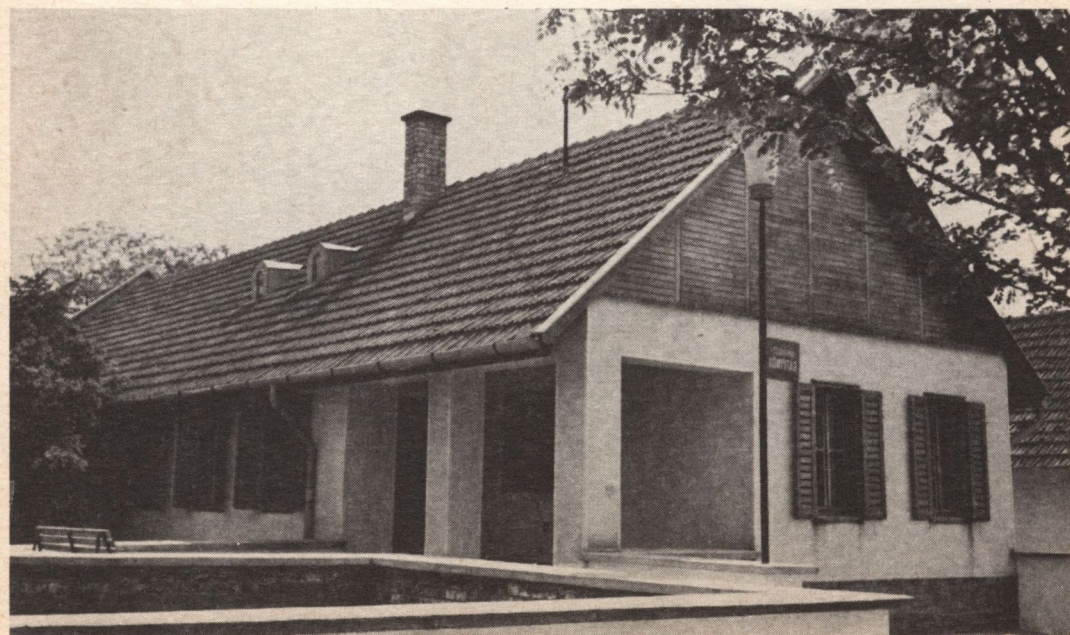
Könyvtáros

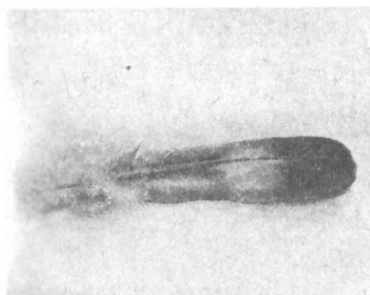

**Képek a biharugrai
községi könyvtárról
Híradásunkat lásd a 750. oldalon
(Pálmai József
és Üveges Gábor felvételei)**

36. évfolyam, 12. szám
1986. december

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Így állt össze a decemberi szám	699
	Az MKE vándorgyűlése II. – Tanácskozás a könyvtári állománnyal való gazdálkodásról (<i>B. F.–K. D.</i>)	700
Varsányi Livia	Az egyetemi könyvtárak állománygazdálkodása	701
Futala Tibor–Maurer Péter	Az Országos Műszaki Könyvtár és a fölőspéldányok	704
Bánhegyiné–Sáfár–Szabóné	Gazdálkodik-e állományával az FSZEK?	707
Orosz Bertalanné	Állományapasztás a közművelődési könyvtárakban	710
Hegedűs Éva	Fölőspéldány kivonási akció Fejér megyében	713
Mészárosné Stenger Katalin	Fölőspéldányok az iskolai könyvtárakban	715
Sárdy Péter	Avulás és apasztás társadalomtudományi könyvtárakban	717
Győri Erzsébet	Állománygondozás a tanácsi közművelődési könyvtárakban	720
Simon Zoltán	Felezési idő...	722
Somkuti Gabriella	Az evangélikus egyház közgyűjteményei	727
Simay Norbert	Szigetszentmiklós – a negatív csúcs! (<i>Új városok könyvtárai</i>)	733
Farkas László	Egy negyedszázad utolsó tizenöt éve. Az OSZK budavári székház-építése 1969–1984	737
Németh Elek	Százhusz éves a Hajdúböszörményi 2. sz. Általános Iskola könyvtára (<i>Iskola és könyvtár</i>)	741
	Lapozgató	745
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Dr. Szűcs Imre	Emléksorok a Szabolcs-Szatmár Megyei és Városi Könyvtár vendégkönyvéből	746
Hetényi Katalin–Nagy Ferenc	Az OMIKK kiállítása és kiadványai a budapesti mérnök-találkozó alkalmából	748
HOLMI LÁTÓKÖR		750
Kartal Zsuzsa	Kódexek feltámadása. Beszélgetés Kozocsa Ildikóval	751
	Kérdezz – felelek	755
Abody Rita	Olexa József (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	756
Győre Pál	Információpolitika (<i>A Könyvtáros kislexikona</i>)	757
		760
SAZKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		

A lapunk e számában közölt grafikák Olexa József alkotásai

Из содержания

18-ая выездная сессия Общества венгерских библиотекарей II.:
Совещание об управлении библиотечным фондом (700);
Золтан Шимон: Исключение из фонда в массовых библиотеках (722);
Габриелла Шомкути: Публичные собрания евангелистской церкви (727);
Норберт Шимаи: Библиотеки новых городов (Сигетсентмиклош) (733).

From the contents

18th general meeting of the Hungarian Library Association Pt.2.:
Conference on management of the collections (700);
Zoltán Simon: Weeding collections in public libraries (722);
Gabriella Somkuti: Public collections of the Hungarian Evangelical (Lutheran) Church (727);
Norbert Simay: Libraries in new towns (Szigetszentmiklós) (733).

Aus dem Inhalt

Die 18. Wanderversammlung des Vereins Ungarischer Bibliothekare II.: Beratung über die Bestandswirtschaft in der Bibliothek (700);
Zoltán Simon: Bestandsverringers in den allgemeinbildenden Bibliotheken (722);
Gabriella Somkuti: Die Gemeinsammlungen der evangelischen Kirche (727);
Norbert Simay: Bibliotheken von neuen Städten (Szigetszentmiklós) (733).

Cikkeink szerzői

Abody Rita, a Könyvtáros munkatársa; *Bánhegyi Gyuláné*, az FSZEK munkatársa; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *Farkas László*, az OSZK ny. főmunkatársa; *Futala Tibor*, az OMIKK igazgatója; *Győre Pál*, a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Győri Erzsébet*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Hegedűs Éva*, a Fejér Megyei Könyvtár osztályvezetője; *Kartal Zsuzsa*, a Könyvtáros munkatársa; *Maurer Péter*, az OMIKK munkatársa; *Mészárosné Stenger Katalin*, iskolai könyvtári szakfelügyelő; *Németh Elek*, a Hajdúböszörményi 2. számú Általános Iskola könyvtárosa; *Orosz Bertalané*, a Baranya Megyei Könyvtár igazgatója; *Sáfár Katalin*, az FSZEK munkatársa; *Sárdy Péter*, az MM osztályvezető-helyettese; *Simay Norbert*, a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Simon Zoltán*, a Debreceni Megyei Könyvtár osztályvezetője; *Somkuti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Szabó Jánosné*, az FSZEK osztályvezetője; *Varsányi Livia*, az MKKEKK munkatársa.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1051 Budapest, Alpári Gyula u. 2. IV. em. 31.

Telefon: 189-895

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (868706/09)

Petőfi Nyomda – 86/60036 Kecskemét, 1986

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. – 1900 –, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ¼ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

Így állt össze a decemberi szám

Ez évi utolsó számunk élén és középpontjában az állománygazdálkodással (szerencsés szóösszetétel!) kapcsolatos cikkek állanak. Az MKE békéscsabai vándorgyűlésén elhangzott hét előadás sokoldalúan világítja meg a bonyolult kérdéskört. Nyolcadikként hozzájuk csatlakozik *Simon Zoltán* „békéscsabai ihletésű”, a közművelődési könyvtárak állományapasztásával foglalkozó érdekes cikke, amelyet eredetileg a *Fórum* rovatba szántunk, de helytelen lett volna formai okokból elválasztani az állománygazdálkodás gondjait feltáró írások tömbjétől.

Itt kell megemlítenem, hogy néhányan szóvá tették a szeptemberi szám főszerkesztői szösszenetének egyik kitételét, amely *meghökentőnek* „bélyegzi” Sallai Istvánnak az állományapasztás tárgyában vallott vélekedését. A szerkesztőség ezzel a jelzővel egyáltalán nem akarta elhatárolni magát a *Takács Miklós* ugyane számban szereplő előadás-szövegében idézett elvtől, hogy tudniillik: „– távlatban – a kivonás és gyarapítás mértékének a közművelődési könyvtárak jelentős részében csaknem azonosnak kell lennie, tehát amennyi könyvet egy évben az adott könyvtár vásárol, körülbelül ugyanannyit ki is kell vonnia”. Éppen ellenkezőleg! Arra szerettük volna felhívni a figyelmet, hogy a magyar könyvtárügy „nagy öregje” már a hatvanas évek elején is milyen bátran szolt a megőrzés és apasztás helyes arányainak kialakításáról, akkor, amikor ez még sokakban megütöközést keltett. Persze, lehet, hogy szerencsésebb lett volna az inkriminált jelzőt idézőjelbe tenni. Hát most megteesszük.

Somkuti Gabriella ezúttal az evangélikus egyház közgyűjteményeit mutatja be. Így summázza benyomásait: „... bár nagy megrázkódtatások után, de mára már megszilárdult keretek között, gondos kezek őrzik mindazt, amit a múltból sikerült megmenteni. Őrzik azt, ami mindnyájunk közös kincse, s aminek megőrzéséhez mindnyájunknak köze van”. Az utolsó mondat különösen megzívlelendő.

Simay Norbert az *Új városok könyvtárai* című sorozatban egy idén „kinevezett” város, *Szigetszentmiklós* elkeserítő könyvtári helyzetét tárja fel. Bizunk benne, hogy a cikk utolsó, szónoki kérdésére – „Vajon fog valaha a *Könyvtáros* tudósítást közölni a Szigetszentmiklói Városi Könyvtár avatásáról?” – a közeljövőben igennel felelhetünk.

Farkas László az Országos Széchényi Könyvtár budavári székház-építésének utolsó szakaszáról, az 1969-től 1984-ig tartó másfél évtizedről számol be. Keserves évek voltak ezek a nemzeti könyvtár életében, s amint az köztudott, az új épületbe való beköltözéssel a gondok és nehézségek nem szűntek meg egy-csapásra.

Kartal Zsuzsa Kőzocsa Ildikóval, az OSZK osztályvezetőjével beszélget az Egyetemi Könyvtár csaknem elpusztult kódexeinek restaurálásáról. Gondolom, mindenki együtt reménykedik a szerzővel abban, hogy e pótolhatatlan értékek csaknem-pusztulását előidéző hanyagság nem fog ismétlődni.

Szűcs Imre régóta nálunk levő cikkében a Szabolcs-Szatmár Megyei és Városi Könyvtár vendégkönyvének érdekesebb bejegyzéseiből idéz egy csokorra valót. *Németh Elek* a hajdúböszörményi általános iskolai könyvtár száz-husz esztendejét ismerteti.

Még valamiről. Elnézést kell kérnünk jó néhány illusztris szerzőnktől, hogy cikkeiket sokáig „hevertetjük”. A szükség vitte rá a szerkesztőséget, hogy számos okos, érdekes írást csúsztassunk. Ugyanis nem akartunk lemondani arról, hogy a Sallai-Sebestyén emlékülés anyagát, illetve az MKE békéscsabai vándorgyűlésének előadásait ne egy-egy tömbbe sürítve közöljük. Így óhatatlanul későbbi számokra maradtak fontos dolgozatok, hiszen terjedelmünk megszabott.

Boldog új esztendőt kívánunk valamennyi kedves olvasónknak!

Bereczky László

Az MKE vándorgyűlése II.

Tanácskozás a könyvtári állománnyal való gazdálkodásról

A *Könyvtáros* előző, novemberi száma részletes beszámolót közölt az MKE 18., békéscsabai vándorgyűléséről. A három tematikus ülés közül azonban csak kettőt (*Tanácskozás a könyvtárépítésről és -berendezésről, A hazai könyvtári és tájékoztatási célú számítógépes rendszerek helyzete és a jövő feladatai*) ismertetett, és a szekciók és bizottsági ülések sorából is kimaradt a társadalomtudományi szekció előadásainak, vitájának összefoglalása. Mind a harmadik tematikus ülés résztvevői, mind a társadalomtudományi szekció előadói és hozzászólói a könyvtári állománnyal való gazdálkodással foglalkoztak. Tekintettel arra, hogy e kérdés – ha ez egyáltalán lehetséges – még az előző kettőnél is szerteágazóbbnak bizonyult, valamint arra is, hogy az állománygazdálkodással kapcsolatban az utóbbi időkben igen csak felerősödtek a viták, sőt azokban a nem szakajtó (például az *Élet és Irodalom* vagy az *Új Tükör*) is élénken részt vett, e témáról nem olyasféle összefoglaló készült, mint a könyvtárépítésről vagy a számítógépesítésről szóló tanácskozásokról. Előljáróban pusztán rövid ismertetést adunk a tematikus ülés és a társadalomtudományi szekció munkájáról, majd a vita során kifejecesedő, ajánlás jellegű téziseket közöljük, ezt követően viszont teljes terjedelmükben a két tanácskozáson elhangzott előadásokat, illetve korreferátumokat. Erre azért is szükség van, mert azok nemcsak általában vagy teoretikus szinten szóltak a kérdés-komplexumról, hanem alaposan megvilágítottak számos részletkérdést is. Az előadások közül egy, *Sonnevend Péteré*, az OSZK főosztályvezetőjéé marad csak el, az ő cikkét, amely *Az állományapaszta – főlőspéldánygazdálkodás – tárolókönyvtárak* címet kapta, a *Könyvtári Figyelő* fogja közölni. (Sonnevend Péter egyébként arról számolt be, hogy az utóbbi évtizedekben igen jelentősen megnőtt a nemzeti könyvvagyon, a helybenolvasás elterjedé-

sével, a kölcsönzések stagnálásával kapcsolatos az is, hogy a könyvek átlagos kopási ideje, fizikai elhasználódási folyamata lelassult. Szólt az OSZK főlőspéldányhasznosítási akcióiról, ezek tapasztalatairól, valamint a kifejlesztésre váró tárolókönyvtári koncepcióról – ez utóbbinak OKT vitáját a *Könyvtáros* 11. száma ismertette röviden.)

A tematikus ülés résztvevői, meghallgatva Sonnevend Péter, Dr. Varsányi Livia, Futala Tibor, Maurer Péter, Bánhegyi Gyuláné, Sáfár Katalin, Szabó Jánosné, Orosz Bertalanné, Hegedüs Éva, valamint Mészárosné Stenger

Katalin előadásait, a következőket tartották fontosnak leszögezni: 1. Az állománygazdálkodással kapcsolatos kérdésekben szemléleti változásra van szükség, valamint egységesebb szakmai közvéleményre. 2. Ezt elősegítendő a kérdést a legkülönbébb könyvtári fórumokon nyílt vitákban kell megtárgyalni, kívánatos, hogy az MKE, az OKT további megbeszéléseket kezdeményezzen, a képzés és a továbbképzés pedig nagyobb hangsúllyal foglalkozzék az állománygazdálkodás speciális problémáival. 3. Az ismert jogszabály önmagában nem ad segítséget a kisebb könyvtárak állományapasztási munkálataihoz, ezért szükséges megszervezni a hathatós szakmai támogatást, létrehozni az állományapasztás különböző segédleteit. 4. Külön kell foglalkozni, országos szinten, a hazai és külföldi periodikumok kivonásának kérdéskörével.

A társadalomtudományi szekció tanácskozásán *Sárdy Péter* és *Győri Erzsébet* tartottak előadást. Az előadásokat követő vita alapján a

szekció a következő ajánlásokat terjesztette a plenáris záróülés elé: 1. A közművelődési könyvtárak tevékenységében a jelenleginél nagyobb hangsúlyt kell helyezni a gyarapítás elveinek és gyakorlatának vizsgálatára. 2. A könyvtárak bátrabban éljenek a 3/1975. KM-PM együttes rendeletben biztosított megőrzési joggal. 3. Az OKT figyelmébe ajánlja a szekció az egyes könyvtártípusokra vonatkozó megőrzési kötelezettség rögzítését és publikussá tételét. 4. A szakterületi együttműködési körök vezető könyvtárai, a hálózati központok állapotjanak meg az időszaki kiadványok eredetiben vagy mikrofilmen történő egyeztetett őrzése és szolgáltatása ügyében. 5. A gyarapítást és apasztást az állományépítés szempontjából egységes folyamatnak tekintve, az MKE, az MM könyvtári osztálya, a könyvtáros szakma tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a közvéleményben általánosan elfogadott, szükségszerűnek tekintett gyakorlat legyen az állományapasztás. (*B. F.-K. D.*)

Az egyetemi könyvtárak állománygazdálkodása

Tizennyolc egyetemi könyvtár (az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Kossuth Lajos Tudományegyetem kari könyvtáraival együtt összesen huszonnégy szervezeti egység) 1981 és 1985 közötti állománygazdálkodási adatait tanulmányoztam. Munkahelyem, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára helyzetét ismerve, az ELTE és a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárát látogattam meg. Vizsgálataim, tapasztalataim alapján kíséreltem meg a témakör felvázolását.

Funkció, gyűjtőkör és apasztás

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az egyetemi könyvtárak állománygazdálkodási gondoljai már a *funkció* és a *gyűjtőkör* sokféleségével kezdődnek. Van köztük nagy múltú, könyvészeti ritkaságokat őrző tudományági alapkönyvtár (ELTEKK), több mint háromezilli-

ós állományú, általános gyűjtőkörű, kötelespéldányjogú második nemzeti könyvtár és regionális központ (KLTEKK), van országos feladatkörű tudományos szakkönyvtár és információs központ, mint az MKKEKK a közgazdaságtudomány területén, s ide tartoznak a változó nagyságú állománnyal rendelkező mezőgazdasági, orvosi és műszaki egyetemi könyvtárak, amelyek funkciója és gyűjtőköre a szakirányú koordinációs központokhoz kapcsolódik (Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, AGRO-INFORM). E sokszínűséget az egyetemi rangú művészeti főiskolák és egyéb felsőoktatási intézmények könyvtáraival szándékosan nem fokozom, ezek sajátosságai külön vizsgálatát érdemelnek.

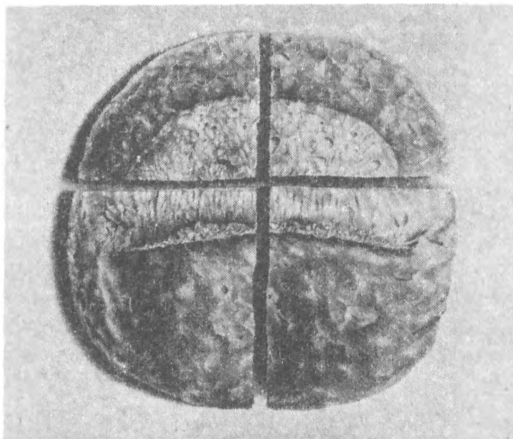
Az egyetemi könyvtárak számos funkciója között (egyetemi, szakkönyvtári, regionális, nemzeti) az egyetemi feladatkörből adódó tömeges igények kielégítése (például példányszámmal) néha látszólag háttérbe szorul,

ugyanakkor e könyvtárak, gazdag állományukkal, nagyobb választékot is kínálnak a jövő szakembereinek, így a különböző funkciók erősíthetik is egymást.

Az állományfejlesztés arányait a funkciók súlyának megfelelően kellene kialakítani, ami a gyakorlatban alig megvalósítható, hiszen a gyarapítás nemcsak a funkció, hanem a pénzügyi, könyvkiadási, beszerzési lehetőségek függvénye is. Általában minél sokrétűbbek a feladatok, minél régebbi az állomány és általánosabb a gyűjtőkör, az állománynak annál kisebb százaléka szolgál a hallgatók igényeinek közvetlen kielégítésére (a kötelező tananyag állandóan forgalomban levő mennyisége a tudományegyetemeken 5–10 százalék, az MKKEKK-ban 15–20 százalék, a fiatalabb műszaki és mezőgazdasági egyetemek könyvtáraiban az 50 százalékot is eléri). Hasonlóan alakulnak az egy beiratkozott olvasóra jutó új beszerzések 1985. évi adatai is: az ELTE-n 1, a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen 3,3, a Veszprémi Vegyipari Egyetemen 4 kötet jutott egy olvasóra. (A Semmelweis Orvostudományi Egyetem 0,3 kötet/fő arányát az 1833 forintos beszerzési átlagár indokolhatja.)

Számottevőek azok az állományrészek, amelyek fejlesztése éppen az egyetemi feladatokból adódik: a tankönyvek, jegyzetek mellett az oktatás „végtermékét” jelentős szakdolgozatok és doktori disszertációk, az oktatott szaktárgyak irodalmának stb. gyűjtése, valamint az „általános” közművelődési anyagok is. Vannak olyan szakok, amelyek valamennyi egyetemen szerepelnek (például politikai tárgyak, számítástechnika stb.), csak az egyikben fő-, a másikon mellékgyűjtőkörbe tartoznak. Ugyanez jellemző az egyes szakterületi állományrészeken (mezőgazdasági, orvosi, műszaki) belül is. A sok helyen beszerzett azonos könyvanyagban kell keresnünk az egyetemi könyvtárak állománykivonását leginkább serkentő tényezőt.

Általában az a gyakorlat, hogy a kötelező olvasmányok példányszáma csak a hallgatók 10 százalékának elég. Ez jellemző a külföldi helyzetre is. A szövegigényesebb humán szakterületeken a példányszám általában magasabb. Az MKKEKK például a legkeresettebb szakirodalmat a hallgatók 10 százalékos arányában szerzi be (a kölcsönzés és a helybenolvasás számára egyaránt), a BMEKK szintén 10 százalékos arányra törekszik, de már az ELTEKK helyhiány miatt a tankönyvekből csak maximum 3 példányt szerez be, s a jegyzetek-

ből 1–1 példányt helyez el az olvasóteremben, mert a legnagyobb igénybevétel nem itt, hanem a kari olvasótermekben jelentkezik, ahol a kisebb 30–100 ezres állományok inkább a hallgatók szükségleteihez méretezettek.

Az egyetemi könyvtárakra egyáltalán nem jellemző a túlméretezett példányszám-gyarapítás (külföldi kiadványokból csak 1–1, hazai kiadványokból általában maximum 3, tananyagból ritkán több mint 10 példány a szokásos). Érthető ez, mivel az 1985. évi adatok szerint az agráregyetemeken 401, az MKKE-n 432, a tudományegyetemeken 100, a műszaki egyetemen 874, az orvosi egyetemi könyvtárakban pedig már 1924 forint volt egy-egy dokumentum átlagára.

Az elhelyezési lehetőségek nem kedveznek az állománygyarapításnak, különösen, ha sokféle feladatot ellátó, korszerűtlen körülmények között működő és heterogén gyűjtőkörű egyetemi könyvtárról van szó. A leginkább hátrányos helyzetben a tudományegyetemek könyvtárai vannak, itt átlag 500, az agráregyetemeken csaknem 300, a műszaki egyetemen 100–150 dokumentum jut 1 négyzetméterre a könyvtár teljes alapterületével számolva, az MKKEKK-ban 1 raktári négyzetméteren 266 dokumentumot kell elhelyezni.

Már az állománybavételnél dönteni kell a dokumentumok tartós vagy időleges megőrzéséről. A könyvtárak azonban nem mindenütt élnek ezzel a lehetőséggel, pedig az időleges megőrzés eleve lehetővé tenné a nagy példányszámú, tartalmilag gyorsabban avuló dokumentumok (jegyzetek, brosrák, oktatási segédletek, időszaki sajtótermékek stb.) megfelelő értékhatárig történő rendszeres kivonását,

amire a 3/1975. KM-PM számú rendelet lehetőséget nyújt.

Az állománykivonás az érintett könyvtárak sokrétű állományösszetételéből elsősorban az egyetemi oktatás céljára beszerzett és a forgalmazás során elhasználódott – nagyobbrészt el is avult – dokumentumokra terjed ki. Ezek *selejtezés* címén történő kivonása a könyvtárakban viszonylag folyamatos. Ez leginkább a műszaki egyetemi könyvtárakban figyelhető meg, s az MKKEKK-ban, ahol az időlegesen megőrzendő dokumentumok száma évente kimutatható az állománycsökkenés adataiban (gyorsabban változó, tömeges használatnak kitett, viszonylag olcsóbb, rugalmasabban pótolható könyvanyag). Bonyolultabb a helyzet a könyvtárak egyéb szakanyagát, nagyobb állományrészeit érintő tervszerű állományapaszttással kapcsolatban. Itt a gondot elsősorban a megőrzési kötelezettség okozza, amit viszont a funkció, a gyűjtőkori koncepció, a könyvtárak közötti együttműködés és nem elhanyagolható mértékben a könyvtárak személyzeti ellátottsága határoz meg. (Például az ELTEKK-ban 0,5, a BMEKK-ban és az MKKEKK-ban egy-egy munkatárs foglalkozik a kivonással kapcsolatos munkaigényes adminisztrációval.)

Az apasztás mértéke

Az állomány rendszeres és folyamatos tartalmi és mennyiségi felülvizsgálata a könyvtár munkaerőkapacitásának nagy részét hosszú ideje leköti. A működés folyamatos biztosítása mellett az apasztásra ítélt művek és példányok egyszeri kiemelése igen lassítja a munkát és növeli a hibalehetőségeket. Ha egy több száz- vagy milliós nagyságrendű közgyűjtemény ez utóbbi munkához mégis hozzáfog, azonnal szembetalálja magát a szinte kötetenként jelentkező sajátos szempontokkal, még akkor is, ha ezt az évekre szóló feladatot a leggondosabban készíti elő.

Az állományapasztás mértéke és üteme a szakterület jellegzetességétől és az állomány-nagyságtól függ. A nagy állománnyal rendelkező tudományegyetemi könyvtárak (ELTEKK, KLTEKK) rendszertelenebbül és kevesebbet apasztanak, mint az egységesebb állományösszetételű közepes vagy kisebb szakkönyvtárak. 1981–1985 között a tudományegyetemi könyvtárak 5–6 milliós összállományukból csak 34 237 kötetet, a műszaki könyvtárak negyedannyi állományból 37 260 kötetet

vontak ki. Az egyes könyvtárak apasztása évenként változó (például az ELTE jogi karának könyvtárában 1981-ben 0,2 százalék, 1982-ben kerekén 10 százalék az állományhoz viszonyított csökkenés). Nyilvánvaló, hogy minden könyvtárnak saját üteme van, amit meghatároz, hogy mikorra gyűlik össze a kivonandó mennyiség, mikor van az apasztásra munkaerőkapacitás, mikor telítődik a raktár stb.

Érdekes megfigyelni a gyarapodás és csökkenés szakterületek szerinti összefüggéseit. Az egyetemi könyvtárak közül az elmúlt öt év alatt a tudományegyetemeken volt a gyarapodás a legnagyobb mértékű (51,2 százalék), míg a legalacsonyabb a gyarapodáshoz viszonyított csökkenés (5,8 százalék). A közgazdasági területen a viszony fordított: az MKKEKK-ban 5,8 százalék volt az állománynövekedés, de 59 százalékos volt a csökkenés a gyarapodáshoz képest. E két véglet jól jelzi az általánosabb profilú nagy állományok és a gyorsan változó közgazdasági szakterület közötti különbséget.

A gyarapodás és a csökkenés mértékének lehetőség szerinti kiegyensúlyozására általában a szakirányú egyetemi könyvtárak törek-szenek, közülük is különösen a mezőgazdaságiak és a műszakiak.

Jellemzően az egyetemi könyvtári feladatkörrel függ össze, hogy a vizsgálódásba vont könyvtárakban jelentős az az állományrész, amelyet általában egy-egy példányban fejlesz-tenek és tartósan megőriznek, ez az *egyetemi gyűjtemény*. Az egyetem, illetve a könyvtár saját kiadványai, a jegyzetek, az intézmény történetére vonatkozó dokumentumok, az egyetemen írt szakdolgozatok, megvédett doktori disszertációk, továbbá az oktatók, kutatók, könyvtárosok szakirodalmi publikációi tartoznak ide. A régi egyetemek könyvtáraiban ez a gyűjtemény százazres nagyságrendű, s évről évre jelentősen növekszik.

★

Meggyőződésem, hogy a könyvtári állományban nem a fölőspéldányok, az elavult művek tervszerű apasztása, az elhasználódott kötetek selejtezése okozza a legnagyobb „pusztítást”. Sokkal inkább a múlt idő, s a kedvezőtlen körülmények tesznek egyre jövätehetlenebb kárt értékeinkben. Az MKKEKK-ban például az állomány mintegy 30 százalékát (kb. 160 ezer kötetet) kellene kötetetni, s ennek 10 százalékát restauráltatni, így a muzeális értékű

dokumentumgyűjteményt is, pedig ezeknek már korszerű a raktározásuk. A könyvkötő műhelyek kapacitása jó esetben a kurrens folyóiratok és az új könyvek kötésére, jelzetelésére elég, de ahol a könyvtár kiadói tevékenységet is folytat, ott még a kiadványok fűzése is erőn felüli gondot okoz (az MKKEKK-ban ez több mint tízezer egység évente), mivel általá-

ban hiányoznak az ehhez szükséges korszerű technikai berendezések. A régi állományrészek restaurálási munkálatai pedig végképp meghaladják az egyes könyvtárak, illetve fenntartók pénzügyi lehetőségeit (átlag 6000 forintba kerül egyetlen kötet).

Varsányi Livia

Az Országos Műszaki Könyvtár és a fölőspéldányok

A világon csupán néhány könyvtár (például a Library of Congress, a British Library Lending Division) képes arra, hogy a honi kiadású dokumentumok teljes mértékű gyűjtésén túl a külföldieket legalább „arra törekvően”, illetve a kutatási igények által meghatározott mértékben gyűjtse. Véleményünk szerint a magyarországi feltételek (az ország nagysága, pénzügyi helyzete, az arra érdemes, ténylegesen megőrzendő dokumentumok száma, a jól-rosszul működő könyvtári rendszer stb.) nem indokolják és nem is teszik lehetővé egy BLLD típusú vagy ahhoz hasonló könyvtár megteremtését. Úgy véljük, hogy hazánkban a könyvtári állományok szervezésének-tárolásának, a fölőspéldányok újraszervezésének és használatának kérdéseire olyan megoldást kell találnunk, amely nem igényel jelentős anyagi ráfordítást, fokozatosan kiépíthető, és az ún. nagykönyvtáraknak a kisebb könyvtárakból bevont fölőspéldányok értékes egyedeivel megerősített állományára, szolgáltatásaira támaszkodik. Az OMK szeretné megismertetni a szélesebb szakmai közvéleménnyel az évtizedek óta megoldatlan fölőspéldány-kérdéssel kapcsolatos álláspontját, a kérdés megoldására kimunkált javaslatait és azon elhatározásait, amelyek révén a maga hatókörében e téren előre kíván lépni: 1. Nem indokolt, mint eddig tettük, hogy a szinte mindenütt feszült raktározási helyzetért a tárolókönyvtár(ak) hiányát tegyük felelőssé. Be kell látni: a meghatározott könyvtárakban felhalmozott fölőspéldány anyag túlnyomó része abszolút értelemben is fölőspéldány. Erről – egyebek mellett – az OMK állománybegyűjtési kísérlete is tanúskodik (a 33 kisebb-nagyobb szakkönyvtártól átvett állomány ke-

reken egyharmada profilidegen, további 10 százalékot tesz ki benne az „állományba bedolgozni sohasem érdemes” broszúra, az OMK-ból hiányzó értékes anyag pedig a teljes begyűjtött halmaz alig 5 százaléka.) Ahelyett, hogy a fölőspéldány anyag egészének begyűjtésével és újraelosztásával foglalkoznánk, annak meghatározott szabályok nem érintette részét egyszerűen ki kell zárni a könyvtári rendszerből (eladások a könyvkereskedelemnek, aukciók, kiadások magáncélokra, ipari hasznosítás). 2. A fölőspéldányból az 1949 (vagy óvatosabban és a több kötelepéldánysor keletkezésére gondolva: 1952) előtti hazai kiadványok és – kiadási időhatár nélkül – a külföldről származó művek kínálnak olyan halmazt, amelyet az erre kijelölt könyvtáraknak érdemes begyűjteniük, illetve hiányzó egyedeikkel állományukat megerősíteniük (pótlólagos vagy kiegészítő állománygyarapítás). Ez az anyag nem tehető többre, mint 1 millió hazai és 500 ezer külföldi dokumentumra. 3. A 2. pontban begyűjtésre érdemesített hazai fölőspéldányokat területi alapon (megyei könyvtárak) célszerű megszervezni nemcsak a közművelődési és iskolai könyvtárak esetében, hanem a helyi szakkönyvtárakban is, a külföldi eredetű dokumentumoknak a selejtező könyvtárakból való átvételét pedig szakterületi alapon (hálózati és koordinációs központok, esetenként országos feladatkörű szakkönyvtárak). Úgy látjuk, hogy a fenti nagyságrendek láttán a megyei könyvtárak és a szakterületileg illetékes szakkönyvtárak megnyerhetők az ügynek. Így a tárolókönyvtári funkció az újszerű – a pótlólagos gyarapítás fogalmát is ismerő – állományépitéssel, s az erre épülő kibővített szolgáltatások-

kal valósulhatna meg Magyarországon. 4. A tárolókönyvtári munkamegosztás az említett könyvtárak és az OSZK meglévő tárolókönyvtára között a dokumentumok kiadási idején alapuljon: 1850-ig az OSZK tárolókönyvtárának a máshonnan kiselejtezett hazai és a külföldi dokumentumokat egyaránt általános gyűjtőkörrel kellene állományába szerveznie. Amennyiben – könyvtárközi szolgáltatási célokból – az OSZK továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy hazai kiadványokból újabb állománysort alakítson ki, megállhat az 1952-ben kiadott műveknél. (Az OSZK ebbéli gyarapodása a megyei könyvtárak által felküldött dokumentumokból táplálkoznék.) 5. A hazai dokumentumellátás színvonalán a javasolt kimentés és koncentráció mindazonáltal csak kis mértékben javíthat. Jelentősebb javulás legfeljebb a tudománytörténeti búvárkodások dokumentumellátásában várható. Az igazi feladat a kurrens állománygyarapításra szolgáló erőforrások növelése (ellátottsági-használati vizsgálatokkal kombinálva), a lelőhely-tájékoztató korszerűsítése (ezzel kapcsolatos a számítógépes technikák gyorsabb térhódításának előmozdítása, a növekvő igényekkel is számoló repro- és mikrográfiai fejlesztés megtervezése és megvalósítása), valamint az, hogy a „szolgáltatási központok” a maguk illetékességi körében legalább olyan gyorsan – és ez nemcsak technikai kérdés –, megbízhatóan és udvariasan szolgáltassanak, mint a BLLD. 6. Adottságai révén és a holtpontról történő elmozdulás érdekében az OMK az előadott koncepcióból

a következőket szeretné a gyakorlatban is megvalósítani: a) A műszaki könyvtáraktól szelektíven (előzetes behasonlítás alapján) átvesszük az állományukból kivont külföldi dokumentumokat – egyelőre a periodikumokat – állományunk teljességének, fizikai állapotának javítása céljából (például kötött példány, hiányzó szám pótlása, példányszám-kiegészítés). Esetenként – külön megegyezés szerint – hazai kiadású dokumentum átvételére is vállalkozunk. b) Az eddig teljesen esetleges átadó-átvevő kapcsolatot szabályozni fogjuk. Ennek az a lényege, hogy a Műszaki Könyvtári Koordinációs Kör Külföldi Időszaki Kiadványai című jegyzék őrzési adataiból kiindulva, szerződésszerűen vennénk át a nem tartósan őrző könyvtárakból az OMK-ból hiányzó folyóiratokat (a számítógépes nyilvántartás révén a „kettős lelőhelyek” regisztrálása megoldható). Pillanatnyilag 115 folyóíratra szándékozunk ilyen szerződést kötni. Erre – a jegyzék alapján – a műszaki egyetemi könyvtáraknak is lehetőségük van, gyűjtőkörü illetékességük szerint. c) Az OMK állományának apasztása során fölöslegessé vált vagy a máshonnan átvett, de az állományba be nem iktatott dokumentumokat más könyvtáraknak fogja felajánlani, esetleg aukció keretében kívánja értékesíteni. (Eközben a könyvtár vállalja, hogy gyűjtőkörének határai között minden hazai kiadású dokumentumból egy-egy példányt megtart állományában.)

Futala Tibor–Maurer Péter

Futala Tibor levele az állománygazdálkodási szekció résztvevőihöz

Bármennyire szívem szerinti lett volna, hogy a szekció munkájába személyesen is bekapcsolódjam, elért a balszerencse: combnyaktörést szenvedtem.

Így hát csak távolról köszönhetem, s biztathatom Önöket a kérdéskör alapos megbeszélésére. Van mit megbeszélni – és intézkedéseket kívánni – vele kapcsolatban.

A szabadabb-radikálisabb (például az Országos Műszaki Könyvtár által javasoltak szerinti) állománykivonást részint tévhitiek, részint aggodalmak gátolják.

A tévhitokről annyit: az országos könyvtári dokumentumvagyon akkor sem gazdagodnék lényegesen, ha valamennyi könyvtárból a legutolsó – elavulás, érdeklődésváltozás és gyarapítási tévedés folytán keletkezett – főléspéldányt is bevonnánk, ismételten feldolgoznánk és valamiféle csodálatos tárolóraktárban újra használhatóvá tennénk. A további mozgatra egyáltalán érdemes főléspéldányok száma nem több, mint amennyit az Országos Műszaki Könyvtár e szekcióülésre készített dokumentumában megadtunk.

Az aggodalmaknak több rétege-szintje van. Az első: Jaj, istenkém, pótolhatatlan kincsek kerülnek szemétre a radikalizmus által. De – kérdezem – hány közművelődési, iskolai és helyi szakkönyvtárban bújnak meg ősnymtatványok, RMK-k vagy bármiféle más ritkaságok? Ahol netalántán igen, ott vigyáznak rájuk, mint a szemük fényére. És különben is: a mégoly radikálisnak látszó OMK-elképzelés ezt, tudniillik a történeti anyag megkülönböztetett kezelését sem hagyja figyelmen kívül.

A második: Az a drága devizáért beszerzett sok könyv és folyóirat! De hát tudjuk, a begyűjtött halmaznak jó esetben csak 10–15 százaléka lesz alkalmas a begyűjtő és más könyvtárak állományának megerősítésére (a maradékot – a könyvkereskedelemnek, magánosoknak, ipari hasznosításra – kell eladni). Ez az anyag is, bár korántsem olyan gyorsan, mint korábban hitték, ki van téve az elavulásnak. Ilyesmit meghagyni a helyi szakkönyvtárakban ahhoz hasonló, mintha a szóban forgó könyvtárakat fenntartó üzemekben az Osztrák–Magyar Monarchia idején gyártott berendezésekhez ragaszkodnának csak azért, mert

még működnek. Arra sem teszünk esküt, hogy minden begyűjtött külföldi dokumentumot valamely magyarországi nagykönyvtárban úgy fogunk megőrizni, mintha kiadási országának nemzeti könyvtára lennénk.

A harmadik aggodalom a magyar termést félti. Amíg a kiadási időt tekintve erre szükség lehet (1949 vagy 1952-ig), az OMK-elképzelés is biztosítja a begyűjtést és az újratárolást.

A negyedik aggodalom már szelektív: Jó, jó, a szakirodalom egy idő után tényleg elavul, de a szépirodalom soha. Az utóbbi megállapítás – persze – felettébb viszonylagos: rendkívül kevés az olyan műalkotás, amire vonatkoztatható. De még az ilyen műveket is mindenki lehetőleg a legújabb kiadásban szereti olvasni. Ugyanaz a gyönyörű nő sokkal gyönyörűsebb, ha ócska holmik helyett divatos ruhában jelenik meg. (Az ez alól kivételnek számító filológusoknak meg ott a nemzeti és a többi őrző könyvtár.)

Az utolsó – az ötödik – aggodalom szerint

mit szólna a kulturális igazgatás, hogy miközben a könyvtárak egyre több pénzt követelnek állománygyarapításra, egyre-másra és ezerszám dobálják ki a nemzeti vagyont. Kérdésem: no, és mit szól a könyvkereskedelem raktárkiürítéseire. Nyilván belátta vagy beláttaták vele: ez még mindig olcsóbb, mint raktárat létrehozni és raktárgondozó kapacitást

fenntartani. Ugyanígy: ha kell egyáltalán, radikálisabb állománykivonási gyakorlatunk szükségességét (s ennek még ráadásul művelődés- és tájékoztatáspolitikai vetülete is van) nekünk is be kell láttatnunk vele, hangsúlyozván, hogy mindemellett rigorózus szabályok szerint – kellően biztonságos szita-rendszert használva – járunk el.

Gazdálkodik-e állományával az FSZEK?

Szakmai közhely, hogy a gyarapítás és az apasztás az állomány építésének szorosan összefüggő, egymást kiegészítő, egyformán fontos két oldala. Mégis, az apasztás nehezen egyenjogúsodik, számos tárgyi és személyi tényező akadályozza érvényesülését. Az állománnyal való gazdálkodás pedig jóval több, mint gyarapítás és apasztás kettőssége. Beletartozik a raktározás költségeinek mérlegelése éppúgy, mint a feladatok elvégzéséhez szükséges legkedvezőbb állománynagyság megállapítása, az értékek megóvása legalább annyira, mint a raktárak megszabadítása a felesleges ballaszttól, az állománnyal kapcsolatos könyvtárközi együttműködés nem kevésbé, mint a fölőlpéldányok értékesítése. A többi magyar könyvtárhoz hasonlóan (vagy még jobban) az FSZEK is még az állományapasztás „legalizálásával” küszködik ugyan, a kérdést mégis az állománnyal való „gazdálkodás” szintjén szeretné felvetni.

A központi könyvtár és hálózata

Az FSZEK központi könyvtára ma két fő feladatot lát el: a szociológia országos szakkönyvtára, ugyanakkor közművelődési könyvtár is, amely elsősorban a humán és társadalomtudományok magyar és idegennyelvű irodalmát gyűjti. A könyvtár nyolc évtized alatt összegyűlt állománya természetesen történelmileg rétegződött. Mint minden régi gyűjtemény, a miénk is magán viseli gyűjtőkörének többszöri módosulását, bizonytalanságait, egy-egy kiemelkedő személyiség gyarapító te-

vékenységének jegyeit. Az értékes régi könyvek, folyóiratok és kisnyomtatványok külön-gyűjteményként vagy sajátos szerkezetű tömbökként vannak jelen az állományban. Mellettük szép számmal – több példányban – megtalálhatók itt az ötvenes évek borsúrái, a klasszikusok műveinek különböző nyelvű fordításai, az értéktelennek bizonyult szépirodalom, a tartalmilag elavult ismeretterjesztő és szakmunkák vagy a könyvtár gyűjtőkörébe már régóta nem tartozó dokumentumok is. Az állomány összetétele és a kettős feladat teszi nehezzé a megőrzési kötelezettség értelmezését, s bonyolulttá az ebből fakadó gyakorlatot.

A központi könyvtár állománya jelenleg mintegy 925 ezer dokumentum. A könyvtár megőrzési kötelezettsége a *szakkönyvtári* – szociológia és határterületei –, illetve a *muzeális értékű anyagokra* vonatkozik. A muzeális értékű gyűjtemények közül a Budapest-gyűjtemény 70 ezer (+ 330 ezer kisnyomtatvány), a pamflet gyűjtemény 4500, a Ballagi-gyűjtemény 4800, a Szűry-gyűjtemény 5900, a ritkaságoké pedig 9200 dokumentumot tartalmaz. Nehezebben határozható meg a szociológiai (és a kapcsolódó társadalomtudományi határterületekre vonatkozó) művek száma: a becslések 40 ezer és 100 ezer kötet között ingadoznak. Az állomány fennmaradó, közművelődési igényeket szolgáló részéből viszont az elavult, téves vagy hiányos információkat tartalmazó, fizikailag tönkrement dokumentumokat, a klasszikus szépirodalmi művek elavult fordításait ki kell selejteznünk, illetve helyettük korszerűbbeket kell beszereznünk. Ugyanígyen jelentőségű munkafolyamat a gyűjtemény

megtisztítása a használaton kívül rekedt dokumentumok fölösleges példányaitól.

A sajtóban szélteben-hosszában tárgyalt állománykivonás ebben a gyűjteményben kezdődött meg 1982-ben. Az első év tapasztalatai és belső vitái után kialakítottuk ennek a munkának szigorúan szabályozott, az érvényes jogszabályoknak mindenben megfelelő rendjét, amely kellőképpen biztosítja mind a szakszerűséget, mind a könyvtár értékeinek védelmét.

Az *FSZEK* hálózatának állománya az elmúlt harminc évben kétszer is megduplázódott: 1955–65 között 743 ezerről 1 millió 486 ezerre, 1966–85 között pedig 3 millióra növekedett. Az állományban – becsléseink szerint – 6–700 ezer fölöspéldány található, az egésznek mintegy ötödrésze. Kisebb hányaduk a központi raktárban (duplumraktár), többségük a könyvtárak polcain áll. Az összesből körülbelül 100 ezerre tehető azoknak a száma, amelyekre a könyvtáraknak a későbbiek során talán még szükségük lesz, a többi egyszer és mindenkorra felesleges.

Hogyan gyűlt össze ez a hatalmas fölös könyvmennyiség? A szakirodalomból ismert, gyakran sorolt okok (gyűjtőkori tisztázatlanság, túlszerzeményezés, divathullámok okozta magas példányszámok, a szerzeményezés politikusságának túlhangsúlyozása stb.) mellett mi néhányat azok közül említünk, amelyek az állományépítést végző könyvtárosok rossz beidegződéseiként napjainkban is hatnak. Ilyenek: a „hátha könyvek”: a feltételezett, de a gyakorlatban soha nem (vagy csak igen ritkán) igazolódó olvasói igények alapján vásárolt mű-

vek; az „illik könyvek”: részint a különféle politikai, gazdasági, kulturális intézkedések – a szükségesnél nagyobb – irodalmi támogatása (kongresszusi jegyzőkönyvek, beszédgyűjtemények stb.), részint irodalmi „csemegék” (reprint kiadások, antológiák, első kötetes költők stb.) szelekció nélküli beszerzése; az „akkora – amekkora” effektus: a könyvtár rangjának, tekintélyének az állomány mennyiségével, nagyságával való mérése; végül a könyvtárosok még mindig a kelleténél erősebb ragaszkodása az egyszer már megvásárolt, feldolgozott és feltárt dokumentumokhoz.

Magyarországon a tanácsi könyvtárakban az egy lakosra jutó könyvek száma 3,3, az egy olvasóra jutóké pedig 21,5. Budapesten 1,6 illetve 19,2 kötet, a fővárosi lakosok könyvellátása, a mennyiségi adatok alapján tehát rosszabb az országos átlagnál. Mindezek ellenére az állományépítés útját mégsem a könyvek számának pusztá gyarapításában, az országos átlag elérésében, sokkal inkább a valós igényeknek jobban megfelelő, a szolgáltatóképességet hatékonyabban biztosító, a jelenleginél mennyiségileg kevesebb és másképp szervezett gyűjteményalakításban látjuk. Ehhez azonban állományunkat meg kell tisztítani a fölös tehetől.

Az *FSZEK* (az országban az elsők között) 1963-ban hozta létre központi fölöspéldányraktárát, amely 120 ezer kötet tárolására volt alkalmas. Az elképzelés helyességét (a raktár legyen gyűjtőhelye a hálózatban feleslegessé vált *kurrens* könyveknek és lelőhelye mindenfajta pótlólagos állománykiegészítésnek, illet-

ve az új könyvtárak alapállományának) a gyakorlat csak részben igazolta.

A könyvek mértéktelen felhalmozódásának (a 70-es évek végére közel fél millió!) oka a raktár funkciójának félreértésében keresendő (az elavult könyvek és a kötetési selejt átvétele). A rendszeres és folyamatos selejtezés hiánya azt eredményezte, hogy a könyvek kiáramlása a raktárból szinte megszűnt, a raktár kezelhetetlenné és végül használhatatlanná vált.

A könyvraktár új helyiségekbe költözött, a költözést összekötöttük az állomány megtisztításával, de a raktár hamarosan újratöltődött. Egy-egy mű esetében magas példányszámok gyűltek össze (15–20, sőt 40!), amelyeknek újabb felhasználására, igénylésére semmi remény nem volt.

1985-ben újabb lépésre kényszerültünk. Könyvtárosok tucatjainak közreműködésével kiválogattuk a „duplum duplumát” – több mint 100 ezer kötetet –, amelyeket értékesíteni kívánunk. Egyidejűleg elkészítettük a fölőspéldányok kezelésének új háziszabályzatát: eszerint minden főkönyvtár (kerületenként) maga szervezi meg felesleges könyveinek kiválogatását, az OSZK-nak történő felajánlását és a maradék értékesítését. A központi könyvraktár csak azokat a könyveket és csak annyi példányt vesz át, ahogyan arra a hálózatban szükség lehet (tápraktár).

Az elmúlt egy év tapasztalatai – az OSZK fölőspéldányközpont minden előzékenysége ellenére – azt mutatják, hogy sokkal rugalmasabb jogszabályra, egyszerűsített ügymenetre lenne szükség, hiszen majdnem háromnegyed millió olyan felesleges könyvtől kell megszabadítani csak az FSZEK hálózatát, amelyek – nagy valószínűséggel – az ország egyetlen könyvtárának sem kellene, ezért értelmetlen is ezek köröztetése.

Javaslatok

Az eddig elmondottak még az állomány-aspasztás, könyvkivonás, selejtezés témakörébe esnek. Az alábbi néhány javaslat – egyikük-másikuk túl is megy egyetlen könyvtár hatáskörén – talán már inkább nevezhető az állománnyal való gazdálkodást érintőnek.

1. Noha a 3/1975. KM-PM számú rendelet lehetővé teszi, hogy a könyvtárak egymásnak megvételre, cserére ajánlják fel könyveiket, a térítés nélküli átadás az általános. Mintha a könyvnek nem lenne pénzbeli értéke, mintha

azt nem különböző megyék, városok pénzéből vettük volna! Minden lehetőséget meg kellene ragadni (az ipari hasznosításra ítélt könyvek lakosságnak történő értékesítése; külföldre történő értékesítés esetleg közvetlen könyvtári csatornákon; aukciók rendezése és könyvtári antikváriumok nyitása; stb.), hogy a könyvtárak fölős állományukat minél kedvezőbben tudják értékesíteni.

2. Mi legyen a könyvtárak gyűjteményében több példányban is meglévő könyvészeti ritkaságok, értékes művek sorsa? Őrizzék továbbra is az összes példányt? Vagy vegyék fel őket fölőspéldányjegyzékre és adják át másik könyvtárnak térítés nélkül? Esetleg térítésért vagy cserére? Netán adja el a könyvtár magángyűjtőknek? Aukción a többet ígérőnek? Megannyi tisztázatlan kérdés, vagy legalábbis olyan, amelyekben célszerű lenne magatartási normákat kialakítani.

3. Szociológiai szakkönyvtár lévén, az FSZEK-nak egyértelmű megőrzési kötelezettsége van a külföldi szakfolyóiratok tekintetében. Mi legyen azonban a külföldi napi- és hetilapokkal? Ezeknek 50–80 évfolyama párhuzamosan több száz folyómétert foglal el a budapesti könyvtárak polcain. Gyakran évfolyamok hiányoznak belőlük, a használhatósági fokuk is alacsony. Célszerű lenne, ha egy-egy teljes sort létrehoznánk valahol, s lelőhelyükről – a többi periodikumhoz hasonlóan – az OSZK folyóirat KC-je tájékoztathatná az érdeklődőket.

4. A jelenlegi hazai folyóirattermés őrzésének egyeztetése, gazdaságos és célszerű munkamegosztás kialakítása a központ és a kerületi könyvtárak között a mi feladatunk. Mi lesz azonban a sorsa a régi hazai napi- és hetilapoknak? Nyolc-tíz év múlva – s nem hisszük, hogy ebben egyedül állnánk – a gyűjtőkörünkbe tartozó újságok múlt századi, sőt 40–50 éves évfolyamai használhatatlanná válnak, szétporladnak a rossz papírmínőség és a raktározási körülmények miatt. Az OSZK korábban indított mikrofilmlezési programja részben lassan halad, részben – helyesen – a nemzeti könyvtár igényeihez igazodik. Nem indíthatnának a társadalomtudományi gyűjtőkörű nagykönyvtárak egy összehangolt hírlap-mikrofilmlezési programot? Talán még nem késtük le az utolsó pillanatot, és közösen biztosan olcsóbb és hatékonyabb lenne, mint külön-külön.

**Bánhegyi Gyuláné
Sáfár Katalin
Szabó Jánosné**

Állományapasztás a közművelődési könyvtárakban

A közművelődési könyvtárak teljesítményeit állományuk mennyisége és minősége egyaránt befolyásolja. A szakirodalomban és a könyvtári gyakorlatban ritkán találkozunk a téma komplex megközelítésével, bár egy-egy kérdés időnként nagyobb hangsúlyt kap. Volt időszak, amikor az ellátottság, az állományfejlesztés problémáival foglalkoztunk, s bizonyos mutatószámok elérése mindent megoldó „csodaszernek” ígérkezett. Az új könyvtárak polcai hamar megteltek, s az ajándékok, támogatások jóvoltából inkább csak duzzadt, de nem gazdagodott a könyvtári állomány. Napjainkban az állományapasztás került a figyelem előterébe, s féltő, hogy az indokolt és folyamatos szakmai munkát e területen is kampányok, gyorsított ütemű programok keresztezik, s ezek negatív következményeivel számolnunk kell. A kölcsönzési fegyelem, az olvasói magatartás sem hagyható figyelmen kívül az állományalakítás (itt jobb szó lenne az „alakulás”) szempontjából. Érdemes lenne arról is beszélni, milyen gyakorlat alakult ki a közművelődési könyvtárakban a tartozások rendezésére. Az állományvédelem más területei (kötetés, raktározás, időszaki leltározások) sem tartoznak a gyakran emlegetett témák közé, velük kapcsolatban a fenntartók felelősségéről a kelleténél ritkábban esik szó.

Jogszabály és tények

Az állománykivonás szakmai veszteségei annál kisebbek, minél körültekintőbb és megfontoltabb az állomány gyarapítása. Szükséges, hogy a gyűjtőkör és az olvasói igények együtt érvényesüljenek, s az előbbi javára akkor döntson a közművelődési könyvtár (s minél kisebb, annál inkább), ha a mű hosszabb ideig aktuális marad, ha vonzását megtartja. Egy mű megvásárlásáról persze csak akkor mondhatunk le, ha

az esetleges igényt könyvtárközi együttműködéssel kielégíthetjük. Az állomány apasztását az is meghatározza, hogy számíthatnak-e a könyvtárak a könyvtárközi kölcsönzésre, mint olajozottan működő szolgáltatásra. Az állományapasztás jogi háttere lényegében lehetőséget ad a cselekvésre, bár az alaprendelet (5/1975. (VIII. 17.) KM-PM sz. rend. – lásd a *Könyvtáros* 1975. 9. és 11. számát), a hozzákapcsolt irányelvvel „gazdagítva” túl körülményes, itt-ott fölöslegesen részletező. Azt tapasztalom, hogy a gyakorlatban egyszerűbb és ésszerűbb eljárások alakultak ki, s ezt jónak tartom. A túlszabályozás ellen a valóság mindig védekezik. A jogszabály szerint a könyvtárak állományából a következő címeken lehet törölni: 1. Selejtezés (a/ tervszerű állományapasztás, b/ természetes elhasználódás); 2. egyéb ok (a/ elháríthatatlan esemény, b/ bűncselekmény, c/ behajthatatlan követelés, d/ pénzben megtérített követelés, e/ normán felüli hiány). A csoportos leltárkönyvben a tételek törlési jogcímeként a fenti csoportok szerint különülnek el, azzal az eltéréssel, hogy a 2/a és a 2/b, illetve a 2/c és 2/d pontokat összevonták. A nyilvántartás pontatlansága, illetve a statisztikai adatközlés sommás volta miatt a törlésekről általánosságban kell beszélnünk. A közművelődési könyvtárak az utóbbi három évben – statisztikai kiadványokból követhetően – a következő arányban töröltek állományukból: a törlés aránya az új beszerzéshez 1982-ben 37,36; 1983-ban 35,11; 1984-ben pedig 43,28 százalék volt; a leltári állományhoz képest pedig így alakult: 1982-ben 2,55; 1983-ban 2,31; végül 1984-ben 2,76 százalék. Az 1984-es adatok a kivonás nagyobb mértékét jelzik, ebben nyilvánvalóan szerepe volt az OSZK és egyes megyék közötti megalapodásoknak, illetve a szakmai ösztönzésnek. Saját tapasztalataink arra intenek, hogy a nagyobb tételben történő egyszeri állománykivo-

nás kevés időt hagy a mérlegelésre, túlon túl megterheli a könyvtári szervezetet. Ezért kívánatos lenne, ha a fölőspéldány-hasznosítás „csatornái” folyamatosan működnének, másrészt újraelosztásra csak azok a művek kerülnének, melyeket más könyvtáraknak érdemes fogadniuk. Mivel a fölőspéldányok között egyre több szépirodalmi és ismeretterjesztő mű található, a válogatási lehetőséget is célszerű lenne szélesebb körben megteremteni. Az ingyenes szétosztás helyett talán érdemes lenne meghonosítani a mérsékelt térítést („könyvtári antikvár-ár”).

A törlés okai

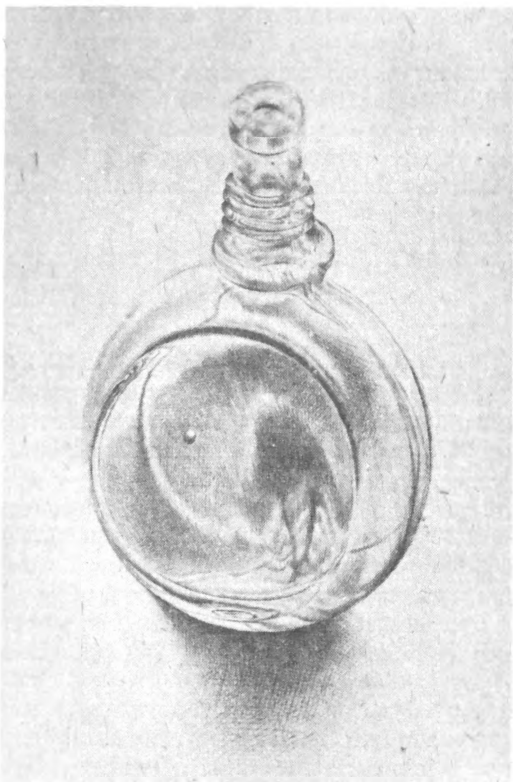
A statisztikából nem tűnik ki, hogy a törlések mögött milyen indokok állnak. Eddigi tapasztalataim szerint a csoportos leltárkönyv bejegyzései sem adnak hű képet a törlések megoszlásáról. Kétségtelen, hogy a legegyszerűbb az elhasználódás, illetve a megtérített követelés jogcíme alapján való törlés. Könyvtáraink – kényszerűségből vagy közömbösségből – nagyon alacsonyra helyezik a mércét a fizikai kopás megítélésében. Elég végigtekinteni a polcokon, hogy ezt az állítást igazoljuk. Külön téma lehetne a kiadványok tartóssága, de ez már kívül esik a könyvtárak cselekvési lehetőségein. A szűk kötészeti kapacitás, egyes megyei könyvtárak „bérmunkaéhsége” a kisebb könyvtárakat sújtja, de a városi könyvtárak állományát is koptatja. Persze a növekvő kötetési költségek józan megfontolásra intenek, csak az a bökkenő, hogy a könyvtár nem pótolhatja tetszése és igénye szerint új művel az elhasználódott régít. Sajnos a kötetés megszervezése, szakmai irányítása is kevés figyelmet kap a közművelődési könyvtárakban.

Nem tudom, hogy a forgalomhoz mérten soknak vagy kevésnek minősítem-e az olvasói tartozások mennyiségét. Valószínű, hogy az arányok könyvtáranként jelentősen eltérnek. Szakfelügyeleti tapasztalataim, illetve a továbbképzéseken folytatott beszélgetések abban erősítettek meg, hogy a községi könyvtárak az olvasókkal meglevő közvetlenebb kapcsolat miatt gyakran lemondanak a szigorúbb eszközökről, s inkább törlik a könyvet állományukból. A nagyobb könyvtárakban az alacsonyabb értékhatár, illetve a követhetetlen lakóhely- és főként munkahelyváltozások okoznak gondot.

Minek minősítik a könyvtárak az olvasók

által kipengézt, megcsonkított könyveket, ha kivonják állományukból? Erre nem lehetne a természetes elhasználódás kifejezést használni, pedig legtöbbször ebbe a csoportba kerülnek. Nehéz a hiányok tényleges rögzítése is, mert mindenki abban érdekelt (még a fenntartó is), hogy ne kelljen vesződni a vizsgálattal. Az állománygazdálkodás szempontjából pedig az ilyen indokkal végrehajtott törlés – az olvasói tartozásokkal, illetve az elhasználódással együtt – azért okoz gondot, mert a nagyobb forgalmú állományrészeket érinti. Az olvasók ellátottsága e törlések „jóvoltából” kevésbé javul, mint ahogy azt az állományi adatokból sejteni lehetne. A növekvő állomány és a használat stagnálása közötti ellentmondás részben ezzel is magyarázható. A könyvkiadás éves kínálata nem teszi lehetővé, hogy a könyvtár pótolja az olvasókat leginkább érdeklő műveket, antikvár beszerzésre pedig csak a nagyobb könyvtáraknak van lehetőségük, s eddig lényegében ők válogathattak a fölőspéldányokból is.

A tervszerű állományapasztás egyik akadálya a könyvtárak hamis „presztízstudata”, a szakmai megítélésben ugyanis nagyobb hangsúlyt kap hazánkban az állomány, mint a hasz-

nát. Természetesen művelődéspolitikai megfontolások is rejlenek ebben a választásban, a gondot az okozza, hogy a könyvtári alapterület nem tart lépést a felhalmozással. Az lenne az ideális, ha a gyűjtőkörbe tartozó műveket átmeneti érdeklődés hiányában is a könyvtárban hagyhatnánk, mert a gyűjteményben felhalmozott szellemi tőke bármikor kamatoztathatóvá válhat. Sajnos könyvtáraink egy része éppen a helyhiány miatt kénytelen állományát a kívánatos „főlöstől” is megszabadítani. Másként kell megítélnünk az avult és a gyűjtőkörbe nem tartozó művek őrzését. A hálózati-módszertani központok hatásosabb segítségével, gyakorlati közreműködésével az e jogcímen történő kivonás jól megszervezhető. Az a tapasztalatunk, hogy a fenntartók többsége, ha az avult művek jegyzékét a hálózati központ kivonási javaslatlall ellátja, nem akadályozza a törlés végrehajtását a kisebb könyvtárakban sem. Ezt követően az ipari hasznosítást érdemes választani.

A gyűjtőkörbe nem tartozó művek kivonása több munkát, szervezést igényel. Maguk a könyvtárosok sem szívesen ismerik el korábbi döntéseik helytelen voltát, a kisebb könyvtárak úgy érzik, hogy a könyvtár „rangját” emelik azok a kötetek, melyeknek az ellátás magasabb lépcsőin valóban ott a helyük. A drága albumok, reprintek, szűk érdeklődésre számotartó szakkönyvek nemcsak a pénzt viszik el, hanem főlöstlegesen terhelik az egyébként is szűkös könyvtári tereket. A központi könyvtár sem tud célszerű gyarapítási gyakorlatot követni, ha ellátási felelősségét gyűjtőkörü „átlépések” zavarják.

Tennivalók

Az *Új Könyvek* sokat segít az állományfejlesztésben, de a leírás, az ismertetés, az ajánlás sem pótolhatja száz százalékosan a mű ismeretét. Azt kevésbé érzem gondnak, ha egy indokoltan ajánlott könyvet a könyvtáros megvásárol, de döntése nem találkozik a pillanatnyi olvasói igényvel. Legalább mi, könyvtárosok legyünk türelmesek, s ne váljunk meg értékes művektől csak azért, mert még nem olvasták. A gyorsabban avuló könyvek esetében jobban kell mérlegelnünk a mai olvasói igényeket. A szakirodalomban túl tágnak érzem a törzsanyag határait, talán az *Új Könyvek* szerkesztősége a művek feltételezhető olvasottsága szerint is mérlegelhetne. Persze visszajelzés nél-

kül ilyen követelményt nem szabad támasztani. *Arató Antal* cikke a *Könyvtári Figyelőben* (1986. 2. sz.) azért is érdemel figyelmet, mert művekhez kapcsolódva ír a beszerzés és az olvasottság kérdésköréről. Ha a kisebb könyvtárakban a „vegyem vagy ne vegyem” jelent igazi kérdést, úgy a nagyobb intézmények a „hány példányban vegyem?” kérdését is kénytelenek megvizsgálni.

Az állománygyarapítás és az állományapasztás célszerű megszervezése a jó könyvtári munka egyik alapja. Mivel kevesen rendelkezünk jóstehetséggel, csak a legkedvezőbb helyzet megközelítését tűzhetjük ki célként. Viszont saját tévedéseinkből is tanulhatunk, s legalább kétszer ne kövessük el ugyanazt a hibát. Ha az állománnyal kapcsolatos döntésekben kevesebb lesz a formalitás, s több a tudatosság, jobb állomány fogadja a könyvtárak olvasóit, s kevesebb lesz a kapkodás, a kampány is.

Érdemes röviden szólni a könyvkiadásról, a kínálat összetételéről és a példányszámokról. A könyvtárak többsége az újonnan piacra kerülő művekre költi beszerzési keretét. Súlyos gondnak tartom a könyvtári rendelkezések megkurtítását, az egyes tételek kihúzását. Sajnos éppen a keresett, főként a kisebb könyvtárak olvasói által leginkább igényelt művekből nem tudja kielégíteni a Könyvtárellátó a könyvtári rendelkezéseket. A sok kihúzás törvényszerűen kapkodáshoz, elhibázott döntésekhez vezet. A könyvkiadás kínálata sem találkozik mindig az olvasói igényekkel, a könyvtárak pedig évente megközelítően azonos pénzért vásárolnak új könyveket, szinte függetlenül a kínálat összetételétől.

Nem ideális a könyvtárosok könyvismerete, tájékozottsága sem. A gyakori fluktuáció az állományépítésben is törést jelent. Nem könnyű megítélni azt sem, mi az avulás kritériuma az adott könyvtárban, s mikor veszt el egy mű az aktualitását. Vannak könnyebb és vannak nehezebb esetek. Érzékenység, hallgatás, illetve túlméretezett társadalmi nyilvánosság, a felelősség tologatása, az elítéléstől való félelem kíséri a könyvtárakban az állománykivonást. A szakma és az olvasók érdeke azt kívánja, hogy a közművelődési könyvtárak ne legyenek se szegényes, se áttekinthetetlen és nehezen kezelhető, főlöstlegesen felduzzasztott könyvgyűjtemények. S végre nemcsak az olyan sokat emlegetett elvekben, hanem a gyakorlatban is megvalósuljon a könyvtárközi együttműködés.

Orosz Bertalanné

Fölőspéldány kivonási akció Fejér megyében

Fejér megyében 1983-tól kezdtünk megyei szinten is foglalkozni a fölőspéldányok kivonásával. Az érvényes rendelkezések alapján eddig is minden könyvtár kivonhatta állományából felesleges dokumentumanyagát, de csak az OSZK fölőspéldány központjának a 80-as évek elején megteremtődött fogadóképessége tette lehetővé, hogy megyei szinten szervezhessük meg ezt a munkát. Először Vas majd Fejér megye élhetett a lehetőséggel.

Megállapodás az OSZK-val

Az OSZK és a megyei könyvtár megállapodása szerint: 1. A Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár vállalta, hogy megszervezi és irányítja a megye közművelődési könyvtáraiban a fölőspéldányok összegyűjtését; a fölőspéldányok megyei elosztását; a fennmaradó dokumentumoknak a fölőspéldány központba történő szállítását; a szállításra kerülő anyagokban a tulajdonbélyegző érvénytelenítését. 2. Az Országos Széchényi Könyvtár vállalta, hogy a megye közművelődési könyvtáraiból kivont fölőspéldányokat átveszi és azok országos hasznosítását megkezdi (elsőként a tárolókönyvtár állományát egészíti ki); a Budapestre szállítás költségeit megtéríti; az akcióhoz – szükség szerint – a helyszínen segítséget nyújt. Elkészítettük a fölőspéldány kivonási tervet, elsőként a tanácsi hálózatban, amelyhez figyelembe vettük az állomány alakulását a megelőző öt évben; s a Vas megyei tapasztalatokra is támaszkodtunk. A tervezetet megbeszéltük az igazgatókkal, a könyvtári szakfelügyelőkkel, a módszertani munkatársakkal. Majd körzetenként elkészültek a részletes kivonási tervek. Az OSZK illetékes munkatársai segítségével pontosan meghatároztuk, mit tekintünk fölőspéldánynak: azokat a dokumentumokat, amelyek iránt csökkent vagy nincs

olvasói igény, amelyek már nem tartoznak a könyvtár gyűjtőkörébe, valamint a nem teljes többkötetes műveket. A bekötött vagy tékázott folyóiratok (fél vagy teljes évfolyamok) szintén kivonhatók, ha az illető könyvtár a megőrzést nem tartja szükségesnek. Felhívtuk a figyelmet az 1945 előtti dokumentumok válogatására is, amennyiben azok nem tekinthetők helyismereti anyagnak. Kértük, hogy a kisebb könyvtárak (C és D típusú) ezeket fölőspéldányként kezeljék.

Kidolgoztuk a fölőspéldányok kiválogatásának technikáját, nyomatékosítva, hogy a válogatás *csak a dokumentum kézbevételeivel* történhet, a raktári lapok alapján nem végezhető. A fölőspéldányok kivonásával párhuzamosan a rongált, elhasználódott és elavult példányok is kerüljenek kivonásra, s gyűjtsék össze az újrakötetendő könyveket is. E sokrétű munkát a főfoglalkozású könyvtárosok önállóan – a módszertanosok és a szakfelügyelők tanácsai alapján – a tiszteletdíjas könyvtárosok pedig az ő segítségükkel végezzék. A megyei tanács művelődési osztálya – tájékoztatásunk és kérésünk alapján – levélben tájékoztatta valamennyi városi, nagyközségi, községi tanács elnökét a fölőspéldány kivonási akció tervéről és lényegéről.

Az akció tapasztalatai

A fölőspéldány kivonási munkák 1983 októberében kezdődtek a tanácsi hálózatban, s a következő év végéig tartottak, 1985-ben a szakszervezeti, 1986-ban az iskolai hálózat került sorra. Bár az akció során megfeszített munkát végeztek a könyvtárosok, főleg a módszertani munkatársak, a munka meghaladta erőnket, s kisebb-nagyobb hiányosságokkal zárult. A legjobb eredményeket ott érték el, ahol állományellenőrzéssel kötötték össze a föl-

lős dokumentumok kivonását, valamint azon a helyeken, ahol a módszertani munkatársak a könyvtárosokkal közösen dolgoztak. Kifogásolható munkát végzett néhány tiszteletdíjas könyvtáros, akit valami oknál fogva magára hagytak.

A legtöbb figyelmet a jegyzékek köröztetése igényelte. E munkát teljes egészében a megyei könyvtár módszertani osztálya végezte. Csak szabályosan elkészített és engedélyezett törlési jegyzékeket köröztettünk. A listához csatolt igénylő lapon jelölték a könyvtárak a kért könyv jegyzékbeli sorszámát, ami alapján bekértük és „újraosztottuk” az igényelt műveket. Azonos igény esetén az elosztásnál elsőbbséget élvezett a megyei könyvtár, majd nagyság szerint a hálózati alközpontok következtek. Ugyanez a szempont érvényesült a szakszervezeti és az iskolai hálózatban is. A megyei hasznosításra nem igényelt könyvek és folyóiratok kerültek csak a főlőspéldány központba. A megyei könyvtárnál még most is őrzünk néhány száz kötet kézikönyvet és helyismereti dokumentumot, amelyeket az érdeklődő könyvtárosok újra átnézhetnek és igényelhetnek anyagából.

A főlőspéldány központba történő konténeres szállításra a megyei könyvtártól, az SZMT Központi Könyvtártól, a hálózati alközpontoktól és a Megyei Pedagógiai Intézettől került sor.

A fuvart – a megállapodás értelmében – a megyei könyvtár rendelte meg, és az elszállítás előtt a hálózati központok módszertani munkatársai újra átnézték az anyagot. Ez utolsó

szűrés alkalmával is visszamaradtak még dokumentumok, amelyekkel feleslegesen terheljük volna a tároló raktárt. A tanácsi és a szakszervezeti hálózatban néhány száz kötetet tartottunk így vissza, az iskolai anyagból viszont több ezret.

A főlőspéldány kivonási akció Fejér megyei adatai ezer kötetre kerekítve a következőképpen alakultak: a tanácsi hálózatból kivontunk 50 ezer és elszállítottunk 41 ezer kötetet; a szakszervezeti hálózatban 30, illetve 26 ezer; az iskolai hálózatban (az általános iskolákat nem számítva) 17 ezer, illetve 9 ezer kötet volt a kivont, illetve elszállított kötetek száma. A főlőspéldányok mintegy tizede cserélt gazdát megyén belül. Számítások igazolják, hogy míg a kivont dokumentumok átlagára 26,80 forint volt, addig az újraelosztott és állományba vett műveké 52, tehát az igényelt művek az értékes szép- és szakirodalomból kerültek ki, s tekintélyes részük kézikönyv volt.

Könyvtári látogatásaink során sajnos arra a következtetésre jutottunk, hogy a megbeszélések, az írásos tájékoztatók és személyes találkozók sem voltak elégségesek a főlőspéldány akció egységes értelmezéséhez. Például nem mindenütt vonták ki az állományból a kötethiányos kézikönyveket, lexikonokat, másutt sajnáltak megválni a gyűjteménybe nem illő, használaton kívüli könyvektől, voltak akik a fenntartó rosszallásától tartottak, ha a gyarapodáshoz képest nagy értéket törölnek. A leg súlyosabb hibát azok követték el, akik csak kapkodva, nem az egész állományt átnézve válogattak, s a hálózati központ vagy alközpont ezt menet közben nem vette észre, illetve nem adott megfelelő segítséget.

Szerencsére többen voltak, akik nagy gondal válogatták ki azokat a dokumentumokat, amelyek már nem tartoztak a könyvtár gyűjtőkörébe, vagy nem volt rájuk olvasói igény. Így „megtisztult” az állományuk, kicsit „lélegzethez” jutottak a raktározást illetően is. A lelkiismeretes munkát végzők természetesen nemcsak adtak, kaptak is. Miattuk tarthatjuk hasznosnak a kivonási akciót.

Az 1983-ban elkezdődött akció befejeződött megyénkben, de a főlőspéldányok kivonása nem. Az állomány gondozása, a hiányosságok felszámolása gondos, folyamatos munkát igényel a jövőben is. Ezt a rendszeres tevékenységet várjuk el a régi munkatársaktól, s erre tanítjuk és szoktatjuk rá az újakat is. Nem könynyű!

Hegedűs Éva

Fölőspéldányok az iskolai könyvtárakban

Az iskolai könyvtár az oktató-nevelő munka segédeszköztára. Minden tantárgyhoz, az iskolai tevékenység egészéhez kapcsolódik. Gyűjtőkörét mindig az oktatás-nevelés cél- és feladatrendszere, valamint „könyves” igényei szabályozzák. A cél- és feladatrendszer a tantervekben fogalmazódik meg, a tanterveken keresztül válik kötelezővé könyvtári vonatkozásban is.

Fölőspéldányok keletkezése

A tantervek időnkénti változása természetesen hatással van a gyűjtőkörré is. Leginkább a magyar nyelv és irodalom tantárgynál figyelhető meg a tantervi változások és a fölőspéldányok keletkezésének összefüggése. A kötelező újabb meghatározás szerint a „házi olvasmányok” körének változása fölőspéldányokat szül. Például a régi gimnáziumi tanterv *Shakespeare Julius Caesar* című művét, az új a *Rómeo és Júliát* vagy a *Hamletet* jelöli házi olvasmánynak. *Jókai Mór És mégis mozog a föld* című regényét a *Sárga rózsa* váltotta fel. Ma a *Beszterce ostroma* vagy az *Új Zrínyiász* dolgozandó fel a korábban kötelező *Mikszáth-mű*, *A Noszty fiú esete Tóth Marival* helyett.

Úgy gondolom, ezek a példák is érzékeltetik, hogyan lesz egy-egy műből a tantervi változás nyomán nemegyszer 20–30 kötetnyi fölőspéldány az iskolai könyvtárakban. De ilyenek képződéséhez vezethet az is, amikor a tanterv lehetőséget ad arra, hogy a tanár több műből válassza ki a feldolgozandót. Ha a könyvtáros mindegyik műből vásárol, könnyen előfordulhat, hogy felesleges, felhasználatlan könyvek sorakoznak a polcokon. Hogy miért? Azért, mert gyakori, hogy a tanárok a választható művek közül éveken keresztül csak egynek a feldolgozásához ragaszkodnak okkal vagy ok nélkül. Persze az is előfordulhat, hogy a sok-

színűsre törekvő tanárt éppen a választható könyvek egyikének-másikának hiánya kényszeríti arra, hogy ahhoz a műhöz ragaszkodjon – ellentétben a tanterv adta lehetőséggel –, amely sok példányban megtalálható az iskolai könyvtárban.

Fölőspéldányok képződnek abban az esetben is, ha a szakközépiskolákban vagy a szakmunkásképzőkben megszűnik egy-egy szakma oktatása. Ez nem érinti a közismereti tárgyak „könyves” hátterét, hiszen magyart, történelmet, fizikát stb. minden szakma esetében kell tanítani és tanulni. Érinti viszont a szakmai elméleti és a szakmai gyakorlati tárgyak könyveit, mert azok ilyen esetben többnyire feleslegessé válnak. Egy-egy iskolán belül változhat a választható idegen nyelvek köre. Ilyenkor porosodó példányokként sorakoznak a polcon a korábban gyakran forgatott szótárak, tantárgypedagógiai munkák stb. Ugyancsak szűkítően a könyvek felhalmozásához vezet az a gyakorlat, ha bizonyos jó és jól hasznosítható könyvet vagy könyveket az iskola indokolatlanul magas példányban vásárol. Ez leginkább pedagógiai és pszichológiai munkákkal fordul elő.

Régebben az iskolai könyvtárak eléggé gyakran „élvezték” a könyvajándékozások gyűjtőkörtorzió „áldásait”. Egyes könyvkiadók ügynökei sikerrel megtalálták azokat a tanácsi-fenntartói csatornákat, amelyeken keresztül megszabadulhattak eladhatatlan portékáiktól. Ennek köszönhető például, hogy egy-egy általános iskolában a kellenél több a felsőszintű elméleti irodalom pedagógiából, nyelvtudományból, szociológiából stb. Elfekvő könyvek keletkeznek az állományon belül, ha nem körvonalazódik iskolatípusonként, hogy mi az adott könyvtár fő és mellékgyűjtőköre, illetve milyen szintű irodalmat kell gyűjtenie. Tantárgyanként melyek azok a könyvek, amelyek sokszor használhatók a tanórán, s me-

lyek azok, amelyek tanórán kívüli ismeretbővítésre alkalmasak. Ha ez nem tisztázódik, akkor gyakran ötletszerű a szerzeményezés és az így vásárolt könyvek csak elvétve találnak olvasóra.

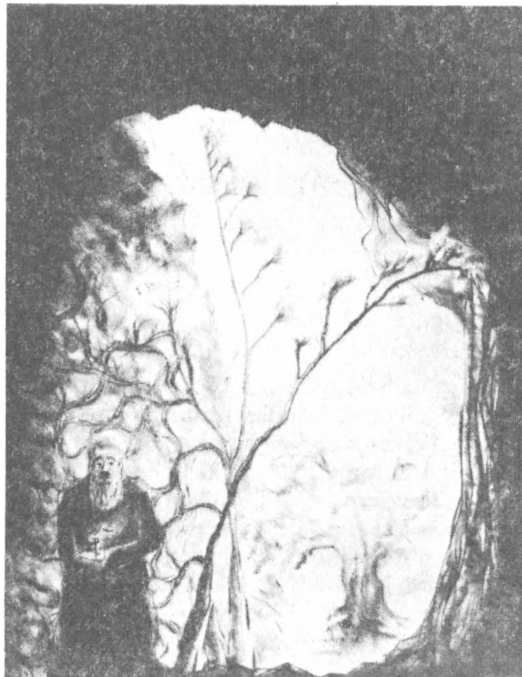
Lappangó fölőspéldánynak nevezném a nem egyszerre megjelenő többkötetes dokumentumokat, helyesebben az ilyen kiadványok csonka, hiányos meglétét. Nem igényel különösebb magyarázatot, hogy mit ér például a Pedagógiai Lexikon első és negyedik kötete, vagy a Művészeti Lexikon 2. kötete önmagában. Még az olyan többkötetes szakkönyveknél is bosszantó a csonkaság, ahol az egyes kötetek önállóan is betöltik szerepüket. Ilyen például az Uránia növényvilág és az Uránia állatvilág, vagy Pintér Jenő nyolckötetes magyar irodalomtörténete stb.

Az általános iskolák körzetesítésének is volt témánkhoz kapcsolódó hatása: a körzeti központba „begyűjtött” könyvanyag a szakirodalom egyes osztályaiban fölőspéldányokat produkált, feleslegesen szaporította a szépirodalom bizonyos részeit is. Egyúttal azonban lehetővé is tette a kézikönyvtári anyag bővítését, a nem teljes, csonka kiadványok hiányzó kötetének pótlását, a kötelező olvasmányok megfelelő példányszámú jelenlétét.

Mi a teendő?

A tantervi változások következtében fölőspéldánnyá vált kötelező és ajánlott, illetve házi olvasmányok nem selejtezhették, hacsak nem rongyosak. Ezek a szépirodalmi művek ugyanis egy-két kivételtől eltekintve továbbra is a gyűjtőkörbe tartoznak, csak 20–30, esetleg még több példányban való jelenlétük felesleges az állományban. Más iskoláknak sem lehet átadni őket, hisz ott is megtalálhatók. A selejtezésre vonatkozó rendelet szerint felkínálhatók más hálózatba tartozó könyvtáraknak és a könyvkereskedelemnek. A mindennapos gyakorlat szerint azonban nekik sem kellene ezek a könyvek. Újonnan épült iskoláknak, frissen kialakított iskolai könyvtáraknak is helytelen átadni őket, mert bár kezdetben benépesíthetnek néhány üres polcot, többet ártnak, mint használnak: „meghamisítják” az állományról valló statisztikát, nem fogják használni őket, mert a diákok és általában az olvasók nem szeretik, ha valamilyen könyvből túl sok példány van a polcon.

A nem elavult, még jól használható szakiro-

dalom darabjainak jó része – elsősorban a pedagógiára és pszichológiára gondolk, továbbá a könyv színvonala miatt más iskolatípusba való szakkönyvekre – átadható más iskoláknak, ahol mondjuk állománygyarapítási hiba vagy pénzszerke miatt korábban nem vették meg őket. Milyen úton, módon? Néhány éve meggyenkben (Veszprém megye) azt a nagyon egyszerű, tréfásan szólva kézműves gyakorlatot folytattuk, hogy a szakfelügyelő feljegyezte: hol, melyik iskolában vannak ezek a könyvek, s fő vonalakban milyen a kínálat. Adandó alkalommal pedig más iskolák figyelmébe ajánlotta, hogy az állományból hiányzó könyvekhez hol juthatnak hozzá. Ez a módszer különösen újonnan épült iskolák esetében volt eredményes. Újabban *munkaközösségi foglalkozásokon próbálkozunk a fölőspéldányok felkínálásával*. Ma már *hálózati központunkban* (Megyei Pedagógiai Intézet) van *egy miniraktárunk*. Szerény mértékben, de itt kezdtük összegyűjteni ezeket a könyveket. Az iskolai könyvtárosok pedig szabadon válogathatnak belőlük. A többkötetes, de foghíjas műveket is itt szeretnénk összegyűjteni, ép, teljes példányokat összeválogatni belőlük, s természetesen visszajuttatni a könyvtárakba.

Utoljára maradt a fölőspéldány-probléma jogszabály adta megoldása. Könyvtáros legyen a talpán, aki egyszer magában szabályosan végigjárja a rendelet szabta zárandokutat, amelynek utolsó szakasza – a magánszemélyeknek való kiárutítás – a leggöngyösebb. Van, aki végigjárja, s tiszteletre méltó a türelme, kitaratása. De megkövetelhető-e ez nem főoglalkozású könyvtárosoktól? Bizony nem! Ha néhány

könyvtáros kapható is lenne erre a munkára, azt megnehezíti, sőt sokszor lehetetlenné teszi, hogy az iskolaigazgatók többsége nem örül az állományapasztásnak. Egyrészt, mert a könyvekkel való ellátottságot kötetszámmal, s nem a használhatósággal mérik, másrészt mivel az ötvenes évek durva könyvselejtezési kampányai okozta traumák máig érzékelhetők.

Mészárosné Stenger Katalin

Avulás és apasztás társadalomtudományi könyvtárakban

Valamennyien tudjuk, hogy az apasztáshoz pontos receptet, az avuláshoz egzakt mércét nem tudunk adni, vélhetően nincs is, így hát számon se kérhető. Sok közhely, felszínes javaslat lehetséges és létezik, ezek egy részét a vonatkozó jogszabályok is rögzítik. Új közhelyeket kitalálni aligha volna érdemes, a meglévőket összegyűjteni is csak viszonylagos érdem, talán mégsem teljességgel felesleges.

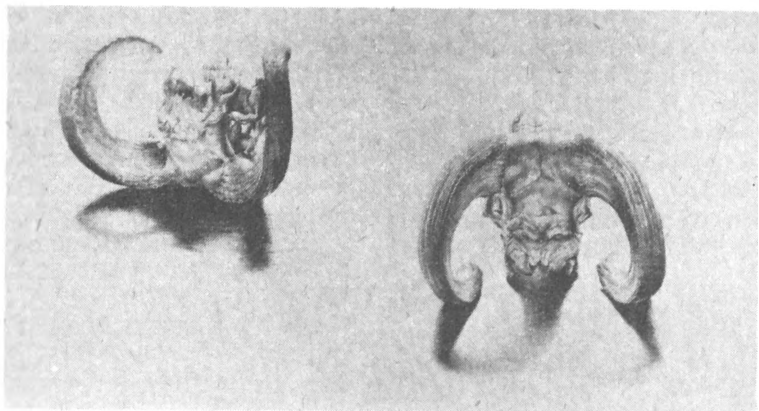
Apasztás avulás miatt

Az állomány csökkenésének vagy csökkentésének – nem avulás miatt történő – módjai vagy megnyugtatóan rendezettek (elvesztés, rongálódás, hiány stb.), vagy szinte állandóan vita tárgyat alkotják (profilidegen, nem vagy ritkán használt dokumentumok stb.). A társadalomtudományi gyűjtőörű könyvtárak esetében a „profil” amúgy is meglehetősen bizonytalan határokkal rendelkezik, az apasztásnak ez a módja tehát felettébb ingoványosnak ígérkezik.

A társadalomtudományokra jellemző a sokrétűség mellett egy sor bizonytalanság is (különösen a mi szóhasználatunkban, amely nem választja el egymástól a tulajdonképpeni társadalomtudományokat és a humán tudományokat). Az oly sokszor idézett – és kétségtelenül nem túlzott – terminológiai bizonytalanság azonban nem valamiféle sorscsapásként sújtja a társadalomtudományokat (legalábbis nagy részüket) és nem sújtja (illetve csak sokkal kisebb mértékben) a természettudományokat: e jelenség mögött mélyebb okok, mélyebb – és

súlyosabb – bizonytalanságok rejtőznek. Főtémanktól némileg eltérve legyen szabad megemlítenem, hogy a nagy, nemzetközi (és korábban a kisebb, nemzeti) adatbázisok sorából nem csupán azért hiányoztak sokáig, s találhatók ma is csak aránytalanul szerény számban a társadalomtudományiak, mert ezekre kevesebb állami támogatás, vállalkozó tőke vagy fizetőképes kereslet található (bár ez is igaz), de azért is, mert az egyes társadalomtudományok elhatárolási, nyelvhasználati (és leginkább ideológiai) sokrétűsége eleve súlyosan megnehezíti az ilyen adatbázisok kiépítését, sőt használatát is.

Miről ismerhető fel, ha egy dokumentum (vagy az abban rejlő információ) elavult? Ha tudnánk, könnyű dolgunk volna, hiszen kezünkben tartanánk azt a műszert, amellyel tévedhetetlenül dolgozhatunk. Az avulásra vonatkozó ismereteink többsége negatív: milyen jelekből *nem* lehet (noha néha szoktak) következtetni egy dokumentum elavultságára. Meggyőződés, hogy a használatban érzékelhető visszaesés nem utal a dokumentum avulására, s inkább csak véletlen, ha a két jelenség egyidejűleg fordul elő. Az alighanem meglehetősen gyakori, hogy a tartalmában, információiban, tárgyalásmódjában stb. el nem avult könyv, folyóiratcikk iránt a kereslet csökken, átmenetileg el is tűnik: sokféle ok lehet a háttérben. Bizonyosan sokkal ritkábban, ennek ellenkezője is megeshet: noha a dokumentum elavult, mégis olvassák, igénylik. Hasonlóan megbízhatatlan mutatója volna az elavulásnak a hivatkozottság visszaesése, megszűnése, vagyis az, hogy a dokumentumokra az azonos

vagy hasonló tárgykörben megjelenő új (tehát nagyon valószínű nem elavult) közlemények (már) nem hivatkoznak. Legalábbis a társadalomtudományok területén óvakodnunk kell az ilyen jelenségek merev értelmezésétől, hiszen – s ez meglehetősen közismert, s korántsem csak a társadalomtudományokban tetten érhető – egy korábbi közleményre való hivatkozás még azt sem jelenti feltétlenül, hogy a hivatkozó szerző felhasználta, olvasta, ismeri a hivatkozott közleményt, s egyáltalán nem jelenti azt, hogy arra mint érvényes, élő dokumentumra hivatkozott. Nem ismeretlen persze ennek fordítottja sem, amikor ugyanis a szerző elsősorban arra a műre nem hivatkozik, amelyből a legtöbbet merítette.

A tartalmi avulásról tehát alig tudunk valamit; kérdés, mennyivel vagyunk kedvezőbb helyzetben az avulás más vonatkozásaival, köztük a társadalomtudományi szakirodalomban kivételes jelentőségű (bár más szakterületeken is érzékelhető) ideológiai avulással? Ha a szakirodalom használóiban (azok kollektív tudatában, s magában a tudományágban) az ideológiai megítélés ugrásszerűen változik, úgy ennek a szakirodalom korábbi dokumentumaira való vetítése viszonylag könnyen elvégezhető; ha a változás drasztikus, ezt a kivetítést a közgyűjtemények köteleességszerűen el is végzik. Ám még ebben az esetben is megkérdőjelezhető az állományalakításban való következetes érvényesítés, az ideológiai szempontból avult dokumentumok következetes apasztása; a könyvtárak jelentős része nem is ezt teszi, inkább a használatot korlátozza (például zárt anyaggá nyilvánítással). Ha az ideológiai változás folyamatos, fokozatos (és többnyire ez a jellemző), akkor viszont az ilyen

szempontú avulás csak rendkívül nehezen követhető, s így érvényesítése csaknem lehetetlen, noha ésszerű határok között indokolt lehetne.

Néhány megjegyzés erejéig óhatatlanul érintenünk kell a nem tartalmi elavulás miatti apasztást, már csak azért is, mert ezzel kapcsolatban folyik igazi (nyílt vagy kevésbé nyílt) vita. A legegyszerűbbnek tűnő, mégis viszonylag a legritkábban említett ilyen kérdéskör a redundancia miatt történő apasztásé: az, amikor az egyik dokumentumban közzétett információkat később más dokumentumok is tartalmazták, újraközlük, szintetizálják stb. Ez az eljárás minden tudományágban előfordul, a társadalomtudományokban valószínűleg az átlagosnál gyakrabban, de semmiképp sem teszi indokolttá a korábbi dokumentum elavulttá minősítését, sőt általában selejtezését sem. Az apasztás másik, meglehetősen nehezen elfogadható indoka az állományon belüli egyensúly kialakítása, helyreállítása. Gondoljuk meg: ha a könyvtár fejlődésének egy-egy szakaszában az állomány gyarapításáért felelős egyén érdeklődése rányomja is bélyegét az állomány összetételére, s okoz is ezzel valamiféle arányeltolódást a gyűjteményben, ez a legkevésbé sem lehet indoka egy későbbi selejtezésnek már csak azért sem, mert a könyvtár használója nem a könyvtár egész állományát kívánja tanulmányozni, hanem az állományban meglévő egy vagy több dokumentumot.

Az állományapasztást, nem minden alap nélkül, szokás a gyarapítás megfordítottjának tekinteni, bár, mint minden analógia, ez is sántít. Tudjuk, hogy a gyarapítás során a könyvtárhasználók – általában – kapnak bizonyos beavatkozási lehetőséget. Javaslatot te-

hetnek egyes dokumentumok beszerzésére, folyóiratok előfizetésére. Negatív javaslatra – valamely dokumentum be nem szerzésére – általában nincs módjuk, nem is szükséges, hogy legyen. Ha az apasztást a gyarapítás megfordításaként akarjuk kezelni, indokolt lenne, ha „negatív” beavatkozási lehetőséget is nyújtánánk az olvasónak: tehessen javaslatot arra, hogy mit kell eltávolítani az állományból, vagy véleményezhesse a könyvtáros erre irányuló javaslatát. Nagy könyvtárban persze nincs mód arra, hogy valamennyi olvasónak felajánlják ezt a lehetőséget, bár még itt sem feltétlenül árthat egy valamilyen módon kiválasztott olvasói kör véleményének kikérése. Kisebb szakkönyvtárban azonban, ahol a gyűjtemény rendszeres használóinak száma legfeljebb néhány tucat, könnyen felajánlható ez mindenkinek. Azok száma, akik ténylegesen élnek is ezzel a lehetőséggel, aligha lesz több, mint tíz; ennek fejében a könyvtár selejtezésére irányuló későbbi bírálatok sokkal eredményesebben lesznek kivédhetők.

Jogi előírások – gazdasági tényezők

A jogi előírások, amelyeket az állomány apasztása során figyelembe kell venni, mindazok számára ismereteseek, akik ezzel a tevékenységgel a gyakorlatban foglalkoznak. A pénzügyminisztériummal közösen, 1975-ben megjelentetett rendeletet egészében igazolta a gyakorlat, az ott meghatározott keretek között minden könyvtári selejtezés megnyugtatóan rendezhető. A rendeleten túlmutató irányelvek ezen a területen aligha volnának megfogalmazhatók: túlságosan bonyolult, gyakorlatilag egyáltalán nem általánosítható ez a problémakör, és végső soron minden egységsítési, szabályozási kísérletet kizár. Van azonban az állományapasztásnak olyan – gazdasági

– vonatkozása is, amelyről kevesebbet gondolkodunk a szükségesnél. Konkrét és részletes gazdaságossági számítások helyett megelégszem néhány lényegesnek vélt szempont kiemelésével.

Az állományapasztás során – nagyszámú más, elméleti és tapasztalati szakmai szempont mellett – a következő gazdasági tényezőket kellene figyelembe venni: 1. a dokumentumok őrzésének, állományban tartásának költségei, akár meglévő raktárban, akár újonnan létesítendő helyiségben kerül erre sor (utóbbi esetben talán könnyebben lesz mérhető az érték, de az előbbi esetben is hiba volna figyelmen kívül hagyni); 2. az állományapasztással összefüggő (levelezési, jegyzékkészítési, postai, átmeneti raktározási stb.) költségek; 3. az állományból való törlés következtében előálló (előre legfeljebb statisztikai módszerekkel becsülhető) könyvtárközi kölcsönzési költségek, amelyek belföldi kölcsönzés esetében nem feltétlenül, nemzetközi kölcsönzés esetében azonban egyre inkább a selejtezést végrehajtó könyvtárnál jelentkeznek.

Bizonyos, hogy nem határozható meg előre és egyszer s mindenkorra érvényesen, mikor gazdaságos az állományapasztás és mikor nem; az sem valószínű, hogy a gazdaságosság valamikor is meghatározó jelentőségre tehetne szert e folyamat során. Arra azonban indokolt felhívni a figyelmet, hogy ez a szempont sem hagyható figyelmen kívül. Talán közhely (vagy újabb kérdőjel), de valószínűleg nem mellékes a következő két megfontolás: a legnagyobb különbség egy mű gyűjteményi jelenlétében a 0 és 1 példány között regisztrálható; sokkal nagyobb ez, mint az 1 és a 10 példány közötti. Az intézményi (helyi) gyűjtemények mellett – lehetséges szolgáltatásként – létezik egy országos (vagy regionális, vagy hálózati, vagy szakterületi) állomány, gyűjtemény is, az apasztás során ezt (is) szem előtt lehet(ne) tartani.

Sárdy Péter

KÉRÉS A SZERZŐKHÖZ

A Könyvtárosnak szánt írásokat oldalanként 26 sorral, soronként pedig 58 leütéssel kell gépelni. A kézirat végén, illetve a fényképekhez csatolt kísérlévlében kérjük feltüntetni a szerző nevét, személyi számát, lakáscímét, munkahelyi beosztását és munkahelyének címét.

Állománygondozás a tanácsi közművelődési könyvtárakban

Indulatoktól túlfűtött vitához mindig nehéz *sine ira et studio* hozzászólni. Mégis megkísérlem, s ehhez a legkönnyebbnek látszik egy ősi szakmai közhelyből elindulni. Ez a mindannyiunk által unalomig emlegetett tétel pedig nem más, mint hogy a könyvtár organikus rendszer. Ezt hirdetve viszont természetesnek kellene tartanunk a gyűjtemények növekedését egyfelől, csökkenését másfelől. A sejtek átrendeződése, új funkciók születése, mások elhalálása minden organikus szervezetben törvényszerű. Mégis úgy tűnik, mintha ez a törvényszerűség nem lenne érvényes a könyvtári szervezetre. Szinte minden időben érzékeny pontot érintett a könyvek kivonása, vagy a kivonás szándéka. Amikor tiszta profilú gyűjteményeket kívánunk magunknak és olvasóinknak, akkor minden esetben minőségi kritériumokat is állítunk – nem is igaztalanul –, de nem kevés mennyiségi mutatót is tételezünk. A minőségi kritérium egy megyei könyvtár esetében például a következőket jelenti: gyűjtse a könyvtár tartalmi teljességgel a nemzeti dokumentumtermést, válogatva szerezze be az idegen nyelvű dokumentumokat, a nemzeti dokumentumtermésből a kereskedelmi forgalomba nem kerülő, de a gyűjtőkörbe tartozó kiadványokat. Rendelkezzék a magyar és a világnyelveken megjelent kézikönyvekkel, általános és szaksegédletek gazdag készletével, valamint a 20. század könyvtérképét reprezentáló gyűjteménnyel. Városi könyvtárnak gyűjtenie kell az *Új Könyvekben* ismertetett irodalom tartalmi egészét, eredeti nyelven a világirodalom klaszszikusait, a kortárs irodalom jeleseit; állományának tartalmaznia kell a magyar nyelven megjelent kézikönyveket, az általános segédkönyveket, a nagy világnyelveken megjelent összefoglaló munkákat, s reprezentálnia kell a magyar könyvkiadás felszabadulás utáni időszakát. (Vö.: *Útmutató a lakóhelyi közművelődési könyvtári ellátás távlati fejlesztéséhez = Művelődési Közlöny*, 1984/23. sz.) E minőségi szempontok mellett azonban máig minősítő

jegy a gyűjtemény nagysága. A fenntartói pénztárcákat persze az egy lakosra vagy olvasóra jutó kötet elégtelen voltával lehet még ma is megnyitni. S ennek a ténynek egyenes következménye, hogy nem szívesen apasztja a gyűjteményt a könyvtáros, de a fenntartó sem.

Az állományelemzés szempontjai

A legnagyobb bajnak azt érzem, hogy a kivonás a ténylegesen meglévő helyhiányból indul ki, ahelyett, hogy az állományok előzetes vizsgálatát szorgalmazná. Érdemes azzal is szembenézni, hogy nem tettük-e magasabbra a mércét gyűjteményeinkkel szemben, mint maga a társadalom, s egyúttal nem szállt-e mindkét mérce alá a könyvkiadás? E téren kellene a könyvtárszociológiai vizsgálatokból szerzett tudást igazán kamatoztatni! Egyelőre csak azt próbáljuk meg személyre venni, hogy az elvileg szépen körülírt gyűjtőkörökkel mi szegül szembe, mi hat ellenükre! Az alábbiakat kellene elemeznünk: 1. Milyenek a gyűjtőköri szabályzatok, az életnek, a gyakorlati valóságnak, az adott társadalmi és földrajzi közegnek megfelelően készültek-e? Talán – bízva a szakmai tisztességben – válaszoljunk igennel! 2. Elkészültük után sorra kerültek-e a változó valóság diktálta korrekciók? S ha igen, szembesültek-e a gyűjteményfejlesztés napi gyakorlatával? 3. A munkavégzők cserélődése ezen a könyvtári területen is jellemző. Szakképzett, nagy gyakorlattal bíró munkatársak távoztak el az állományellátók közül is. Azok, akik maradtak, akik jöttek, bizony-bizony tanítómester nélkül dolgoznak gyakorta. Ez is lehet, sőt bizonyos mértékig ez is az oka annak, hogy a szerzeményezés, a könyvkiválasztás, a példányszámmegállapítás nem hibamentes. Talán a legtöbb gondot a példányszámok helyes megbecsülése okozza. Sokszor nehéz is előre jósolni, s még nehezebb az utólag igazolt

hiányt pótolni. A gyarapítók döntését később igen keményen kell megfizetni. 4. A felelősség azonban nem teljességgel a gyarapítók vállát nyomja. Kérdés, hogy a nekik rendelt segédletek milyen és mennyi segítséget jelentenek. Joggal merül fel az *Új Könyvek* felelőssége is. 5. A beszerzési döntéseknél a legkritikább esetben mérlegelik a könyvtárosok, hogy tartós megőrzésre vagy ideiglenes állománybavételre van-e szükség, holott bizonyos típusú kiadványok már semmiképp sem arra születtek, hogy sok-sok pecséttel bizonyítsuk számukra az örökkévalóságot. 6. A hazai könyvkiadás kínálatának vizsgálata nem tárgya elemzésünknek, de határozottan le kell szögezni, hogy nem minden kiadvány való közgyűjteménybe, s legfőképp nem tömeges példányban. Az apasztás első lépése, hogy nem vásárolunk meg mindent, amit a piac kínál. A kiadói tömegtermelés és a közművelődési könyvtárak gyűjtőköre nem fedheti egymást. Ellenkező esetben könyvtáraink hasonlatosak lesznek a könyvkereskedelem raktáraihoz, s bizony már egészen azt formázzák. 7. Szót kell ejteni az önállóságra való törekvésről, aminek leginkább a kényszerűség – és néha a vélt presztizsérdek – az indítéka. Amíg nem működnek jól a központi szolgáltatások, amíg nincs elegendő gyorsmásoló, telex, amíg nem kapható meg gyorsan és megbízhatóan az adott könyvtárban ritkán szükséges anyag, addig bizony „bocsánatos bűn” a gyűjtőkör-idegen művek beszerzése.

Meggyőződés, hogy nem beszélne nekünk sokan szellemi értékeink elkótyavetyeléséről, ha nyilvánvalóvá tenné a kiadáskritika, a társadalom minden erre illetékes fóruma, hogy a modern tömegtermelésben nem minden érték, a

szó szellemi értelmében. Higgadtabban kell az apasztás kérdését kezelni, s ezt csak alapos – időt, fáradságot és szaktudást igénylő – elemzések alapján tehetjük. Állományaink elemzése mindenképpen elsőrangú és elsőrendű feladat, de megítélésének nem lehet egyetlen szempontja az olvasói használat. Mindannyian ismerünk olyan eseteket, amikor egy évben két olvasó vette csupán kézbe a könyvet, de ettől az még nem feltétlenül szükségtelen (más lehet a helyzet többes példányaival). Értékes művektől – „kihasználatlanságuk” miatt – megválni nem értelmes és szakszerű.

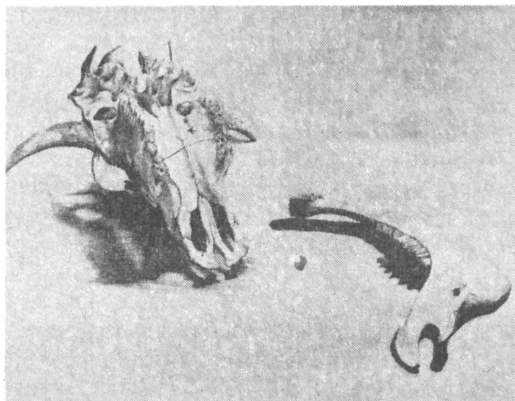
Nem egyszeri feladat!

Talán nem lenne ilyen indulatos a vita, ha az apasztás a valóságban is folyamat lenne. Jól tudjuk, nem az! Kampányok folytán kerülnek ki könyvek a gyűjteményekből, s ezek is jobbára rongálódás címén. Neuralgikus pont még mindig az elavulás, az erkölcsi kopás, a később bizonyossá vált talmiság fogalma, pedig hát erről is szó van a gyűjtőköri kuszaságok mellett. Ehhez viszont központilag készített segédletet várnak. Úgy gondolom, ha egy könyvtár közösségére rábízott a beszerzésről való döntés joga, nagyon természetes, hogy ott kell az ellenkező folyamatról is dönteni. Mindig veszélyes, amikor évek mulasztását (vagy feltételek híján elmaradt feladatokat) rend- és igazságteremtés címén gyorsan akarjuk törleszteni, pótolni. A nagy erővel folyó egyszeri kivonások mindig kevés időt engednek a józan mérlegelésnek. A rendteremtést az állományok elemzésével, a hiányok megállapításával, a divat felvetette többes példányok csökkentésével kell kezdeni, nem a könyvtárak „tisztára” söprésével.

Egyre inkább erősödik bennem az a meggyőződés, hogy legalább a megyei könyvtárakban önálló munkakört kellene szervezni a folyamatos állománygondozásra, s így együtt a nem kevésbé folyamatos apasztásra.

A 3/1975. KM-PM sz. rendelet mindig jogos kritikája, elemzése ma még megfelelő keretet ad az önállósághoz, még ha vannak is nehézkos vonásai. Biztos, hogy az idők során ezt is meg kell majd újítani, miként a gyűjtőkörök folyamatos gondozása is szükséges. Nagyon sürgető viszont a megőrzési kötelezettség könyvtár típusok szerinti kijelölése, meghatározása.

Győri Erzsébet

Felezési idő

avagy szükség van-e állományapasztásra a közművelődési könyvtárakban?

Egy régi írásomban már szóvá tettem a közművelődési könyvtárak apasztási gondjait – az elvi tisztázatlanságot és az ebből következő bátortalanságot, rendszertelenséget –, és a nagyobb arányú kivonás szükségessége mellett érveltem (*Könyvtáros*, 1978/3. sz.). Hibásnak tartom ugyanis azt a felfogást, mely szerint az állomány dinamikus növekedése végtelen folyamat, következésképp a gyűjtemény nagysága – pontosabban az egy lakosra jutó kötet-szám – fontos értékkifejező adat.

Bár cikkemet vitaindítónak szántam, visszhangja nem támadt, amit értelmezhetnék egyetértésként is, de nem hiszem, hogy erről lett volna szó. Nem hihetem, mert a tapasztalat mást mutat. Friss példaként említhetem *Pataki Ferenc* cikkét (*Új Tükör*, 1985/50. sz.), melyben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár apasztási tervét bírálja, s többek között felháborítónak tartja a gót betűs könyvek kivonásának gondolatát. „Rá sem merek gondolni – írja – mi történt volna e terv megvalósításakor, hiszen Lessing, Goethe, Schiller és marxista klasszikusok kerültek volna a listára”. Amire Pataki gondolni sem mert, én bizony megtenném, mert ugyan kik tudják ma már kisilabizálni ezt az írásformát, kik kérnék ezeket a kiadásokat, ha Goethe és a marxista klasszikusok munkáit modern formában is kézbe vehetik?

E friss keletű példa nem egyedi eset, és nem csupán hazai, hanem világjelenség. Még az angolszász országok könyvtárügyében is – noha a legkorábban itt ismerték fel a tervszerű állományapasztás fontosságát – nagy visszatetszést keltett az 1976-ban nyilvánosságra hozott *Atkinson-jelentés*, amely az egyetemi (!) könyvtáraknak azt javasolta, hogy évente annyi könyvet vonjanak ki, amennyit beszereznek. Az „önmegújító könyvtár”-nak nevezett programot ellenzői „önpusztító könyvtár”-nak keresztelték át, vagyis úgy vélekedtek róla, mint Pataki Ferenc az FSZEK apasztási tervéről.

A tervszerű állománykivonás kérdéskörének gazdag külföldi szakirodalma van (lásd *Sz. Kiss Csaba* szemlét a *Könyvtári Figyelő* 1984/3. számában), de számos jel arra mutat, hogy az elkövetkező években hasonló élénk eszmecsere várható a magyar könyvtárügyben is. Ezt bizonyítja az MKE békéscsabai vándorgyűlése is, melyen a legnagyobb érdeklődés az apasztást, illetve tágabban: az állománygazdálkodást tárgyaló szekció iránt mutatkozott.

A referátumokból és a hozzászólásokból egyként az derült ki, hogy minden könyvtártípusban egyre nagyobb gondot okoz az inkurrens anyag tárolása, az elavult könyvek kivonása. Világossá vált az is, hogy bár a gond közös, a megoldásnak csupán a technikai része foglalható szabályokba, mert az elévülés, a főlépeldány-képződés üteme a könyvtárak funkciója, a dokumentumok típusa szerint más és más, ezért aligha lehet közös nevezőt találni.

A következőkben magam sem általános érvényű megállapításokra törekszem, hanem csak azt próbálom felderíteni, hogy a közművelődési, azon belül is csupán a tiszta profilú városi és községi könyvtárakban milyen ütemű az állomány elavulása. Mielőtt azonban erre sor kerülne, még egy kérdést tisztázni kell.

Őrizzük vagy használjuk?

Szakmai közhely, hogy a könyvtárak állományalakítási gyakorlatát alapvetően az intézmény funkciója határozza meg, ezt pedig a jelenleg is érvényes 1976. évi 15. sz. könyvtári törvényerejű rendelet szabályozza (*Könyvtáros*, 1976/7. sz.). Nem másolom ide, mert könnyen ellenőrizhető, hogy sem ennek 11. paragrafusában, sem a végrehajtási utasítás közművelődési könyvtárakra vonatkozó részében *nem esik szó megőrzésről*. Az alaprendelet szerint az archiválás a nemzeti és tudományos könyvtárak feladata. Ez az általános szabály!

Hozzá képest kivétel – és a gyűjtemény egészének csak töredéke – a megyei és a nagyobb városi könyvtárak helytörténeti anyaga, amelyben lehetnek muzeális értékű, s ezért véglegesen megőrzendő dokumentumok. Ezeket leszámítva a közművelődési könyvtárak állománya mobil, mert funkciójuknak egy állandóan változó, címekben és példányszámokban a mindenkori igényekhez igazodó gyűjtemény felel meg. Legalábbis szerintem a tvr. szövegéből csak erre a következtetésre lehet jutni.

Ennek ellenére használhatatlan könyvek ezrei porosodnak raktárainkban és a kiválasztó tér roskadásig tömött polcain. De minek, amikor az olvasók nem keresik, tájékoztatni nem lehet – esetenként nem is szabadna – belőlük, ráadásul nem is férünk el tőlük, és mint láttuk: a törvény sem kötelez rá? Nyilvánvalóan különböző félelmek és téveszmék miatt, amelyeket alkalmanként így fogalmaznak meg a könyvtárosok: „Sajnálom kidobni.” – „A tanács úgysem engedné törölni őket.” – „De hiszen törzssanyag volt!” – „Így is kevés a könyvünk”.

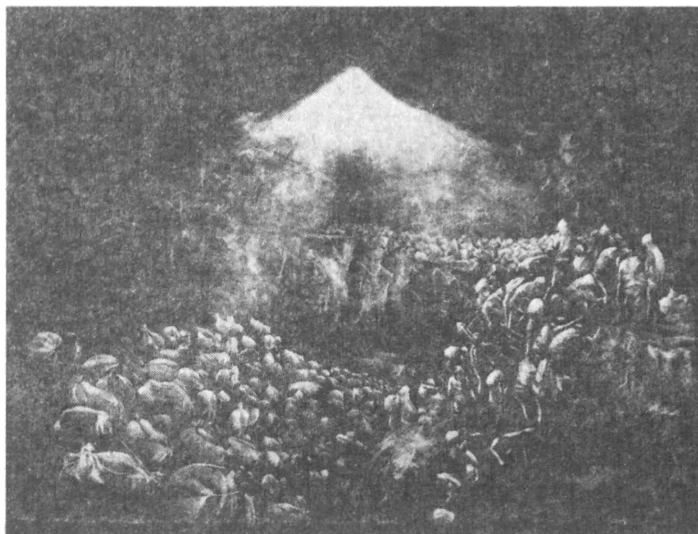
Elismerem, mindegyik ellenvetésben van némi igazság, de a megőrzést mégsem indokolhatják, mert egyik sincs összefüggésben a funkcióval. Márpedig – mint láthattuk – a közművelődési könyvtárakban csak olyan könyveknek van létjogosultságuk, amelyek tömeges és gyakran ismétlődő igényt elégítenek ki. (Tudatosan szűkítettem le a dokumentumok körét a könyvekre! Nemcsak azért, mert nálunk a gyűjtemény nagyobbik hányada könyv,

hanem azért is, mert a későbbiekben ismertett vizsgálat tanulságai csak erre a dokumentumtípusra vonatkoztathatók.)

Újrafogalmazva az „örizzük vagy használjuk?” kérdésre adható választ, szerintem csak azt mondhatjuk, hogy a *közművelődési könyvtárak döntő többségében a könyveket csak addig célszerű őrizni, amíg használati értékük van.* A használati érték – ellentétben a történeti, illetve muzeális értékkel – idővel csökken. A csökkenés üteme „fajtaspecifikus” tulajdonság (gondoljunk egy menetrend, egy regény vagy egy szótár avulási idejére), de minden könyvre érvényes.

Mikor avul el egy könyv?

Minthogy a világ állandóan változik, és változik a róla alkotott képünk és ismeretünk is, először a szakkönyvekkel kapcsolatban merült fel az elavulás problémája, s a tudományos könyvtárakban próbálták meghatározni az egyes szakterületek irodalmának „felezési idejét”. (Lásd erről R. E. Burton és R. W. Kebler tanulmányát a *Könyvtári Figyelő* 1964/1–2. számában). Bár ezek a kísérletek fontos és általános érvényű tendenciákat tártak fel, eredményei csak kismértékben kamatoztathatók a közművelődési könyvtárakban. Részben azért, mert nálunk a könyvhasználat fő motívuma nem a tudományos kutatás, részben pedig azért, mert az állomány nagyobbik hányada nem szakkönyv, s nem tudni, ez utóbbiak „felezési ideje” miként alakul.

A tudomány világában egy publikáció addig él, ameddig hivatkoznak rá. A közművelődési könyvtárakban viszont addig, amíg az olvasók keresik. Ezért a mi esetünkben a kölcsönzések gyakorisága lehetne az a mutató, amelynek alapján kiszámíthatnánk egy könyv elévülésének „felezési idejét”. Ámde ez a mérés nehezen terjeszthető ki a segéd- és a kézikönyvtári állományra, s az eredményt eltorzítják a példányszámok is. Ezért úgy vélem, hogy a forgalomelemzés inkább a fölőspéldányok kiszűrésére alkalmas, mintsem az elavulás mértékének megállapítására. Ez utóbbihoz olyan törzsanyagjegyzékek elemzése adhatna megfelelő támpontokat, amelyek visszatekintően több év vagy évtized kiadványaiból válogatják ki a máig érvényes, napjainkban is használható műveket. Szerencsére a *Könyvtári Kistűkör* sorozat pontosan megfelel ennek a követelménynek, hiszen – mint ismeretes – a szerkesztők éppen arra vállalkoztak, hogy az 1945-től megjelent művekből kiválasszák azokat, amelyek a városi és a községi könyvtárakban törzsanyagnak minősülnek. Mivel az anyaggyűjtés során arra is figyeltek, hogy a változatlan tartalmú könyveknek csak a legfrissebb kiadását szerepeltessék, a jegyzékekből megállapítható az is, hogy a szépirodalom klasszikus vagy alapművei milyen gyakorisággal kerülnek forgalomba. Mint látni fogjuk, ez is fontos adat, mert nem tartalmi vonatkozásban ugyan, de a kiadás szempontjából a szépirodalom is avulttá válik.

A sorozat tizenegy kötetének anyagát elemeztem kiadási évek szerint. Minthogy az anyaggyűjtés különböző időpontokban zárult, az egységesség kedvéért az 1979 után megjelent műveket már nem vettem figyelembe. Nem dolgoztam fel a gyermekirodalom két kötetét sem, mert részben fedik egymást, és néhány esetben a többi jegyzéket is (kézikönyvek, gyermekeknek is ajánlható szépirodalom). Így egy 35 éves időszakot kaptam 5729 címmel, s ez az adatmennyiség elegendőnek látszik megalapozott következtetések levonásához.

A jegyzékekben szereplő műveket témakörök és kiadási évek szerint rendeztem, s hogy a kiadói esetlegességeket, átmeneti ingadozásokat kiszűrjem, öt év összevont adatával számoltam. Magam is meglepődtem, amikor az így kialakított periodicitás „felezési időként” viselkedett, mint azt az alábbi 1. számú táblázat mutatja.

Az atomfizikából kölcsönzött fogalom persze csak metaforikus megnevezés, hiszen a könyv tartalma nem radioaktív, egyenletes

1. számú táblázat

év	műszám	százalék
1979–75	2768	48,3
1974–70	1585	27,7
1969–65	858	15,0
1964–60	308	5,4
1959–55	163	2,8
1954–50	36	0,6
1949–45	11	0,2

kvantumokat szétszóró anyag. „Lebomlása” eleinte lassú, majd egyre inkább gyorsuló ütemű, elannyira, hogy 35 év alatt a törzsanyagnak már csupán 0,2 százaléka tekinthető hasznos maradéknak. Vagyis durva közelítéssel nem is öt, hanem *négy év alatt a B és a C típusú könyvtárak állománya elveszíti használati értékének felét!*

A könyvek használati értékének ez a gyors „bomlása” – ami az ajánlott művek, a divatos olvasmányok esetében természetesen még nagyobb ütemű – indokolja és teszi szükségessé a közművelődési könyvtárakban a folyamatos és jelentős arányú apasztást.

Az avulás üteme szakterületenként és a szépirodalomban

Mindennapi tapasztalat, hogy a társadalom-, a természet- és az alkalmazott tudományok ismeretanyaga nem azonos mértékben változik ugyan, de idővel mindegyiké módosul, másrészt viszont meglehetősen állandónak látszik a klasszikusnak ítélt szépirodalmi alkotások esztétikai értéke. Szükséges tehát az átlag mögé néznünk, és külön is megvizsgálni az egyes területekre jellemző felezési időt. (Lásd 2. számú táblázat!)

Mielőtt tüzetesebben megvizsgálánk az adatcsoportokat, emlékeztetnék arra, hogy a törzsanyagjegyzékeken mindig a legfrissebb kiadás szerepel, ami – elég az *Új Magyar Lexikonra* utalnom – nem jelent minden esetben átdolgozást. Megesik tehát, hogy egy-egy mű tulajdonképpen már elévült, de jobb nem lévén, még a régi kiadás is használható. Vagyis – mint már említettem – az általam követett módszer csak a használati értékre „érzékeny”, sőt a szépirodalmon belül még ebben sem egé-

szen pontos, mert az alpművek különböző kiadásai rendszerint egyenértékűek. Az állományalakítás gyakorlatában azonban nem elhanyagolható tájékozódási pont az sem, hogy a klasszikus művek hány éven belül jelennek meg újra. A magyar és a világirodalom adataira tehát elsődlegesen nem a művek tartalmi, esztétikai elavulását mutatja, hanem azt, hogy tizenöt éven belül a törzsanyag 93 százaléka kurrensen is beszerezhető, ráadásul esetenként pontosabb szöveggel vagy autentikusabb fordításban.

Ami a szak- és az ismeretterjesztő művek adatait illeti, aligha hat a meglepetés erejével, hogy közülük a technikai témájú könyvek avulnak el a leghamarabb, a tizenöt évet még egy százalékuk sem „éli túl”. A mezőgazdasági és egészségügyi szakirodalom valamivel időtállóbb, de csak azért, mert néhány bibliográfia és kézikönyv javítja az átlagot, viszont ami a termelési technológiákat, a háztáji gazdálkodással kapcsolatos műveket illeti, elévülésük még a technikaénál is gyorsabb.

Az első három főosztályhoz tartozó művek egy része időtálló ugyan (könyvészetek, évkönyvek, klasszikus filozófiai szövegek stb.), ám a bölcséleti kommentárok és a valláskritikai brosrák nagyon megéreztek az elmúlt évtizedek szemléleti hullámvásait. Összességében ezért kisebb a felezési idejük, mint a nyelv- és irodalomtudományé, bár az utóbbi szintén ideológia-érzékeny, hiszen mindössze 30 mű vészelté át az ötvenes éveket!

Amennyire magától értetődő volt a technikai ismeretek avulásának gyorsasága, gondolkodnom annyira meglepő, hogy a magyar és a világirodalom alkotásainak felezési ideje kisebb, mint a társadalomtudományoké, és nagyjából a teljes törzsanyag átlagáéval azonos. Azonban – mint már utaltam rá – itt nem értékvesztésről, hanem arról a helyes kiadói gyakorlatról van szó, hogy az alpműveket újra meg újra kiadják, például 5 év alatt a magyar klasszikusoknak kerekén felét!

A társadalomtudományokat – pontosabban a 3-as főosztályt a szociológiától a pedagógiáig – tulajdonképpen egyenként kellene elemezni, hogy kitessék valóságos helyük, hiszen merőben más a szociológiai és – mondjuk – a politikai vagy a közgazdasági művek tudományos pozíciója. Nem úgy a történelemé, mely jórészt állandóbb ismeretanyaggal dolgozik, miként a természeti földrajz is. Külön magyarázatot inkább az kíván, hogy az elemzésre kiemelt témakörök közül miért a művészeti tár-

2. számú táblázat

Az „élő” törzsanyag kiadási évek szerint

	ált. művek filozófia vallás		társadalom- tudomány		természet- tudomány		orvos- tudomány mezőgazd.		technika		művészet sport		nyelv- és irodalom- tudomány		földrajz utóírás		történelem		magyar irodalom		világ- irodalom		összesen	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
1945-49	-	-	3	0,3	-	-	-	-	-	-	1	0,1	1	0,2	4	1,3	1	0,2	-	-	1	0,1	11	0,2
1950-54	2	0,7	3	0,3	-	-	2	0,6	-	-	19	2,2	1	0,2	3	1,0	3	0,5	3	0,5	-	-	36	0,6
1955-59	5	1,9	16	1,9	5	1,5	3	0,9	1	0,3	83	9,4	4	0,8	5	1,7	14	2,6	18	2,7	9	1,2	163	2,8
1960-64	10	3,8	42	4,9	5	1,5	7	2,0	1	0,3	91	10,4	24	5,2	23	7,7	36	6,6	25	3,8	44	5,8	308	5,4
1965-69	44	16,6	87	10,2	36	11,0	21	6,2	10	2,8	153	17,4	108	23,5	43	14,5	155	28,5	106	16,2	95	12,4	858	15,0
1970-74	75	28,4	249	29,2	97	29,7	84	24,7	96	27,4	214	24,4	139	30,2	59	19,9	141	26,0	176	26,8	255	33,4	1585	27,7
1975-79	128	48,6	451	53,2	184	56,3	223	65,6	242	69,2	317	36,1	183	39,9	160	53,9	193	35,6	328	50,0	359	47,1	2768	48,3
	264	100,0	851	100,0	327	100,0	340	100,0	350	100,0	878	100,0	460	100,0	297	100,0	543	100,0	656	100,0	763	100,0	5729	100,0

gyű könyvek felezési ideje a legnagyobb? Nos, a választ könnyű megadni. A művészeti írások jelentős része gazdag illusztrációs anyaggal társul, az albumokban pedig kifejezetten alárendelt szerepe van a szövegnek, ezért egy képtárismertető vagy egy festészeti album tovább megőrzi érvényességét, mint egy irodalomtörténeti monográfia.

Tanulságok

A *Könyvtári Kistűkör* kötetei alapján úgy látszik, hogy az „élő” törzsanyag – a gyermekirodalommal együtt – nem haladja meg a 700 címet. Ez kiegészül az ajánlott irodalommal, a véglegesen megőrzött periodikákkal, a nem hagyományos információhordozókkal, és a többes példányok ezt a település nagyságától függően tovább sokszorozzák. Elsősorban az utóbbiak miatt jelentős eltérések lehetnek a B típuson belül, nem különben a B és C típusú könyvtárak között is. Az azonban nyilvánvaló, hogy amennyiben a közművelődési könyvtárak csak a használati értékkel rendelkező könyveket őrzik meg, állományuk nagysága behatárolt.

Ideális esetben a beszerzés ütemét a könyvkiadás nagyságrendje és a könyvtárhasználók köre határozza meg. Ebből következően a beszerzett kötetek száma folyamatosan, bár egyre kisebb mértékben emelkedik. Az apasztás ütemét – megint csak eszményi helyzetben – a rendkívüli okokat nem számítva az állomány fizikai kopása és tartalmi elavulása diktálja. Számításainkat figyelembe véve ez azt jelenti, hogy *a kivont kötetek száma öt évenként megduplázódhat, és belátható időn belül elérheti a beszerzés nagyságrendjét.* Az első táblázatból könnyen leolvasható, hogy ez körülbelül a közművelődési könyvtár alapítását követő harmadik évtizedben következik be, ettől kezdve a gyűjtemény lényegében már nem növekszik, mert a be- és kiáramló kötetek száma nagyjából azonos.

Persze nagyon jól tudom, hogy körülményeink semmilyen tekintetben sem ideálisak. Mégsem hiszem, hogy megoldást jelentene, ha beszerzési gondjainkat az apasztás visszafogásával lepleznénk. Mert így a statisztikánk

szebb lesz ugyan – hiszen nő az egy lakosra vagy olvasóra jutó kötetek száma –, de a közművelődési funkciónak ez a gyűjtemény nem fog megfelelni, mint ahogy már most sem felel meg maradéktalanul.

Formálisan minden rendben van, a csoportos leltárkönyv azt mutatja, hogy elegendő szak- és ismeretterjesztő irodalommal rendelkezünk, ám a szakember, de már a tájékozott érdeklődő is elégedetlen választékunkkal.

Történt, hogy egyik városi könyvtárunk agrármérnök segítségét kérte mezőgazdasági állományának selejtezéséhez. A könyvtárosok rémületére a szakember a gyűjtemény kétharmadát elavultnak ítélte. Minden bizonnyal igaza volt, mert a mezőgazdasági törzsanyag 71 százaléka számításaim szerint sem idősebb öt évesnél! Meglehet, példám kivételesnek mondható, de csak azért, mert ritkán fordul elő hasonló eset. Ám gyűjteményeink így is napra nap megméretnek, és használati értéküket tekintve könnyűnek találtnak. Erre utal mindenütt a kölcsönzőket hiába váró kötetek egyre növekvő száma.

Mivel a régmúlt időkől kevés írásos emlékünks van, egy töredék szövegnek is jelentős az információs értéke. Jelenünkben azonban ez nem így van, mert a kiadványok számának emelkedésével a nyomtatott dokumentumok hírértéke rohamosan inflálódik. A cikkek és a könyvek tömege viszonylag rövid idő alatt szellemi „millpengővé” válik, és nem konvertálható hasznos ismeretté, következésképp nem része sem a nemzeti, sem a könyvtári „vagyonnak”. Ha ezt nem látjuk be, akkor az állományalakítás és a dokumentumok tárolása – különösen a közművelődési és az iskolai könyvtárakban – pathelyzetbe kerül, amitől már csak egy lépés választ el bennünket.

Változtatnunk kell tehát stratégiánkon!

Tudatosítani kell magunkban, és el kell fogadtatnunk a közvéleménnyel, hogy a közművelődési könyvtárak nem muzeális értékek őrzői, hanem a mindennapi élethez, a munkához, a tanuláshoz szükséges ismeretek tárházai, sőt ezekkel legalább egyenlő súllyal a szellemi felfrissülés, a tartalmas kapcsolódás, a szórakozás állandóan megújuló forrásai.

Simon Zoltán

A Könyvtáros egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közösségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők.

Az evangélikus egyház közgyűjteményei

A magyarországi evangélikus egyház gyűjteményei közül a három központi intézményt: az Evangélikus Országos Könyvtárat, az Evangélikus Országos Levéltárat és az Evangélikus Országos Múzeumot mutatjuk be a *Könyvtáros* olvasóinak. A mai helyzetnek megfelelő szervezeti keretek mindössze néhány évtizede alakultak ki, a múzeum esetében pedig csak alig több mint egy évtizedről beszélhetünk. A gyökerek azonban sokkal mélyebbre nyúlnak: e gyűjtemények eredetét keresve a 18. századig kell visszamennünk, maguk a dokumentumok pedig elvezetnek a reformáció hazai elterjedésének kezdeteihez, a 16. századhoz.

Az 1523-as és az 1525-ös országgyűlési határozatok még fej- és jószágvesztéssel, sőt máglyahalállal fenyegették a lutheri tanok követőit, a török hódítás azonban egy csapásra megváltoztatta az erőviszonyokat. A nehéz idők kedveztek az új eszmék elterjedésének, s így a század második felére az ország lakosságának többsége a lutheri reformáció hívévé vált. Ma eltűnődhetünk azon, mi lett volna, ha Magyarország megmarad evangélikus többségű, protestáns államnak – a későbbi fejlődés eredményeként azonban a kálvini reformáció került túlsúlyba, majd a kialakult hatalmi viszonyok hatására az ellenreformáció. A vallásúldözések következtében újra katolikusává vált az ország lakosságának többsége, s ez rányomta bélyegét a további politikai-ideológiai fejlődésre. Ma – becslések alapján – a lakoságnak mindössze 4 százaléka tekinthető evangélikusnak (korábban ez 6, 1920 előtt 7,1 százalék volt), s mint régebben, úgy ma is, jobbra szétszórtnak élnek. Kis méretek és szóránypont helyzet: e történelmi tény magyarázza, hogy miért nem fejlődtek ki az evangélikus egyházban nagy történelmi gyűjtemények, jöllehet a kezdetek még biztatóak voltak.

Az Evangélikus Országos Könyvtár

A pesti Belváros szívében, a mai Deák Ferenc téren alakult ki a 18. század végén és bővült fokozatosan a 19. század folyamán az „insula lutherana”-nak, „lutheri-szigetnek” nevezett épülettömb, amely kezdetben imaház és parókiaépületet, később iskolát és templomot foglalt magában. Építői többek között *Pollack Mihály* és *Hild József*, a magyarországi klasszicista építészlet legkiválóbb képviselői voltak. Ebben az épülettömbben volt sokáig a levéltár is. A levéltár és a könyvtár ekkor még közös gyűjteményt alkotott, amelyben a levéltárá volt a vezető szerep. Idővel azonban egyre több régi könyv, sőt egész hagyatékok kerültek a gyűjteménybe, majd a nagy egyházi átszervezés idején, 1952-ben megtörtént a szétválás. Ettől az időponttól kezdve önállóan, mégis szoros együttműködésben fejlődött a két gyűjtemény.

A Deák téri épületrész már a század elején szűknek bizonyult a levéltár és a könyvtár számára. Ekkor vásárolta meg az egyház az Üllői úti épületet, az egykori vendégfogadót, és fokozatosan építette, bővítette tovább. Ha ma belépünk az Üllői út 24. szám alatti épületbe, ott találjuk a két testvérintézményt, a könyvtárat és a levéltárat, különböző egyházi hivataltokat, szolgálati lakásokat és az idős emberek szeretetotthonát. Az épülettömb belső udvarán Luther-szobor áll, nem messze tőle tábla jelzi, hogy itt van a szerkesztősége egy nemzetközi információs kiadványnak: „Informationsdienst für Lutherische Minderheitskirchen in Europa” (Az európai kisebbségi lutheránus egyházak információs szolgálata). E tájékoztató kiadója a Lutheránus Világszövetség, amely 7. világkongresszusát 1984-ben Budapesten tartotta.

A könyvtár vezetője *Papp Ivánné*, magyar–

latin szakos tanár. 1953–1969 között az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársa, 1969 óta az Evangélikus Országos Könyvtár vezetője. Végigvezet a könyvtáron, mely egymásba kapcsolódó hét raktári helyiségből és két kisebb munkaszobából áll: az egyikben a feldolgozást és kölcsönzést végzik, a másik a vezető és egyben kutatószoba is. Mindez elég zsúfoltnak tűnik, a helyhiány már itt is érződik. Először az állomány kialakulásáról érdeklődöm.

– Kezdetben (a levéltárral közös korszakban) csak a régi és a ritka könyveket helyezték el ebben a gyűjteményben, mivel az oktatást és a lelkészképzést szolgáló könyvtárak az egyes intézményeknél, elsősorban Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen alakultak ki. Később Kovács Sándor (1869–1942) egyháztörténész professzor, majd püspök fáradozott egy központi intézmény, a Luther Márton Könyvtár és Múzeum létrehozásán. Az intézmény maga akkor még nem alakulhatott ki, de Kovács Sándor gyűjtőmunkájának a mai könyvtár is sokat köszönhet. Amikor az egykori soproni Evangélikus Hittudományi Kar (a pécsi egyetem egyik kara volt) utóda, a Teológiai Akadémia 1950-ben Budapestre költözött, vele jött a korábbi kari (központi) könyvtár és a szeminárium (tanszéki) könyvtárak teljes anyaga. A mintegy 40 ezer kötet és a gazdag folyóiratanyag ma is külön van felállítva, lezárt gyűjteményként kezeljük, a régi katalógusok alapján. Amikor az Evangélikus Teológiai Akadémia 1975-ben új helyére, a Lőcsei u. 32/a szám alá költözött, ott alakítottunk ki számára önálló könyvtárat, míg a régi gyűjtemény itt maradt az Üllői úton. Az új könyvtár – melyet szintén mi kezelünk – kb. 15 ezer kötetet és 126-féle élő folyóiratot foglal magában. Anyaga teológiai jellegű, kiegészítve a határtudományokkal és természetesen a segédkönyvekkel. Heti háromszor nyolc és kétszer három órán át tartjuk nyitva. Ez a könyvtár már külső megjelenésében is korszerű; kényelmes olvasóterem és két tágas raktárhelyiség áll rendelkezésünkre. A folyóiratok friss számait és néhány évfolyamát még ott tartjuk, a régebbi, lezárt éveket az Üllői úton raktározzuk. Az Akadémia öt tanszéke, tanári kara és a mintegy 40–60 főnyi hallgató könyvtári szolgálatát teljes mértékben mi biztosítjuk, a gyarapítástól a feldolgozáson át az olvasó- és tájékoztatószolgálatig.

– E két, teológiai jellegű és jól körülhatárolható gyűjteményen kívül milyen gyűjteményrésekből áll még a könyvtár?

– Itt, az Üllői úti helyiségekben van – eredeti berendezésével – az 1929-ben az evangélikus egyháznak ajándékozott Podmaniczky–Degenfeld könyvtár, lényegében könyvmúzeum. Bárány Podmaniczky Géza (1839–1923) földbírtokos, műkedvelő csillagász, az MTA tagja és felesége, Degenfeld-Schomburg Berta kiskartali birtokukon (Pest megye) magáncsillagvizsgálót és 35 ezer kötetes könyvtárat állítottak fel. Podmaniczkynek köszönhetően a könyvtár csillagászati és tudománytörténeti anyaga az egyetemi csillagvizsgálóba (ma: az MTA Csillagvizsgáló Intézete), míg a többi – mintegy 25 ezer kötet – az evangélikus egyház birtokába került. E gyűjtemény különösen gazdag könyvtörténetileg értékes régi művekben, és tudatos hungarikagyűjtésnek is nyomát találjuk. Gazdag a protestáns irodalma is. Amikor felállítottuk a mintegy ezerhat száz darabot számláló régi és ritka könyvek külön-gyűjteményét, ennek 80 százaléka a Podmaniczky–Degenfeld könyvtárból került ki. Podmaniczky Gézának és feleségének bibliofil tevékenysége még a szakemberek előtt is kevésbé ismert, pedig nekik köszönhetően jelentős értékek őrződtek meg. A *Mercurius Veridicus*-nak, II. Rákóczi Ferenc hadi újságjának 1710.

Luther Márton egyik művének
1520-as strassburgi kiadása

**A Podmaniczky–Degenfeld ex libris
(Pálmai József reprodukció)**

évi három számát a kiskartali könyvtárban fedezte fel és ismertette *Hellebrandt Árpád*. Ma az egyik legféltettebb kincsünk, hiszen nem ismeretes belőlük több példány. A három számot rejtő kötet kolligátum, 15 különféle nyomtatványból áll, és a múlt század elején kötötték őket egybe. Előző tulajdonosa – a benne lévő ex libris tanúsága szerint – *Prónay Sándor* volt, innen került Podmaniczkyék tulajdonába. A Podmaniczky–Degenfeld gyűjtemény is külön van felállítva, és Podmaniczky-né saját kézírásával kötetes szerzői betűrendes és szak szerinti cédulakatalógussal rendelkezik.

– *Említetted a régi és ritka könyvek gyűjteményét. Milyen értékeket tartalmaz még ez a gyűjtemény?*

– 46 ősnomtatványunk van, közülük kettő magyar vonatkozású: az egyik egy *Temesvári Pelbárt* mű. Régi magyarországi nyomtatványokból több száz darabot őrzünk. Az egyik, *Benczédi Székely István* zsolttároskönyve 1548-ból, az egyetlen hazai teljes példány. Bejegyzései hűen tükrözik a kötet sorsát: 16. századi tulajdonosa *Georgius Pogány* volt, egy 18. századi bejegyzés szerint „Maria Agneta Radvánszky könyvei közül” való, a Podmaniczky–Degenfeld címert ábrázoló ex libris alatt pedig ezt a bejegyzést találjuk: „Szereztük báró Prónay Sándor Tó-almási könyvtárából 1891.”

Ritkaságaink között nagy számban találhatók művek a reformáció korából, többek között Luther és Melanchthón írásainak korai kiadá-

sai, és számos nyomdatermék a hazai protestáns egyházak múltjából. Ritkaságnak számít egy 1740-ből származó finn nyelvű újszövetség (biblia), benne a tudós lipcsei nyomdatulajdonosnak, a ma is nevezetes kiadó megalapítójának, *Johann Gottlob Immanuel Breitkopf*nak (1719–1794) ex librise. Később báró Prónay Sándor (1760–1839) tulajdonába került, s az ő könyvtárából szerezték meg Podmaniczkyék, amint ezt az újabb ex libris bizonyítja. Még egy érdekesség: a szép fametszetekkel illusztrált *Der Hungern Chronica* (Wien, 1534.) a címerrel ellátott ex libris szerint a nemes *Milner család* brassói könyvtárából való, a következő bejegyzett tulajdonosa *Horvát István*, a Széchényi Könyvtár őre, az ő könyvtárával került a könyv a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárába (a mai Széchényi Könyvtárba), majd itt mint duplumot eladták. (Ezt a beleütött pecsét tanúsítja; „Másodlat a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtárából”.) A következő tulajdonos báró *Radvánszky Béla* volt, s az ő könyvtári hagyatékával került végül a mű az evangélikus egyház birtokába: egy kis kitérővel mégiscsak közgyűjteménybe... A mi tulajdonunkban van, de most az Evangélikus Országos Múzeum kiállításán látható *Petőfi Sándor* egy diákkori tankönyve sajátkezű verses bejegyzésével 1838-ból.

– *Milyen gyűjteményekből áll még a könyvtár?*

– A következő állományrész egy meglehetősen heterogén gyűjtemény, mindazok a kisebb-nagyobb hagyatékok, ajándékok találhatók benne, amelyek az idők során az egyház birtokába kerültek. Közülük a legtöbb egyházi személyektől: lelkészektől, professzoroktól való, de akad közöttük más családoktól származó is. Különösen sok értéket tartalmaz *Radvánszky Béla* (1849–1906) művelődéstörténésznek, az MTA tagjának hagyatéka, míg *Mária Dorottya* württembergi hercegnőnek (1800–1855), *József nádor* harmadik feleségének főleg német nyelvű teológiai munkákat tartalmazó könyvtára a tulajdonos személye miatt érdekes. Ez a buzgó evangélikus asszony „persona non grata” volt a katolikus Habsburgok körében s talán ezért is vonzódott annyira a magyarokhoz. Igen sokat tett a magyarországi evangélikus egyház, de általában a hazai protestánsok érdekében is. Házasságának 28 éve alatt József nádort is ebbe az irányba igyekezett – nem eredménytelenül – befolyásolni. Ha József nádor pesti szobra előtt elmegyünk,

jusson eszünkbe Mária Dorottya, az utolsó magyarországi nádorasszony is, akit férje halála után a Habsburgok kitiltottak Magyarországról, s Bécsben jelöltek ki számára kényszerlakhelyet.

Az egyedi könyvgyűjtemények lassúbb gyarapodása mellett ugrásszerűen megnőtt az állomány, amikor 1948/1949 után a megszűnt egyházi intézmények – iskolák, testületek, egyesületek – nagy mennyiségű és részben veszélyeztetett könyvanyagát vették át elődeink. E nagy mennyiségben beáramló anyag tette szükségessé a könyvtár és a levéltár szétválását. 1954-ben újabb értékes gyűjtemény került birtokunkba: a *Szeberényi család* Tranoscius-gyűjteménye. A latinosított nevén ismert morva származású lelkész, *Tranoscius (Tranowsky) Georgius* (1591–1637) éveken át hazánkban is működött, s nevéhez fűződik a hazai szlovák evangélikusság kedvelt, évszázadokon át használt énekeskönyve. Még a 20. században is kiadták. A ma használt evangélikus énekeskönyvben is szerepelnek énekek a nevezetes „Tranoscius”-ból.

Ez a mintegy 25 ezer kötetre tehető, s mint láttuk, meglehetősen esetlegesen kialakult, heterogén összetételű gyűjtemény is rendelkezik szerzői betűrendes katalógussal, s emellett tárgyszókatalógussal is. Nem lezárt gyűjtemény, az 1950 előtt megjelent művek továbbra is ide kerülnek, akár egyedileg, akár hagyatékban kerültek hozzánk. Az újonnan kapott hagyatékokat ma már a raktárban és leltárban is együtt tartjuk, fondszerűen kezeljük. A ritkaságokat és a különlegesen értékes műveket azonban minden esetben a már említett külön-gyűjteményben helyezzük el, eredet szerinti mutató készítése mellett.

– *Ha jól értettem, akkor valamennyi gyűjteményrésznek van katalógusa, de a könyvtárban nincs egy egységes, betűrendes alapkatalógus?*

– Valóban ez a helyzet, s az összesen mintegy 130 ezer kötetes teljes állományban ez, sajnos, gondot okoz a behasonlítás munkájában. A rendelkezésünkre álló munkaerő azonban nem elegendő az egységesítés nagy munkájának elvégzéséhez.

– *Hányan dolgoznak ma a könyvtárban?*

– A vezetőn kívül csak egy 8 órás tudományos munkatárs és két részmunkaidős. Ezzel a személyzeti létszámmal kell gyarapítani és gondozni az állományt, s fenntartani két helyen – a Lőcsei utcában és az Üllői úton – az olvasószolgálatot, ideértve az olvasótermi felügyeletet, a kölcsönzést és a tájékoztatást, ese-

tenként az egyre gyakoribb kiállítások előkészítésében való részvételt.

– *Ez valóban nagyon kevés, különösen, ha hozzátesszük, hogy itt az Üllői úton szombat kivételével naponta 9–16 óra között fogadják a kutatókat. Kik jönnek ide olvasni?*

– Állományunk jellegéből következően mindazok, akik a protestáns, ezen belül is főleg az evangélikus teológia és egyháztörténet iránt érdeklődnek. Gazdag történelmi anyagunkban azonban a történettudomány valamennyi ágának művelője talál kutatni valót. Nyilvános könyvtárként működünk, 1982-ben a Művelődési Minisztérium tudományos könyvtárrá minősítette az intézményt. Az évente forgalmazott kötetek száma (a Teológiai Akadémia Könyvtárát is ide számítva) 3,5–5 ezer között váltakozik, a tájékoztatások száma megközelíti az ezret. Részt veszünk a könyvtárközi kölcsönzésben: küldtünk már könyvet New Yorkba és Londonba is, többnyire a nyugat-európai egyetemek fordulnak hozzánk, és természetesen a hazai intézmények. Új gyarapodásunkat rendszeresen jelentjük a központi katalógusokba.

– *Hogyan történik a gyarapítás?*

– Külföldi könyvet csak ajándékozás útján tudunk beszerezni, belföldi gyarapodásunk is fele-fele arányban vétel, illetve ajándék. 1984-ben 12 ezer, 1985-ben 14 ezer forintot költhetünk vásárlásra, s ezzel a magyar könyvkiadás gazdag történeti, művelődéstörténeti és irodalmi termését szinte lehetetlen nyomon követni, nem beszélve a lexikonokról, szótárakról. Ritkán van alkalom rendkívüli könyvvásárlási keretre szert tenni. 1984-ben például sikerült egy magyarországi antikvárium útján egy 16. századi művet, a Luther-összkiadás egy kötetét megvennünk. Sajnos a Széchényi Könyvtár főlépéldány központjától 1983 óta nem kapunk könyveket, mert antikvár úton értékesítik, amit lehet. Az Üllői úti részlegbe egyébként csak az Evangélikus Sajtóosztály kiadványai, az 1950 előtti könyvek és esetenként segédkönyvek kerülnek. Újabb irodalommal csak a Teológiai Akadémia könyvtárát gyarapítjuk.

– *Mennyi az évi gyarapodás?*

– Ez változó, függ az ajándékozás mértékétől, vagy egy-egy újabb hagyaték átvételétől. Évi 6–700 kötettel számolhatunk, 1984-ben viszont egy 600 kötetes hagyatékkal együtt 1362 művel gyarapodtunk.

– *Hogyan jut a könyvtár a külföldi kiadványokhoz?*

– Dezideráta jegyzékeinket Genfbe küldjük, a Lutheránus Világszövetség megfelelő osztályának, ahonnan nyugatnémet cégeknek adják le a rendeléseket. A kéréstől a teljesítésig néha két év is eltelik. Kapunk ajándékokat többekévesb rendszeresen más egyházi szervektől is, például az Egyházak Világtanácsától, azonkívül külföldi evangélikus egyházaktól, elsősorban az NSZK-ból, néha Angliából az anglikán egyháztól. Érkeznek „spontán” ajándékok is, gyakran maguk a szerzők küldik el műveiket. Mindez együtt nem jelentéktelen mennyiség: külföldi gyarapodásunk 1984-ben 482 mű volt, 506 kötetben, ami 60 nyugatnémet márkát kitevő átlagáron számítva, magas összegű külföldi gyarapításnak felel meg.

– *Mi a helyzet az állományvédelem területén?*

– A hetvenes évek elején az egyházi gyűjtemények muzeális értékeinek számbavétele bennünket is hozzásegített ahhoz, hogy az állam által nyújtott restaurálási keretből részesüljünk. Hálával kell megemlékezni az Országos Széchényi Könyvtárról, ahol nem egy értékes művünket restauráltak.

– *Az elmúlt években több, nagyszabású kiállítást is láthattunk, ahol az Evangélikus Országos Könyvtárnak is szerepe volt.*

– Ilyen volt elsősorban a Szépművészeti Múzeumban 1983 decembere és 1984 márciusa között rendezett „Luther Márton emlékezete” című kiállítás, ahol a reformátor születésének 500. évfordulója alkalmából bemutattuk a lutheri reformáció magyarországi emlékeit a 16–17. századból. A Lutheránus Világszövetség 1984-es budapesti nagygyűlése alkalmából bibliakiállítást rendeztünk, s emlékezetes volt tavalyi Bornemisza-kiállításunk is. Nagy előny, hogy az Evangélikus Országos Múzeum 1979-es megnyitása óta állandó kiállítóhelyiség áll rendelkezésünkre. Rendszeressé tettük az új szerzemények bemutatását a Teológiai Akadémián.

– *Az evangélikus egyház valamennyi többi könyvtára egy-egy gyülekezethez kapcsolódik. Nagyságuk, értékeik száma, használati fokuk és védettségük meglehetősen különböző. Történet-e itt is előrelépés?*

– 1974 óta működik az Evangélikus Gyűjteményi Tanács, amelynek vezetője az egyház püspökelnöke, tagjai az egyház vezetői, a három gyűjteményi ágazat (könyvtári, levéltári, múzeumi) vezetői és mindkét egyházkerület részéről egy-egy gyűjteményi előadó. A tanács munkáját segíti a 16 egyházmegye 1–1 gyűjteményi előadója. E testület működése óta a

munka szervezettebben, tervszerűbben folyhat, a rendelkezésre álló eszközöket jobban lehet koncentrálni. Sokat köszönhetünk az állami támogatásnak: 1983-ban a Kulturális Alap hozzájárult a győri gyülekezeti könyvtár új helyiségeinek berendezéséhez, 1984/85-ben a soproni gyülekezeti könyvtár részére állami célhittel tette lehetővé fémállványok beszerzését.

– *Befejezésül a szokásos kérdés: vannak-e fejlesztési elképzelések?*

– Ha a Teológiai Akadémia részére új épületet sikerül emelni – és erről szó van – akkor a régi teológiai akadémiai könyvanyagot oda lehetne átvinni. Ebben az esetben itt az Üllői úton muzeális részleget tudnánk kialakítani, bemutatóteremmel, kutatószobával. Helyiség-gondjaink így jelentősen enyhülnének. Másik nagy gondunk a létszámkérdés. A jelenlegi munka ellátásához is legalább még két kvalifikált munkaerőre volna szükségünk.

Az Evangélikus Országos Levéltár

Az evangélikus egyház legfelsőbb testületének iratanyagát már a 18. században gondosan együtt őrizték a pozsonyi evangélikus liceumban. Az irategyűjtést a múlt század elején Pestre hozták a Deák-téri épületbe, s 1814-ben önálló egyetemes egyházi levéltárrá szervezték. Feladata kettős volt: egyrészt a hivatalos iratok gyűjtése és őrzése, másrészt a magyarországi evangélikus egyházra vonatkozó történeti források felderítése, gyűjtése, az egyháztörténet megírásának elősegítése.

Ezt a nagyarányú gyűjtő és szervező munkát az első levéltáros, *Schedius Lajos* (1768–1847) egyetemi tanár, író, az MTA tagja végezte el nagy lelkesedéssel és szakértelemmel. Eredményes munkája vonzotta az adományokat, köztük olyanokat is, amelyek páratlan kincsek birtokába juttatták a levéltárat. *Jankovich Miklós* (1773–1846) műgyűjtő, régiségbúvár és történész jelentős kéziratgyűjteményt adományozott a levéltárnak. Legértékesebb ajándéka Luther Mártonnak 1542-ben sajátkezűleg írt végrendelete volt, amelyet Jankovich 1804-ben egy németországi aukción 40 aranyért vásárolt. Ez az irat a reformátor születésének 500. évfordulójára 1983-ban rendezett kiállítások egyik legjelentősebb és legjobban megcsodált darabja volt, s nemcsak hazánkban, hanem az NDK-ban és az NSZK-ban is

bemutatták. Megjelent hasonmás kiadása is (a német nyelvű végrendelet fordításaival és *Fabiny Tibor* tudós tanulmányával, valamint jegyzeteivel magyar, német és angol nyelvű változatban is). A Jankovich-féle adományban még egy Luther és egy Melanchthon levél is szerepelt, utóbbit 1555-ben írta Melanchthon a bártfai tanácsnak. Hasonlóan nagyértékű azoknak az eredeti leveleknek és okiratoknak az együttese, amelyeket Mária Dorottya főherceggasszony pénzügyi támogatásával sikerült megvásárolni. Az egyre gyarapodó levéltár a század elején települt át az Üllői úti épületbe.

– Az 1952-es egyházi átszervezés jelentős mértékben megnövelte a levéltár állományát – tájékoztat *Vető Béla*, az Evangélikus Országos Levéltár jelenlegi vezetője. Az átszervezett, részben megszűnt egyházi szervek, intézmények iratanyagát át kellett vennünk, s ezáltal nemcsak a legfelsőbb egyházi szervezet, hanem az egész egyház központi irattára lettünk. Birtokunkban van számos értékes írói hagyaték is, elsősorban egyházi személyektől, de másoktól is. Utóbbiak közül említésre méltó *Bruckner Győző* (1877–1962) művelődéstörténész iratgyűjteménye, *Zsilinszky Mihály* (1838–1925) történetíró irathagyatéka, *Radvánszky Béla* művelődéstörténész iratgyűjteménye. A legrégibb irat 1357-ből való, a Mohács előtti oklevelek száma 11. A levéltárat a művelődési miniszter 1970-ben szaklevéltárrá nyilvánította. Az iratok rendezett állapotban vannak, s ez a nagy elődök munkájának köszönhető. 1947–1969 között *Mályusz Elemér* történész, egyetemi tanár volt a levéltár vezetője, 1970–74 között *Sólyom Jenő* egyháztörténész professzor. Így 1983-ban meg is jelenhetett az evangélikus egyház teljes iratanyagának fondjegyzéke. Az itt leírt országos állományból mi 672 folyómétert őrzünk. (*A Magyarországi Evangélikus Egyház levéltári anyagainak fondjegyzéke. Szerk. Nagy Lajos, 1983. Új Magyar Központi Levéltár. 141 l.*)

Mindössze öt helyiség áll a levéltár rendelkezésére az Üllői úti épületben, s ez bizony nagyon kevés. Az iratok a földtől a mennyezig zsúfoltan állnak, külön kutatóhelyiség nincs is, a kutatni vágyókat épp hogy le tudják ültetni egy kis asztalhoz. Pedig érdeklődők vannak: 1985-ben 240 alkalommal 45-en végeztek kutatásokat a levéltár gazdag történeti anyagában.

– Van egy kis kéziratgyűjteményünk is – folytatja *Vető Béla* –, csak a legkiemelkedőbekeket említve: *Arany Jánostól* egy, *Deák Fe-*

rencről öt, *Pulszky Ferencről* négy, *Kossuth Lajostól*, *Tompa Mihálytól* és *Vajda Jánostól*, egy-egy levelet őrzünk. A hatvanas években derült ki, hogy van *József Attila* kéziratunk is, ekkor vizsgálták meg ugyanis először alaposabban egy 1934-es műfordítás-pályázat iratát. Az evangélikus egyház az Erős vár a mi Istenünk című ismert Luther-ének új fordítására írt ki pályázatot. Erre József Attila is elküldte a maga fordítását. A művészi erejű költemény fordítás nem keltette fel a bírálók érdeklődését, így a nevet rejtő jelíges borítékot fel sem bontották. A mai evangélikus énekeskönyvben a hagyományos fordítás mellett ott áll már József Attiláé is.

Az Evangélikus Országos Múzeum

A magyarországi evangélikus egyház tárgyi emlékeinek gyűjtése szórványosan ugyan régóta folyt, szervezeten és központi helyen azonban csak újabban kerülhetett erre sor. *Fabiny Tibor* egyháztörténész professzor (akivel külföldi útja miatt nem találkozhattam) 1973-ban kapott megbízást országos múzeum szervezésére és állandó kiállítás rendezésére. Hat évvel később – a Művelődési Minisztérium hatékony támogatásának köszönhetően – nyithatta meg kapuit a múzeum. Állandó kiállítása, amely ma is megtekinthető, az „Evangélikusság a magyar kultúrában” címet viseli. Először kerültek itt bemutatásra a magyarországi evangélikusok legfontosabb írásos, nyomtatott és tárgyi emlékei, számos hazai egyházi és világi gyűjteményből összeválogatva. A múzeum a Deák téri épület legrégibbi része: itt működött az első imaház, majd az iskola, ahová Petőfi Sándor is járt. Az állandó kiállítás mellett rendszerek a könyvtár közreműködésével rendezett időszakos kiállítások is.

★

Az evangélikus egyház legjelentősebb gyűjteményeit meglátogatva, a krónikásban az az általános benyomás alakult ki, hogy bár nagy megrázkódtatások után, de mára már megszilárdult keretek között, gondos kezek őrzik mindazt, amit a múltból sikerült megmenteni. Őrzik azt, ami mindnyájunk közös kincse, s aminek megőrzéséhez mindnyájunknak köze van.

Somkuti Gabriella

Szigetszentmiklós – a negatív csúcs!

Az ország és Pest megye egyik legfiatalabb városa, Szigetszentmiklós Budapest határában, a Csepel szigeten, annak bal partján terül el, a lakihegyi (immár csak megbecsült ipari műemlék) rádiótorony és a Csepel Autógyár „között”. A település 1964-ben ünnepelte fennállásának hétszázadik évfordulóját; IV. Béla királyunk 1264-ből származó adománylevelében lelhető fel neve először, ilyenképpen: *Villa Sancti Nicolai de Magna Insula*, vagyis a *Nagy Szigetbéli Szent Miklós falva*... A vidék azonban már ősidőktől fogva lakott; rézkori sírokat és avar temetőket tártak fel a régészek a környéken. A város maga két, egymásra nem sokban hasonlító részből áll. Az ősi település, amely a hódoltság idején is létezett, adózott a töröknek, most jellegzetes hazai falusias-kisvárosias képet mutat, lakóinak gyarapodásáról árulkodó nem kevés új házzal, míg távolabb, az immár két évtizedes múltra visszatekintő modern, három-négyemeletes épületekből álló lakótelepen már „igazi” városi környezetben érezheti magát az odalátogató.

Az agglomeráció „előnyei”

A tizenhétezer főt számláló lakosság egy része a Csepel Autógyárban keresi meg a kenyerét, sokan a fővárosban (például a szomszédos Csepelen, amely korábban maga is önálló település, sőt rövid ideig megyei város volt, csak 1950-től lett Budapest XXI. kerülete), ám helyben is akad bőven munkaalkalom. Szigetszentmiklósról egyébként gyorsan, szinte rövidebb idő alatt lehet eljutni a főváros bármely pontjára, mint például egyes külső kerületekből. A HÉV (a helyiérdekű, azaz városkörnyéki villamosvasút) jóvoltából fél órai utazással elérhető a fővárost a Duna-parton északi-déli irányban átszelő 2-es villamos végállomása.

Az eddigiekből is kitűnik talán, hogy Szigetszentmiklós a Budapestet körülvevő, úgyneve-

zett *agglomerációs övezet* egyik, immár városi rangra emelt települése. Ez utóbbiak, miként az köztudomású, az ötvenes évek erőltetett iparosítását, majd a mezőgazdaság kollektivizálását követő nagy társadalmi mozgások (elvándorlás a faluról) eredményeképpen lélekszámukban hirtelen megduzzadtak, amivel képtelen volt lépést tartani a lakásépítés, a kommunális beruházások többsége, valamint – s számunkra most ez a fontos – a közművelődés intézményeinek létrehozása, illetve fejlesztése. Ezt látva, kimondva, ki nem mondva, „megszületett” egy művelődésügyi „konceptió”. Eszerint, mivel az agglomerációbeli települések lakói amúgy is a fővárosban vagy a környékbeli nagyüzemekben dolgoznak, kulturális ellátásukról is ott kell gondoskodni. Sajnos – úgy tűnik – ebbe a koncepcióba beleértették a könyvtári ellátás ügyét is. S az akkori Pest Megyei Könyvtárnak nem volt elég ereje ahhoz, hogy szembeszálljon ezzel a nézettel. Így alakult ki az a – részben még ma is fennálló – helyzet, hogy Pest megye tanácsi (azaz lakóterületi) könyvtári szolgáltatást nyújtani hivatott) könyvtárainak működési körülményei még mindig az országos szint alatt vannak. A megyei könyvtár mostani vezetése, élén *Békes György* igazgatóval, már jó egy évtizede szívósan és következetesen törekszik arra, hogy a megye tanácsi könyvtárainak ezt az elmaradását lépésről lépésre csökkentse, illetve felszámolja. S hogy nem eredménytelenül, arról az új Dunakeszi Városi Könyvtár közelmúltban történt felavatása (*Könyvtáros*, 1986/7. sz.) is tanúskodik. Ám arról is, hogy a megyei könyvtárnak valóban szüksége van a szívos kitarásra: hiszen az említett könyvtárvavetés csak kilenc évi erőfeszítés árán kerülhetett sorra.

Már előjáróban leszögezzük, hogy az említett koncepciónak egyik, talán a legnagyobb kárt szenvedett áldozata Szigetszentmiklós könyvtára. Mert volt (és ma is van) a környé-

ken nagyüzem: a szomszédos Csepel Autógyár, amely művelődési házzal s benne egy, jelenleg 175 négyzetméter alapterületű, korszerűen berendezett szakszervezeti könyvtárral rendelkezik, immár 25 éve. E könyvtárról most csak annyit: öt főfoglalkozású könyvtárosa több mint 60 ezer kötet könyvvel, 120-féle folyóirattal, zenei részleggel várja és fogadja nemcsak az üzem dolgozóit, hanem bárkit, aki a környéken lakik. Úgy tűnt tehát annak idején, hogy ez a könyvtár leveszi a szigetszentmiklósi tanácsí könyvtár szinten tartásának, fejlesztésének gondjait az illetékesek válláról. (Mellesleg jelenleg is sokkal több szigetszentmiklósi felnőtt veszi igénybe a Csepel Autógyár szakszervezeti könyvtárát, mint a városét. A gyári könyvtár 3800 olvasója közül 1900-an szigetszentmiklósiak, igaz, többségük a gyárban is dolgozik. Ugyanakkor a városi könyvtár nyilvántartásában csak mintegy 750 felnőtt olvasó szerepelt 1985-ben.)

A nyolcvanas években azonban „konceptióváltás” történt. Az akkor nagyközség Szigetszentmiklós fejlettségi mutatói kezdtek megközelíteni a várossá való előléptetéshez szükséges szinteket. A művelődésügyre azonban ez a fejlődés nem volt „jellemző”. Úgy látszik, erre a területre nem figyelt senki. Pedig, legalábbis a könyvtár állapotáról, kaptak jelzéseket az illetékesek.

És idő múltán csakugyan várossá lépett elő Szigetszentmiklós. Vajon könyvtárát milyen állapotban érte ez az előléptetés?

Városi könyvtár?

A Budapestről HÉV-vel érkező gyalogszerrel is könnyen eljut a város könyvtárába. A vasútállomástól vezető úton haladva csakhamar a település központjában találja magát. Itt az út már térré szélesedik, egyik oldalán frissen tatarozott emeletes épületet pillant meg: tábla jelzi rajta, ez a tanácsháza. Az úttest szemközti oldalán jó karban tartott, jellegtelen, többségükben földszintes házak sorakoznak, miként az ide vezető út mentén végig. Igaz, a falusias házak sorát gyakran egy-egy, a legmaibb ízlést tükröző, több szintes, alpesi tetős épület szakítja meg, gyepesített miniparkkal övezve.

A tanácsházával majdnem szemben a város három általános iskolájának egyike található; mellette húzódik meg egy szerényebb külsejű házacska, természetesen ez is földszintes. Azt csak a kapuján belépő latogató tudhatja meg,

hogy a ház L alakú, s a rövidebb szárny néz az útra. A hosszabb a kertbe nyúlik. Sajnos, mint később kiderül, nem az utóbbi a könyvtár otthona.

A könyvtáron szerény táblácska. Van okuk a szerénységre!

„Ki itt belépsz...” várd meg inkább, amíg valaki kijön. Nem „elméncségnek” szántuk e szavakat. Az az igazság, hogy a ház (mármint annak könyvtári része) belülről még kisebb, mint amekkorának kívülről látszik. „Pokolian” zsúfolt. A könyvtárosok szerint mindössze 60 négyzetméteres alapterületén 23 ezer kötet könyvet kell elhelyezni szabadpolcos rendszerben, tehát hozzáférhető módon. (Vigyázat: van a lakótelepen egy 30 négyzetméter alapterületű fiókkönyvtár is, ezért szerepel a város könyvtára *A Pest megyei könyvtárak 1985. évi főbb statisztikai mutatói* című, kitűnő megyei könyvtári kiadványban 90 négyzetméterrel; a továbbiakban mi is az utóbbi adattal számolunk.) Hogyan lehetséges ez? Csak azon áron, hogy minden könyvtárberendezési normát felrúgva agyonzsúfolják a helyiségeket állványokkal és könyvekkel. A sok állvány miatt még egy-két széket sem lehet sehová elhelyezni, hogy az olvasó kényelmesen, ülve belelapozhasson a leemelt könyvbe, érdemes-e hazavinni.

A könyvtárba belépő egyébként egy háromszor három, azaz kilenc négyzetméteres előtérben találja magát. A falak mentén mennyezetig érő könyvvállványok. A *kézikönyvtár* mintegy 600 kötetét tárolják itt. Az állványok között, a megmaradt területen kölcsönzőasztal, mögötte a könyvtáros széke. Ez az előtér ugyanis a kölcsönzés adminisztrációjának lebonyolítási helye. Könnyen elképzelhető, mekkora tolongás lehet itt, ha például két olvasó éppen könyvet hoz-visz, s eközben egy harmadik szeretne leemelni valamelyik polcra egy lexikont. Nétn még jegyzetelne is.

Az előtérből nyílik a *könyvkiválasztó tér* ajtaja. Itt van aztán igazán zsúfoltság! A könyvtárosok találékonyágát kell dicsérni azért, hogy még ilyen mostoha és szó szerint *szűkös* körülmények között is meg tudták oldani (valamennyire) az egyes állományrészek elhatárolását egymástól. Úgy ügyeskedtek, hogy a könyvkiválasztó térnek a bejáráshoz legközelebb álló állványaira kerüljön a gyermekirodalom, mesék, regények, „szakirodalom” felosztásban. Talán mondanunk sem kell, hogy önálló *gyermekrészleg*, vagy akár csak egy *gyermek-sarok* kialakítására ekkora helyen gondolni

sem lehet. A felnőtteknek való könyvek szép-irodalom, illetve szak- és ismeretterjesztő irodalom bontásban sorakoznak az állványokon. Ez utóbbiak jóval magasabbak a szabadpolcos rendszerben használt, szabvány méretű állványoknál.

A könyvtárba 47-féle folyóirat jár, valamint a négy politikai napilap. De *olvasóterem nincs*, olvasósarok sincs, semmiféle ülőhely sincs.

Az *állomány feltárása* még elvégzendő feladat. A korábbi években történt többszöri költözés, valamint az állandó létszámlhiány miatt csak lassan készül a *szerzői betűrendes katalógus*.

Állománygyarapításra 1985-ben 60 ezer forintot költöttek el, ebből 47 ezer forint a költségvetésből, a többi esetenkénti pénzjuttatásból származott. Szerződéses kapcsolatot tartanak fenn a Könyvtárellátóval. Jelenlegi tárolási és kölcsönzési viszonyaik miatt az állománygyarapításra rendelkezésükre álló összeget elegendőnek tartják.

A heti *nyitvatartási idő* 39 óra, a következő megoszlásban: hétfőn 10–19, kedden és szerdán 10–18, csütörtökön 10–19, s végül szombaton 9–13 óra között lehet a könyvtárt felkeresni. Pénteken zárva van.

Rusz Gergelyné könyvtáros 1977 óta dolgozik a könyvtárban, szakképesítése középfokú. A tennivalókat 1986. augusztus 1-jétől egy érettségizett, az alapfokú szakmai ismereteket a legközelebbi jövőben megszerezni kívánó munkatárs, továbbá egy ugyancsak érettségizett, napi négy órai munkaidőre alkalmazott dolgozó osztja meg vele.

A lakótelepen elhelyezett fiókkönyvtár 5200 kötet könyvvvel várja látogatóit, az állományt félévenkénti részleges cserékkel frissítik fel.

Az elmúlt évben, 1985-ben a könyvtárnak (a fiókkönyvtárral együtt) 1467 beiratkozott olvasója volt. Eszerint a 17 ezret meghaladó lélekszámú város lakóinak mintegy 8 százaléka járt a helyi könyvtárak valamelyikébe. 28 225 volt a kölcsönzött kötetek száma. Nem érdektelen információ, hogy az olvasóknak valamivel több mint a fele 14 évesnél fiatalabb, tehát gyermekolvasó. Meglepő viszont, hogy ők kevesebb alkalommal keresték fel a könyvtárt, mint a felnőttek: 9006 látogatás közül a gyerekek csak 4405 alkalommal vették igénybe a könyvtárat, és a kikölcsönzött 22 ezer könyvből is csak 9669-et kölcsönöztek (az utóbbi adatok nem tartalmazzák a fiókkönyvtárait).

Amennyire szűkös viszonyai között ez egyáltalán lehetséges, a könyvtár igyekszik nép-

szerűsíteni a könyvet, az olvasást (egyéb városi könyvtári szolgáltatásai amúgy sincsenek). S mivel munkatársai – helyesen – azt vallják, hogy az olvasásra nevelést nem lehet eléggé korán elkezdni, megszervezték, hogy már a nagycsoportos *óvodásokat* is elhozzák nevelőik a könyvtárba. Úgyisintén jó kapcsolatokat ápolnak a város három általános iskolájával (valamennyiben van kisebb-nagyobb iskolai könyvtár, ezeket pedagógusok kezelik). A harmadik, a negyedik, valamint az ötödik osztályba járó tanulókat minden évben elviszik könyvtárlátogatásra, ezen felül könyv- és könyvtárhasználati foglalkozásokat tartanak a számukra.

Évente egy alkalommal *író-olvasó találkozót* szervez a könyvtár olvasói részére. A rendezvényt – helyhiány miatt – nem a könyvtárban, hanem a városi tanács épületének tanácstermében tartják meg.

Ezzel az információval teljessé vált a kép: íme, mostani körülményei között ezt tudja nyújtani a szigetszentmiklósi városi könyvtár a város lakosságának.

Búcsúzás közben egy pillantás az udvar felé, ahol a ház nagyobbik, hosszabb szárnya áll. Vajon kié lehet? A válasz: a szomszédos iskoláé; napközinek használja. Már többször szóba került, hogy kiköltöznek belőle és átadják a könyvtár bővítésére. A könyvtárnak, jelenlegi helyzetében ez igen nagy segítség lenne. Az első lépést jelentené az igazi városi könyvtárrá válás útján.

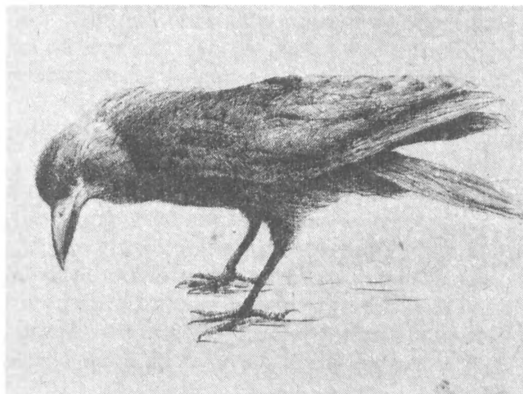
Mit hoz a jövő?

A könyvtárból eltávozva a látogató azon töpreng, vajon a szakfelügyeletet ellátni hivatottak tájékoztatták-e időről-időre Szigetszentmiklós nagyközség, majd „városjelölt” vezetőit, tehát a *fenntartókat*, milyen elmaradott viszonyok között tengődik hosszú évek óta könyvtáruk. A várossá válás „előestéjén” felhívták-e figyelmüket (és a felettes szervek figyelmét is) arra, hogy *ez a könyvtár, ilyen működési körülmények közepette képtelen lesz ellátni majdani, megnövekedett városi könyvtári feladatait?* Egy-egy szakfelügyeleti vizsgálat kirívóan súlyos megállapításairól adtak-e jelzéseket?

Adtak. Nem is egyszer. És még idejekorán! Évekkel a várossá nyilvánítás előtt, 1981-ben a megyei könyvtár a megye illetékes vezetőit tájékoztatta, milyen megnövekedett feladatokat várnak a majdani városi könyvtárra. Részlete-

sen kifejtette, hogy egy B típusú, azaz városi könyvtárnak legalább *heti 42–48 órában* kell az érdeklődők rendelkezésére állnia, hogy *van zenei gyűjteménye*, hogy *könyvállományát* az évente megjelenő mintegy *háromezerféle új könyvvvel* gyarapítja, *folyóiratállománya* részére pedig körülbelül *kétszázféle periodikumra* fizet elő rendszeresen. Mindehhez megfelelő *működési feltételekre* van szüksége, s leszögezte, hogy *Szigetszentmiklós könyvtára messze nem rendelkezik ezekkel a feltételekkel*. Sőt, összevetve legfontosabb működési mutatóit a megyei vagy különösen az országos mutatókkal, megállapítható, hogy a hasonló nagyságrendű városok könyvtáraihoz képest igen kedvezőtlen helyzetben van. Íme, néhány elszomorító viszonyszám (vigyázat; 1981-ből valók, de érvényességüket Szigetszentmiklós könyvtárával kapcsolatban sajnos nem veszítették el): Szigetszentmiklóson a könyvtár összalapterülete 90 négyzetméter, s ez azt jelenti, hogy a város minden ezer lakosára 5,1 négyzetméter könyvtári alapterület jut szemben az országos 25, illetve a megyei 17,5 négyzetméterrel. (A *Szakmai irányelvek* szerint egy 17 ezer lakosú városnak 720 négyzetméter alapterületű könyvtár „járna”). A könyvállományból 1,3 kötet jut egy lakosra, miközben az országos átlag 2,8, a megyei pedig 2,5 kötet. A könyvtárban 1 főfoglalkozású könyvtáros dolgozik (1986-ban ez az adat 2 főfoglalkozásúra, plusz 1 négyórásra módosult), a hasonló nagyságrendű településeken községekben 4–5, városokban 5–10 könyvtári dolgozó van. S végül az egy lakosra jutó könyvtári hitelkeret 10,5 forint, a megyei viszont 32,5, a megye városainak az átlaga pedig 49,5 forint.

Számolt a megyei könyvtár 1981-ben azzal is, hogy a népgazdaság akkori (mai) helyzetében a legmesszebb menő takarékosagra van szükség, ezért csak a *legalapvetőbb feltételeket* sorolta fel. A könyvtár *elhelyezését* illetően például három lehetőséget kínált fel az illetékeseknek választásul: új, korszerű könyvtár építését, ezt azonban nyomban irreális célkitűzésnek tekintette maga is, mivel felépítése 15–20 millió forintba került volna. Ezzel szemben megvalósíthatónak tartotta (s tartja ma is) azt az elképzelést, mely szerint az idővel felszabaduló akkori (és jelenlegi) tanácsházát alakítanák át városi könyvtárrá. S végül harmadik lehetőségként egy megfelelő 200–250 négyzetméter alapterületű, a későbbiekben bővíthető épület könyvtári célra történő megvásárlását ajánlotta.

A kezdeti *létszámigény* a megyei könyvtár szerint *négy könyvtáros* (egy egyetemi, kettő főiskolai, egy pedig középfokú szakképzettséggel rendelkezze), továbbá egy technikai dolgozó lenne.

Megállapította a működési költségeket is, mely az akkori számítások szerint 600 ezer forint lenne (ebből 170 ezret könyvbeszerzésre, 20 ezret hanglemez vásárlásra és 30 ezret periodikumok előfizetésére fordítanának).

Hogy mi valósult meg mindebből, azt az eddig közlotekből jól tudjuk. Pedig 1981 után is kaptak jelzéseket a fenntartók. Egy 1983-ban készült szakfelügyeleti jelentésben egyebek között ez olvasható: „A könyvtár alapterülete 90 négyzetméter... A hasonló nagyságú községek már a megyében is *legalább 150 négyzetméter* alapterülettel rendelkező könyvtárakat tartanak fenn... A jelenlegi állapot a fejlődést akadályozza.”

Egy másik jelentés az 1981–1985 közötti időből: „A könyvtár rendkívül kedvezőtlen, szűkös elhelyezése, alacsony létszáma (könyvtárosok) a jelenlegi körülmények között lehetetlenné teszi a hatékonyság növelését... Minimális célként kell kitűzni a könyvtár bővítését... Az intézmény perspektívája miatt (városi könyvtár lesz) szükségesnek tartjuk, hogy a könyvtáros magasabb képesítést szerezzen.”

Csak ismételhetjük: jelzés tehát volt elég. Szakmai felügyelet ennél többet nem tehet, mert nem tud tenni. Csak a fenntartó tehet. Ha akar.

De mit szólnak mindehhez az új városi tanács illetékes vezetői? Magyarul: mit hoz a jövő?

Szigetszentmiklósi látogatásunk alkalmával a városi könyvtár sorsáról, jövőjéről beszélget-

tünk a városi tanács művelődési osztályának vezetőjével, és közművelődési felügyelőjével, illetve a vb-titkárával. Sorra vettük a könyvtár legsúlyosabb gondjait, mindenekelőtt azt, számíthatunk-e javulásra a könyvtár elhelyezése terén. Nos, megtudtuk, hogy a tanács elköltöztetéséről jelenlegi épületéből még nincs döntés. De ha el is költözik, az legkorábban csak 1988-ban kerülhet sorra. Hogy a könyvtár kapja-e az épületet? Bizonytalankodó válaszok... Arra viszont van remény, hogy az iskola a következő tanévtől már valóban nem tart igényt a könyvtár melletti, jelenleg napközinek használt helyiségre. Tehát könyvtárbővítés a mostani helyen. Kis lépés, de előrelépés. Tudják, ez nem vélegleges megoldás. A vb-titkár mintegy ösz-

szegzésképpen mindehhez annyit fűzött hozzá, hogy a VII. ötéves terv időszakában a megyei intézményhálózat helyzetében jelentős javulás nem várható. Mi azonban utólag megtudtuk, a városi pártbizottság titkára közölte a megyei könyvtár igazgatójával, a *pártbizottság azon van, hogy a tanásházát a könyvtár kapja meg...*

Ennyi.

★

Vajon fog valaha a *Könyvtáros* tudósítást közölni a Szigetszentmiklósi Városi Könyvtár avatásáról?

Simay Norbert

Egy negyedszázad utolsó tizenöt éve

Az Országos Széchényi Könyvtár budavári székház-építése 1969–1984

Az a beszélgetés, amelyet *Havassy Pál* tervező építész, továbbá *Kéki Béla*, *Pajkossy György* és *Farkas László*, a tervezés munkájában, illetve előkészítésében, valamint a működési előkészületek munkáiban is részt vevő könyvtárosok folytattak az elmúlt évben az Országos Széchényi Könyvtár budavári székház-építésének első évtizedéről, s amely beszélgetés tartalmát Pajkossy György foglalta össze és tette közzé a *Könyvtáros* 1985. évi 11. számában, azzal végződött, hogy az épületnek

az 1962-ben jóváhagyott tervfeladat alapján készített funkcionális terveit, valamint a már ugyancsak elkészült belső építészeti, berendezési és felszerelési programját egy 1968-ban, majd egy újabb, 1969-ben hozott kormányhatározat rendelkezései folytán nagy mértékben át kellett dolgozni. Ez éppen abban az időben történt, amikor a könyvtárnak az eredeti tervek szerint már meg kellett volna kezdenie működését az új épületben.

A funkcionális áttervezés 1969–1971

Ez a funkcionális áttervezés 1969-től 1971-ig tartott, és rengeteg gondot okozott mind a tervezőknek, mind pedig a tervezésben részt vevő könyvtárosoknak. A feladat olyan bonyolult volt, hogy számos korábbi elképzelést még „menet közben” is módosítani kellett.

Az 1969. évi kormányhatározat szerint az F épületben elhelyezendő Könyvtártudományi és Módszertani Központ helyiségigénye

igen nagy volt. Az akkor kidolgozott programterv értelmében az épületben a KMK hat szervezeti egységébe tartozó 65 dolgozójának megfelelő elhelyezéséről kellett gondoskodni; ezenkívül el kellett helyezni a könyvtártudományi szakkönyvtárat, kellő számú szabad polcával, az oda ki nem helyezett állomány számára pedig helyet kellett kijelölni az épület valamelyik raktárterében. Kíváncsú volt persze mind az OSZK, mind pedig a KMK szempontjából az, hogy az utóbbi céljait szolgáló helyiségek lehetőleg egy tömbben helyezkedjenek el; ez még nehezebbé tette az új funkcionális terv kidolgozását.

Az új funkcionális elrendezés egyébként az OSZK és a KMK számára egyaránt hátrányos volt a korábbi tervekhez képest. A KMK-nak le kellett mondania a Szent György téri épületben eredetileg tervezett, funkcionálisan is jó és területileg is megfelelő elhelyezéséről, viszont ezt a korábban megfogalmazott területi igényt a Budavári Palotának eredetileg csak az OSZK elhelyezésére – a KMK nélkül – kijelölt F épületében kielégíteni már semmiképpen nem lehetett. Az OSZK pedig kénytelen volt egyik szervezeti egységének, a könyvelosztó részlegnek másutt, az F épületen kívül való elhelyezéséről gondoskodni, de munkahelyei, a feldolgozó helyiségek még így is nagy mértékben összeszorultak, és felbomlott az a jó funkcionális rend, amit a tervfeladat annak idején kialakított. Az így keletkezett funkcionális problémákat ugyan később – 1978-ban – sikerült a könyvtárnak megoldania, a feldolgozó helyiségek, illetve helyiségcsoportok szűk volta, egyes esetekben elégtelensége azonban mindmáig megoldatlan gond maradt.

Az 1968. és 1969. évi kormányhatározatok által elrendelt funkcionális áttervezés 1971-ben lényegileg lezárult. A továbbiakban a tervező feladata maradt a részletes tervek elkészítése. A könyvtárra pedig az a feladat hárult, hogy elkészítse az új helyzetnek megfelelően a belsőépítészeti, berendezési és felszerelési program módosított tervét; át kellett tehát dolgozni az 1965-ben már teljesen elkészült belsőépítészeti és berendezési programot is. A könyvtár a KMK-val együtt azonnal munkához látott, és már április végén megküldte a Kommunális Beruházási Vállalatnak az F épület mindazon helyiségeinek a KMK-val közösen kimunkált belsőépítészeti programját (funkció, létszám, berendezés és felszerelés), amelyeknek feladatköre az átszervezés folytán megváltozott. Ez a program részletesen foglal-

kozott az új épületben létesítendő könyvszállító és jelzetközlő berendezésekkel is.

Az 1969–71. évi kényszerű áttervezés idején ugyanis időszerűnek látszott újból felvetni a vári épületen belüli könyvszállítás és a jelzetközlés ügyét. A tervfeladat kidolgozása idején még sem a könyvtári, sem a műszaki szakemberek előtt nem volt ismeretes olyan gépi berendezés, amelynek alkalmazásával az épületben elhelyezett valamennyi olvasói tér és valamennyi raktárterület közötti könyvmozgatást kézierő többszöri beiktatása nélkül meg lehetett volna oldani. A tervfeladat szerinti megoldás: az épület két belső udvarában létesített két raktártorony belső falába épített 3–3 könyvlift és az ezeket a központi lépcsőház alatti raktárterben egymással összekötő, két irányban mozgó horizontális szállítószalag-rendszer csak a két, 11 szintes toronyraktár, valamint az ezeket összekapcsoló, lépcsőház alatti két-, illetve négyszintes raktár, vagyis az „U” alakú központi raktártömb és a toronyraktárak felett, a VII. épületszinten elhelyezett nagy olvasói tér között teremtetett volna közvetlen gépi kapcsolatot. A többi raktár, az épület nyugati és keleti oldalának alsó szintjein, továbbá a tetőterekben lévő raktárak, valamint a különgyűjteményi olvasótermek bekapcsolása a gépi könyvmozgató rendszerbe, megfelelő berendezés hiányában akkor még nem volt lehetséges.

Jelközlés céljára – a tervfeladat szerint – egy belső, épületen belüli telexrendszer szolgált volna, melynek segítségével az olvasótermekből minden raktárba és raktári szintre el lehetett volna juttatni a raktári jelzeteket – kérilapokat –, ami a raktárból kiadott könyvek nyilvántartása szempontjából kétségtelenül jó megoldás, viszont vitathatatlan az is, hogy

ilyen módon az olvasók gyors kiszolgálása nagy forgalom esetén nehezen oldható meg.

Mindezen okoknál fogva a könyvtár, a felelős építész tervező, a Középülettervező Vállalat és a Kommunális Beruházási Vállalat már hosszabb idő óta foglalkozott az F épületben létesítendő könyvszállító berendezés és a jelközlés valamilyen jobb megoldásával.

A szakirodalom alapos áttanulmányozása, széles körű piackutatás és hosszas tárgyalások után valamennyi érdekeltnél az a meggyőződés alakult ki, hogy az F épületben a raktárak és az olvasótermek közötti könyvforgalom lebonyolítására kiválóan megfelel az a német (müncheni) gyártmányú, „Telelift” elnevezésű szállító berendezés, amelyet akkor már több külföldi nagykönyvtárban igen jó eredményekkel alkalmaztak, s amelynek igen nagy előnye az is, hogy nemcsak a könyvek, hanem a kérlapok továbbítására is alkalmas. Ennek a berendezésnek beépítését kérte a könyvtár, és ezt javasolta a tervező és a beruházó is 1972-ben. A kedvező döntés azonban, főleg devizális nehézségek miatt, csak 1976 októberében született meg.

Határidőmódosítások 1969–1983

Az építkezés azonban a hatvanas évek lendülete után a hetvenes évekre rendkívül lelassult, és eredménytelenül múltak el az eredetileg kitűzött, s később többször is elhalasztott befejezési határidők: 1969., sőt közben 1968. december 31., majd 1970. április 4., 1973. december 31., később 1978. december 31. A könyvtár többször feltárta az illetékes hatóságok és a közvélemény előtt is elhelyezési körülményeinek teljes tarthatatlanságát, és állandóan kérte főhatósága útján az építkezés sürgős befejezését, rámutatva a halasztás veszélyeire. Mégis csak annyi történt, hogy az 1972. év végére, néhány raktári szint kivételével, elkészült teljes állványberendezéssel az épület belső udvarainak helyébe tervezett két toronyraktár, és azokat a könyvtár 1973. októbertől kezdődően az épület befejezetlenségéből adódó igen nagy nehézségek között, fokozatosan használatba vehette.

1971-től az építkezés természetesen a funkcionális tervmódosítás alapján folyt tovább, mint arról már szó volt: erősen lelassult ütemben. Egyidejűleg a könyvtár módosított belső-építészeti és berendezési programja szerint megkezdődött a belső kialakítás munkája és a

berendezés megtervezése is. Az építők azonban nem tudták tartani az 1975-ös befejezési határidőt sem, és hamarosan sor került a befejezési határidő 1980. december 31-ig való elhalasztására. Sajnos még ez sem lett a befejezés végleges határideje, de akkor mégis annyira komolynak látszott, hogy a könyvtárnak miniszteri utasításra az 1975. év végén már a Várba való felköltözés intézkedési tervét is el kellett készítenie.

A könyvtár viszont a szerzett tapasztalatok és funkciórendjének megváltozása, illetve funkcióinak megnövekedése folytán időközben arra a meggyőződésre jutott, hogy korszerű működése érdekében szükség van az 1971-ben megállapított helyiségelosztási tervek kisebb módosítására. Ezekre vonatkozó kérését, a módosítások részletes programtervével együtt 1975-ben küldte meg a beruházónak. Ezeket a módosításokat a könyvtár az olvasóhelyek számának emelése és az olvasószolgálat korszerű megszervezése, továbbá a KMK és a bibliográfiai osztály megfelelő elhelyezése érdekében látta feltétlenül szükségesnek. A könyvtár javaslata, amelyet a KMK-val teljes egyetértésben dolgozott ki, tulajdonképpen a korábbi tervek könyvtártechnológiai korszerűsítése volt. Bár ezek a módosítások az épület szerkezetét egyáltalán nem érintették és csak egészen minimális építészeti következményekkel jártak, mégis évekig – 1978-ig – tartott, míg végül is a beruházó és az érdekelt hatóságok, rengeteg tárgyalás és iratváltás után tudomásul vették azokat.

A könyvtár pedig 1980-ban már a Várba való felköltözés előkészületi munkáit is megkezdte. Számba vette az elvégzendő munkákat, kijelölte a felelős szakvezetőket, és meghatározta az előkészületi munkák elvégzésének határidejét is.

A tervezési munka és a belső felkészülés tekintetében a helyzet tehát megnyugtató volt, a kivitelezési munkák azonban nem haladtak a megfelelő ütemben előre. Hamarosan kitűnt, hogy az 1980. év végére kitűzött befejezési határidőre nem készül el az épület. Az Állami Tervbizottság végül is az 1981. év őszén hozott határozatával az épület most már végleges befejezési határidejét 1983. december 31-ben állapította meg.

A kivitelezési munkák elhúzódnásának oka egyrészt a munkaerőhiány, másrészt a gazdasági helyzetben beállott kedvezőtlen változás volt. Ez utóbbi miatt a beruházási költségvetésben elég nagy arányú csökkentéseket kellett

végrehajtani annak érdekében, hogy az építkezés az 1983. év végére elhalasztott befejezési határidőre valóban befejezhető legyen. Ezek a csökkentések nem egy esetben igen súlyosan érintették a könyvtár érdekeit. A munkaerőhiányt a beruházási hatóságok külföldi – lengyel – vendégmunkásoknak az F épületben való foglalkoztatásával igyekeztek enyhíteni. A lengyel vendégmunkások 1979-től kezdődően több éven át dolgoztak az épületen. Ez valóban előrelendítette a kivitelezési munkákat, de igen tetemes összegű többletköltséggel járt, amit megint csak a vári beruházási költségvetésből kellett megtakarítani.

A könyvtár most már fokozott ütemben folytatta a vári épületbe való felköltözés és az ottani működés előkészületi munkáit. A könyvtár főigazgatója 1983 januárjában a könyvtáron belül külön vári operatív bizottságot létesített, a vári beköltözéssel kapcsolatos időszerű kérdések megtárgyalására. E bizottság irányításával folytak 1983-ban az előkészületi munkák, és ennek a bizottságnak számolt be az építési és berendezési kérdésekkel már 1960 óta foglalkozó „várcsoport” az építkezési és berendezési munkák előrehaladásáról; ez a bizottság határozta meg ezekben a kérdésekben is a mindenkor szükséges további tennivalókat.

Most már lényegesen felgyorsultak az építési és belső kialakítási munkák, és megkezdődött a vári beruházási költségvetés terhére elszámolható berendezési és felszerelési tárgyak

beszerzése is. Ez utóbbi vonatkozásban azonban még az építkezés befejezésekor – az 1983. év végén – is sok volt a megoldatlan kérdés. A beruházási költségkeretből a beruházó, a szükséges fedezet hiánya miatt csak a nyilvános szolgálati és egyes reprezentatív helyiségek berendezési költségeit tudta viselni. A könyvtári munkahelyek bebútorozása a könyvtár, illetve a Művelődési Minisztérium gondja maradt. Végül a könyvtár az új épületbe is magával vitte azokat a berendezési tárgyait, amelyek még egyáltalán használhatók és ott elhelyezhetők voltak. Ezzel azonban korántsem lehetett kielégíteni az új épületben fennálló tényleges szükségleteket. További, meglehetősen nagy mennyiségű bútor beszerzésére volt szükség még az átköltözés után is.

Lényegileg ugyanez volt a helyzet a könyvtár vári működéséhez szükséges gépi berendezések tekintetében is. A könyvtár több ízben is felterjesztette a Művelődési Minisztériumba a vári működéshez szükséges gépek kimutatását, kérve azok folyamatos beszerzésének engedélyezését. Gépi szükségletének kielégítésére azonban az 1983. év végéig csak töredékesen kapott költségvetési fedezetet, elsősorban az 1983-ban soron kívül üzembe helyezett vári restauráló laboratórium felszerelésére. Így hát a feltétlenül szükséges gépek nagyobb részének beszerzése is a beköltözés utáni időre maradt.

A kivitelező vállalat 1983. december 7-én jelentette, hogy az épület elkészült, és a beruházó vállalat december 22-re kitűzte a műszaki átadás-átvételi eljárás megkezdését. A könyvtár képviselői ez alkalommal is kijelentették ugyan és jegyzőkönyvbe is vették, hogy az épület kivitelezési foka tekintetében aggályaik vannak, az átadás-átvétel a kivitelező vállalat és a beruházó között mégis megkezdődött, annak a feltételezésével, hogy az ún. hiánypótlási határidő lejártáig a kivitelezési munkák valóban befejezhetők lesznek. Bár ez a feltételezés nem mindenben igazolódott, a könyvtár az átköltözést végül is 1984. október 3-án megkezdte és 1985. március 20-án be is fejezte.

★

Ezzel az építkezés 25 esztendő története lezárult, de nem szűntek meg azok a gondok, nehézségek, amelyek a könyvtár számára az új elhelyezésben még ezután adódtak, illetve nyilvánvalóvá váltak.

Farkas László

Százhusz éves a Hajdúböszörményi 2. sz. Általános Iskola könyvtára

1986. május 5. és 18. között iskolai könyvtártörténeti kiállítás volt látható a helyi Sillye Gábor Művelődési Központ kiállítótermében. A kiállítás a könyvtár állományából válogatott anyaggal szemléltette a könyvtár történetét a kezdetektől napjainkig. Igyekezett átfogóan bemutatni a könyvtár kialakulását, fejlődését a múlt század közepétől megmaradt és azóta megszerzett könyvekkel, folyóiratokkal. A megemlékezés mellett az volt a célunk, hogy bemutassuk azt a szellemi örökséget, melyet több mint 120 évvel ezelőtt kezdtek elődeink gyarapítani, s amely ránk hagyományozódott. Az eltelt idő alatt, nehéz körülmények között is (két világháborút élt át a könyvtár) értékes anyagot tudott megőrizni; az átvészelt események sem tudták megtörni fejlődését, mely ma is tart. A múlt századból megmaradt anyag mellett kiállítottuk azokat a könyveket, melyek a mai modern nevelés és oktatás nélkülözhetetlen eszközei. Igyekeztünk bizonyítani, hogy elődeink nyomdokait követjük, s iskolai könyvtárunk kialakításával, a gyűjtemény állandó fejlesztésével magunk is szellemi örökséget akarunk hagyni unokáink számára, méltó elődeink munkájához.

A kezdet kezdetén

A valamikori Rác-Böszörménybe áttelepített hajdúk már az 1600-as években megkezdtek a városban az alsófokú iskoláztatást. Hiteles és forrásértékű adatok 1703-tól találhatók erről, a *Helvéciai Hitvallású Hajdúböszörményi Egyházi Tanács – presbiterium – végzetének (határozatok) jegyzőkönyveiben*. A városban különböző helyeken és épületekben folyt az alsófokú oktatás, a tanítók azonban *egy tantestületbe* tartoztak, s ez még az 1900-as években is érvényben maradt. A központ a mai gimnázium épületében volt, ennek nyugati szárnyá-

ban a fiútanulókat helyezték el. Itt alsófokú oktatás folyt. Ez volt a „Központi Fiúiskola”, melynek jogutódja a mai 2. sz. Általános Iskola.

1840-ig csak közvetett utalásokat találunk az oktatásban használt könyvekről. 1840-től adatok, jegyzőkönyvi bejegyzések szólnak a tanítói kar számára megvásárolandó könyvekről, az előfizetendő folyóiratokról és napilapokról, valamint a gyermekek kezébe való könyvekről. 1840-től 1859-ig több könyv beszerzéséről adnak hírt az említett jegyzőkönyvi bejegyzések. A református egyház – mint iskolafenntartó – évtizedekkel megelőzte az állami oktatást, iskoláztatást színvonalában és szervezetiileg egyaránt. Bizonyosságul szolgál az 1868. évi XXXVIII. törvény és a vallás és közoktatási miniszter 1877. január 17-én kelt 1238. sz. leirata, melyben kéri a püspök urat, hogy a „kormányzata alatt álló egyházkerületében a nép- s illetőleg iskolai könyvtárak létrehozását segítse és mozdítsa elő”, nyilván azért, mert az iskolai oktatás elemi feltételei ekkor már megvoltak a református egyház iskoláiban.

A magyarországi református egyház Duna-, illetve Tiszamelléki, Tiszántúli, valamint Dunántúli egyházkerületből állt. Vezetőik 1858 szeptemberében egyetemes értekezletet tartottak Debrecenben, ahol az alsófokú népiskolák alapszabályait, a kézikönyvek használatát, illetve egyházi népkönyvtár szervezését tárgyalták meg. E tanácskozások cseppet sem „öncélú” ülések voltak: komoly határozatokat hoztak, s ezeket meg is valósították, amint azt kiadványukból tudjuk. Így 10 ezer váltóforintot irányoztak elő a kézikönyvek kiadásának és előállításának költségeire (a könyveket a sárospataki és a pápai nyomdáknak tervezték kinyomtatni), továbbá pályázatokat írtak ki kézikönyvek megírására, s meghatározták azt is, milyen könyvek kerüljenek a tanítók és a gyerekek kezébe. Az 1850-es években már jelentő-

sebb könyv- és folyóirat-gyűjteménye lehetett az iskolának, mert 1858-ban mint említettük, egyházi népkönyvtár felállítását tervezték, s erre a fiúiskolát tartották alkalmasnak.

Az 1866. március 11-én tartott presbitériumi gyűlésen „Kőrösi Sándor tanító urat” bízták meg az iskolai könyvtár őrzésével és gondozásával. Az elnevezések kétfélék: egyházi népkönyvtár, iskolai könyvtár. A jegyzőkönyv sorai közül kiolvasható, hogy az oktatás és nevelés nemcsak a gyermekekre terjedt ki; az volt a cél, hogy a létesítendő könyvtár az iskoláson kívül az ifjak és felnőttek számára is biztosítson szolgáltatásokat.

Az 1872. július 4-i gyűlésen az Egyházi Tanács határozatot hozott, hogy „A gimnázium és népiskola a kövizsgára készítendő rajz és szépírási mutatókat helyett a régi szokás helyett, hogy az szétosztattak, az egyház a saját költségén mindenik osztályát külön-külön kötéssé [így!] be és a tanító urak a záró vizsgák után az iskola könyvtárába megőrzés végett adják be.”

A következő évek bejegyzései tovább sorolják azokat a könyveket, melyeket vásároltak vagy ajándékként kaptak, valamint az előfizetett folyóiratokat, napilapokat. Megjelentek azok a vezérkönyvek, melyeket az 1858 szeptemberében tartott egyetemes értekezlet után adtak ki, ezekből több példány az iskolai könyvtár állományában ma is megtalálható.

A könyvállomány első elrendezése

1878. november 11-én a presbitériumi gyűlés ismét részletesen foglalkozott az iskolai könyvtárral. Egy bizonyos 63/1878. K. Gy. sz. átirat a népiskolai könyvtár hasznos voltát hangsúlyozta, ajánló jegyzéket mutatott be, s azt pártolásra ajánlotta. A polgármester évi öt váltóforintot és a *Népkertészeti Lap* egy példányának előfizetését ajánlotta fel a könyvtár számára. A népiskolai könyvtár és népiskola tanszereinek kezelésével Solyom Antal tanítót bízták meg, s meghagyták, hogy „Az iskolai könyvtár az iskola épületében [jelenleg a gimnáziumé] a nyugati grádics alatt levő helyiségben rendezendő be. Solyom Antal úr mind a könyveket, mind a tanszereket leltározza be és folyamatosan gondozza. Remélik, hogy így virágzásnak indul a népiskolai könyvtár és népkönyv gyűjtemény.”

A már addig beszerzett és a gyűjteményben

levő könyveket a következőképp csoportosították, közülük számos ma is megvan: a „gyermek kezébe való” kézikönyvek, az egyes tantárgyakhoz kapcsolhatók, ismeretszerzésre szolgálók; a „tanítók kezébe való” vezérkönyvek (mai megfogalmazással tanítói, tanári kézikönyvek), osztály és tantárgy szerinti csoportosításban; szépírási-példányok, rajzminták.

Solyom Antal megkezdte könyvtárosi munkáját, a könyvek leltározását, melyet a megmaradt könyvekben levő bejegyzései tanúsítanak. Pecsét nem volt, így az alábbi bejegyzés szerepel a könyvekben: „Iskolai 's népkönyvtáré HBöszörményben 4th db.” Ebből az első leltározásból megmaradt könyv *Rousseau, J. J.: Émil vagy a nevelésről* című háromkötetes műve. Iskolai könyvtárunk legrégebben kiadott könyve pedig *Ferenczy János Közöséges geographia, mellyben a 'Földnek matematikai, természeti és leginkább politikai állapotja adatik elő* című, 1825-ben Pesten megjelent munkája. Az előfizetett és összegyűjtött, majd bekötött folyóiratok közül megmaradt a *Házi-ipar Lapja* 1., 2. és 3. évfolyama 1877-től 1879-ig.

A könyvtár keletkezésének időpontja kérdéses, alapítása 1866-ra tehető, mert ekkor említik a könyvtárat először, és ekkor bíznak meg egy tanítót annak őrzésével.

1878-ban bizony korunkat is megelőzték abban a tekintetben, hogy *külön helyiséget biztosítottak a könyvtárnak*. Igaz, ez a mai értelemben szertár is volt, mert más gyűjteményt is helyeztek el itt, mely „faliabrosz”-nak nevezett térképekből, más faliképekből és földgömbökből állt. A könyvtári helyiség (mely ma is megvan a gimnáziumban) kb. 50 négyzetméter területű. Sok általános iskola ma sem rendelkezik ilyen méretű külön helyiséggel! Modern megfogalmazással „médiatár” elnevezést is alkalmazhatunk erre a külön helyiségre.

1900-ig a könyvtár állománya a megmaradt művek és egyéb dokumentumok alapján láthatóan mennyiségileg és tartalmilag is gazdagodott. Az állomány az akkori, de a mai kor színvonalához viszonyítva is értékes volt. Az alábbi három csoportba lehet sorolni: A tanítók számára írt nevelési, oktatási és iskolaszervezési művek, vezérkönyvek, ismeretterjesztő művek; a tanulóifjúság számára írt ismeretterjesztő és szépirodalmi művek; például az 1878-tól megjelent *Történelmi Könyvtár*, a Franklin Társulat sorozata, Jókai művei, szavalókönyv stb. Az ismétlődő iskolát végző fiatalok és a felnőttek számára írt, főleg ismeretterjesztő művek: *Sporzon-Ébner: Gazdasági olvasmányok*

minden rendű gyakorló gazdák számára, 1877; Herman Ottó: *A magyar halászat kézikönyve*, 1890; különféle mezőgazdasági, gyümölcs- és növénytermesztési könyvek.

Az állomány rendjéről, raktározásáról, szolgáltatásairól sajnos nem maradt semmiféle leírás, utalás.

Új század, új körülmények

1910-ben felépült a fiúiskola új épülete, melybe átköltözött a könyvtár is. Az állomány 1900-tól az első világháborúig tovább gyarapodott: az ez idő tájt beszerzett Pallas és a Révai Nagy Lexikon épen és hibátlanul ma is megvan. A század eleji kiadói és szerzői sorozatok *Petőfi Könyvtár* stb. is az állományba kerültek, sajnos ezek már hiányosak.

A két világháború közti időben a könyvtár tartotta színvonalát, sőt tovább fejlődött. Ebből az időből maradt meg egy B 4-es méretű regiszteres füzet, mely *Katalógus* feliratot visel, és kézírással sorolja fel a könyvtár állományát. Hiányossága, hogy csak a mű címe és szerzője szerepel benne; 1287 könyvet tart nyilván, több kéztől ered a beírás, s még a felszabadulás után is használták, illetve feljegyezték benne az új szerzemények adatait.

E korra is jellemző az igényesség, a puritánság, a szoliditás; a kortárs irodalomból beszereztek például *Móricz Zsigmond* megjelent műveit.

A II. világháború után az állomány csökkent. Már a háború is megtépázta, de még inkább az államosítással együtt járó állomány-apasztás, melyet nem szakember végzett, s rontott a dolgon a túlbuzgó „lelkesedés” is. Értékes anyagok kerültek selejtezésre vagy egyszerűen eltűntek. Ilyenek voltak: *Ballagi Mór: A magyar nyelv szótára*; *Györffy István* művei; *A magyarság néprajza* 4 kötetben; *A hajdúk eredete*; *Arany János: Összes művei* 4 kötetben, diszkiadás; *Néptanítók Lapja* 1868-tól, bekötött évfolyamok; *Barát Béla-Éber László-Takács Zoltán: A művészet története*; a Magyar Irodalmi Társaság kiadványai; a *Napkelet*-lexikon; *Kőrösi Henrik-Szabó László: Az elemi népoktatás enciklopédiája* két kötetben (1–2.); *Vikár Béla: A magyar népköltészet remekei* stb.

Időközben két könyvtár alakult ki: a nevelői és az ifjúsági. Az államosítás után központilag kezdték bővíteni az állományt, különösen a nevelői könyvtárét, ideológiai és pedagógiai

jellegű művekkel, az ifjúsági könyvtár állományát viszont szerényebben és főleg szépirodalmi munkákkal. A nevelői könyvtár a nevelői szobában, négy hatalmas szekrényben volt, állománya főleg pedagógiai és azt kiegészítő pszichológiai, ideológiai és szépirodalmi művekből tevődött össze. Az ifjúsági könyvtár anyagát egyetlen szekrénybe zsúfolták össze, s az valamelyik tanteremben állt. Más nevelő kezelte a nevelői (tanári) könyvtárat, más az ifjúságit.

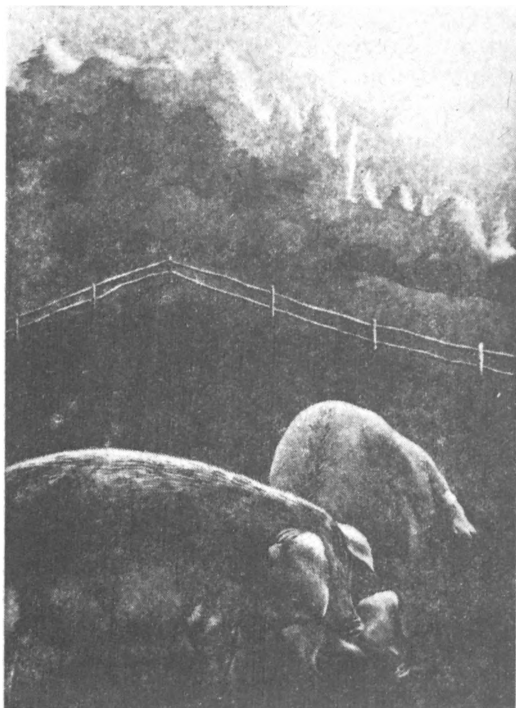
Nem tudni, hogy a külön könyvtári helyiségeket mikor szüntették meg. Az államosítás után az épület belsejében átalakítások voltak, valószínű azonban, hogy az 1930-as években még létezett külön helyiség.

A mai könyvtár kialakulása

A mai egységes iskolai könyvtár az 1971-ben megjelent miniszeri „*Irányelvek...*” alapján jött létre (*Könyvtáros*, 1972. évi 2. szám). A később megjelent 1976. évi 15. sz. tvr., valamint az 5/1978. (XII. 12.) KM sz. rendelet szabályozta a könyvtárak működését, a könyvtári hálózatok kialakítását, ezek közé tartozik az iskolai könyvtári hálózat. A későbbiek folyamán könyvtárunk báziskönyvtár lett, s az utóbbi időben megyei alközpontként kezdik nyilvántartani.

A két könyvtár egyesítését 1972-ben végeztük, mintegy 4700 könyvtári egység (valamennyi könyv) állt rendelkezésre; közülük azonban természetesen elhasználódás és tartalmi elavulás miatt kb. ezer kötet selejtezésre került, így az induló állomány kb. 3700 kötet volt. Csak fokozatosan tudtuk megoldani külön könyvtári helyiségek kialakítását. Először önerőnkéből és az adott lehetőségeket felhasználva létrehoztuk a mai kis alapterületű raktári helyiséget, ahol nyitott polcon helyeztük el a kölcsönzött anyagot. Később a volt szertárhelyiséget tettük olvasóteremmé, s a folyosó végén lett egy kölcsönzőhelyiségünk. 1973-tól tartottunk az olvasóteremben könyvtári órákat, itt helyeztük el a tájékoztatás kézikönyveit. 1975-ben már kialakult tradíciója volt a könyv- és könyvtárhasználatra való nevelésnek, a többkönyvűségnek, melynek eredményességét el is ismerték. (*Katsányi Sándor: Órák a könyvtárban. Köznevelés*, 1975/7. sz.)

A mai állapot kialakítását 1976-ban kezdtük és 1978-ban fejeztük be. Sajnos, közben elkezdődött és most is folyik az iskola épületének

felújítása, bár a könyvtár már visszaköltözött eredeti helyére. 1976-ban a helyi Hajdúsági Építő- és Vasipari Szövetkezet „Lékai János” KISZ-alapszervezete a „KISZ az úttörőkért” mozgalom keretében testvéri kapcsolatot alakított ki osztályom Ságvári Endre nevét viselő úttörő rajával. A harmincéves úttörőmozgalom jubileumi évének tiszteletére felajánlották, hogy elvégzik a könyvtár modernizálását, felújítását az úttörőknek szánt ajándékkul. Ez a munka az akkori árviszonyok szerint mintegy 120 ezer forint értékű társadalmi munkát ért, s lelkesedéssel és jól végezték el.

1978-ban fejeződött be az átalakítás, s így létrejött a mai modern, háromosztatú könyvtár: a kölcsönző 27, a raktár 8, az olvasóterem – 32 fő számára – 35, az olvasóterem galériája 25, ez összesen 95 négyzetméter alapterületet jelent.

1972-től szerződéses viszonyban vagyunk az Állami Könyvterjesztő Vállalat könyvtárellátó főosztályával (mai nevén Könyvértékesítő és Könyvtárellátó Vállalat – a szerk.). A könyvtárral jól felszerelt és katalóguscédulákkal ellátott küldemények nagy segítséget jelentenek a feldolgozó munkában. A régebbi állományt én szakoztam, de a rekatalogizálást csak részben

tudtam elvégezni. A feldolgozó munka során az alábbi katalógusrendszer építettem ki: szerzői, címrendszős, valamint szakkatalógus a használók számára és a katalógushasználat tanítása céljából; raktári és leltári katalógus belső használatra.

A könyvtár gyűjtőkörét egyrészt az iskola és a könyvtár múltja határozta meg, másrészt a felhasználói igény (70–80 nevelő, ezernél több tanuló), illetve a nevelési és oktatási célkitűzések. Így az alábbi kiadványokat gyűjtjük: a nevelőknek pedagógiai és rokon szaktudományok, ideológiai művek, az egyes tantárgyakhoz kapcsolódó szakkönyvek és szakfolyóiratok, a tanulóknak kötelező és ajánlott szépirodalom, az egyes tantárgyakhoz kapcsolódó ifjúsági ismeretterjesztő szakirodalom, ifjúsági folyóiratok. Ezenfelül cél az alapvető kézikönyvtár, és legalább egy tanulócsoporthoz szükséges tájékoztatási apparátus kialakítása, bővítése: lexikonok, egy- és többnyelvű szótárak, enciklopédiák, kézikönyvek (szaklexikonok, értelmező szótárak, szakkönyvek) gyűjtése. Továbbá folyóiratgyűjtemény, régi tankönyvek és iskolaszervezési művek, valamint a könyvtárosi kézikönyvtár anyaga: az *Új Könyvek* 1972-től, ennek mutatói, kumulatív kötetei, a *Magyar Könyvészet*, szakbibliográfiák egészítik ki a gyűjteményt.

Szolgáltatások, eredmények

A könyvtár jellegénél fogva zárt iskolai könyvtár, csak az iskola nevelőinek és tanulóinak nyújt szolgáltatásokat. A tanulók önálló tájékozódásának kialakítása érdekében a szakos nevelők oktatnak a könyv használatára. Ők ismertetik meg szaktárgyuk tájékoztatási apparátusát és használatát, s tantárgyuk ismeretanyaga mellett megtanítják szaktantárgyuk terminológiáját és frazeológiáját is.

A könyvtárhasználati ismeretekre a könyvtáros nevel: a tanulók megismerik a mai modern háromosztatú (kölcsönző–olvasóterem–raktár) könyvtár belső rendjét, a katalógus használatát.

Helybenolvasás: az olvasóteremben 32 ülőhely van, nevelői megbízásból vagy önállóan búvárkodhatnak a könyvekben és folyóiratokban a tanulók. A kölcsönzés folyamatos. A szaktantermekben letéti gyűjtemények találhatóak: az alsó tagozatos osztályokban, a napközi otthoni csoportoknak a lehetőségek és igények szerint biztosítottunk könyveket. A ne-

velők és a tanulók számára az egyes tantárgyak szerint és az általános tájékoztatási apparátusból, bibliográfiákból adunk tájékoztatást, ol-dunk meg referenz-feladatokat. A témafigye-lés a nevelők számára főleg a folyóiratokból, analitikus leírás formájában történik, rövid an-notálással, a jelentősebb és fontosabb cikkek-ről. Végül a folyóiratok helybenolvasására is van mód nevelők és tanulók számára egyaránt.

Néhány statisztikai adat: 1975-ben 8263 könyv 182 112 forint értékben alkotta a könyv-tár állományát, 1980-ban 10 375 könyv, 632 bekötött folyóirat, 1 egyéb dokumentum, ösz-szesen 11 018 könyvtári egység 334 464 forint értékben. 1985-től tartós nyilvántartásban 8265 könyv, 1046 bekötött folyóirat, 28 egyéb (kazetta), összesen 9339 könyvtári egység 409 991 forint, és 3224 nem tartósan nyilván-tartott egység 51 601 forint értékben. A könyvtár teljes állománya tehát 12 563

könyvtári egység 461 594 forint értékben.

Szolgáltatási adatok: 1982-ben az olvasóte-remben 8 rendezvény, 699 helybenolvasási al-kalom, 30 könyvtári óra volt. 712 tanulónak 6102 könyvtári egységet kölcsönöztünk. 1983-ban az olvasóteremben 51 rendezvény, 1145 helybenolvasási alkalom és 18 könyvtári óra volt, 565 tanulónak 5647 könyvtári egységet kölcsönöztünk, 1984-ben pedig 712 tanulónak 6162 könyvtári egységet. A könyvtár állomá-nya tehát kezdettől fogva jól összeválogatott művekből állt, és áll ma is. Kialakulásától nap-jainkig szolgálta és szolgálja a nevelők ön- és továbbképzését, a tanulók nevelését úgy, hogy régen is és ma is a társadalmi igényeknek, követelményeknek megfelelően; segítse a tanulókat az önművelésben, a pályaválasztásban, s azon fáradozik, hogy az iskola tanulóinak kreatív és innovatív adottságait fejlessze.

Németh Elek

Lapozgató

Hajdú-Bihar megye negyven éve cím-mel jelent meg a megyében hetedik alkalom-mal (1984. október 8–31-én) megrendezett munkásmozgalom-történeti hetek előadásai-nak anyaga. A jól előkészített előadássorozat-ból tulajdonképpen minden fontos témára ki-terjedő megyetörténeti monográfia kerekedett, annak ellenére is, hogy az előadások nem kap-csolódnak egymáshoz olyan szorosan, felfo-gásmódjuk is némileg eltérő. Előnyük azonban egy kézikönyvszerű összeállításhoz képest: el-sősorban nem kész eredményekkel, hanem to-vábbi kutatásokra ösztönző problémafelveté-sekkel szolgálnak. Van a kötetben a megye egészét, annak negyven éves fejlődését nagy vonalakban felvázoló általános tanulmány; egy-egy részterületet (ipar, mezőgazdaság, társadalom, ideológia, kultúra, közgondolko-dás stb.) alaposan feltérképező, szinte kismo-nográfia jellegű előadás; de szép számmal sze-repelnek benne a megye egy-egy városának, településének történelmét feldolgozó írások is (Hajdúszoboszló, Debrecen, Berettyóújfalu, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás), emellett részletes megvilágítást kap néhány olyan kér-

dés, mint az egyetemi hallgatók helyzete, poli-tikai aktivitása vagy a közgyűjtemények szere-pe stb. A munka nemcsak arra példa, hogy egy-egy nagyobb szabású rendezvény milyen tartós eredményeket hozhat, de példa lehet helytörténeti kérdések mintaszerű feldolgozá-sára is. (Debrecen 1985. [1986] 244 l. ár nél-kül)

Pomogáts Béla: Otthon a világban. Írások Takáts Gyuláról című kötetét bocsá-totta közre, megemlékezésül a költő 75. szüle-tésnapjára a Somogy Megyei Levéltár Somo-gyi Almanach című sorozatában. A karcsú kö-tet irodalomtörténeti esszéket tartalmaz, egy nagyívű, a teljes életművet áttekintő portréta-nulmányt, az egyes köteteket ismertető-mélta-tó írásfüzért, néhány verselemzést, a népi kul-túra helyét kijelölő tanulmányt Takáts Gyula lírájában, egy regényértelmezést, valamint át-tekintést Takáts Gyula nemzedékének indulá-sáról. A kötet – szerény külseje ellenére – talán a legjobb, leghasználhatóbb összefoglaló a költő munkásságáról. (Kaposvár 1986, 64 l. 25 Ft)

Emléksorok a Szabolcs-Szatmár Megyei és Városi Könyvtár vendégkönyvéből

Tíz éve annak, hogy a *Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár* új, tágas, korszerű épületbe költözött. A körülmények javulása folytán sokkal több olvasót és látogatót vonzott magához. Erről tanúskodnak a könyvtár vendégkönyvébe írott sorok, melyekből szinte egy rendhagyó könyvtártörténet, tíz év krónikája is kiolvasható.

Az emlékokmányba – az alapkö elhelyezésekor – egybek között a következő megállapítás került: *„Ezt az intézményt korunk társadalmi szükséglete hívta életre, hogy tartalmasabban és hatékonyabban szolgálja a szocialista közművelődés ügyét.”* A könyvtár megnyitásakor a megyei vezetők mellett vendégünk volt *Óvári Miklós*, aki az alábbiakat jegyezte be a vendégkönyvbe: *„Új lap nyílik a ... könyvtár életében Mindnyájan ... szívből kívánjuk, hogy a munka tartalma feleljen meg ... a szép környezetnek, amely méltó keretet ad felelősségteljes munkájuknak.”*

Az eltelt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy – bár természetesen nem hibátlanul, nem a könyvtári mechanizmus időnkénti zökkenői nélkül – a könyvtár általában közmegelegedésre tesz eleget sokféle funkciójának, sőt missziójának: mindenki számára biztosítja a könyvekkel való találkozást, a kölcsönzést és helyben olvasást, a kutatást, a zenehallgatást, tájékozódást. A gyermekeknek mesével, vetélkedőkkel, pályázatokkal színesített programokkal szolgál. Mindezek megvalósításához elengedhetetlenül hozzátartozik a városi fiókhálózat, a szerzeményezés, a feldolgozás, a gazdasági háttér, a nyomda, a kötészet, a hálózattal szoros kapcsolatot tartó módszertani munka. A könyvtár munkája szorosan kapcsolódik más, művelődést, szórakozást biztosító intézmények tevékenységéhez. Gyakran megfordulnak nálunk írók, költők, színművészek. Érdekes, változatos programjaikkal vonzzák a régi és az új olvasókat.

A megnyitás utáni első hónapokban, sőt

években – az emléksorok tanúsítják – különösen sok vendég fordult meg könyvtárunkban. *Fabián Zoltán* 1976. január 20-án a következőket írja: *„Szép, gazdag könyvtár..., amely nemcsak a városnak, hanem messze az egész vidéknek szellemi kútforrása.”*

A regionális szerepkört ellátni éppúgy kötelesség, mint az érdeklődés felkeltése, az olvasók szükségleteinek kielégítése. Munkánkat *Aczél György* 1976. június 14-én így értékelte: *„Igaz öröm látni, hogy a könyvtár állandóan új és új igényt ébreszt.”* Szolgáltatásaink gyakran váltottak ki elismerést, ugyanakkor arra is utaltak a vendégek, hogy a könyvtár nagyobb feladatok ellátására is képes. Mi pedig szívesen vesszük nemcsak a jó szót, hanem a többre, jobbra ösztönző megállapításokat is, mint amilyen *Nemes Dezsőé*, aki 1977. december 8-án járt könyvtárunkban: *„...a könyvtár biztos alapot teremtett és fejlesztett ki a további, az eddigieket bizonyára jelentősen meghaladó feladatok sikeres megoldásához.”*

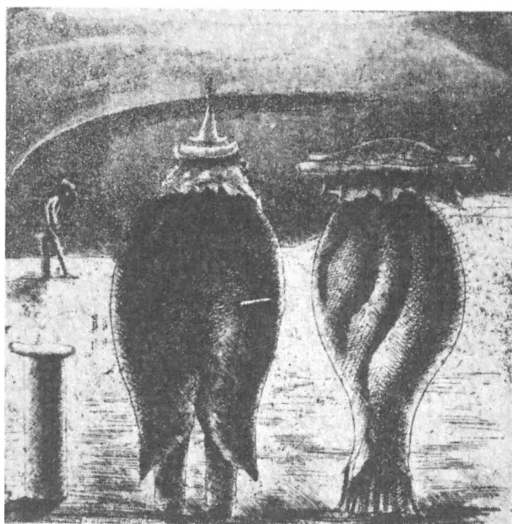
Munkánk, eredményeink hatására halványulnak a megyét elmarasztaló jelzők, s természetesen érdeklődéssel fogadjuk a megyehatáron túliak bíráló és bátorító megnyilatkozásait éppúgy, mint azokat is, akik megyénk történelmi, irodalmi hagyományairól, vagy a táj szépségéről emlékeznek meg. *Szilvási Lajos* 1976 nyarán jegyezte be ezeket a sorokat: *„...először járhattam itt ezen a tájon. Olyan emberek között, akik körében azonnal megérezhettem, hogy nekem is 'házam e táj'...”* *Fekete Gyula* írta ugyanebben az évben: *„Az ország egyik legkedvesebb vidékét járva... otthon érezve magam... jó megemlékezéssel...”*

Külön öröm, ha a könyvtár házigazda lehet és útiprogramot adhat az idelátogatóknak, s ezzel új barátokat szerez a megyének. Erről szól az a néhány sor is, amelyet az *OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központjának* népes csoportja egy kellemes kirándulás után hagyott vendégkönyvünkben emlékezte-

tőül: „...köszönet azért, hogy... a nemzeti értékkel és a 'kis haza' szépséges tájaival egy emlékezetes kiránduláson megismertetett bennünket...”

Megtalálható az emlékkönyvben a lokálpatrióták nem egy bejegyzése is. *Futaky István* 1977-ben például ezt írta: „Nagy örömmel írom be a nevem, úgy is mint Szatmár megye szülötte... Fejlődjön, viruljon a könyvtár...” A somogyi születésű *Fodor András* a következőket jegyezte be: „...a jó értelemben vett szabolcsi lokálpatriotizmus szelleme sugárzik innét...” *Szokolay Sándor* 1977-ben így írt: „...a nyíregyházi zenés-találkozás felejthetetlen emlékünknél marad! Ide érdemes jönni!”. *Garai Gábor*, id. *Váci Mihályné*, *Váci András* és *Drucker Tibor* az aláírója a következő jókívánságnak: „...áldozatos szép munkájukhoz sok sikert a könyvtár munkatársainak.” *Végh Antal* 1984-ben járt a könyvtárban. Lelkesen emlékezett meg arról, hogy tíz év után ismét hívták szülőmegyéjébe ünnepi könyvhétre. *Móricz Virág* – mint több bejegyzése is tanúsítja – gyakran és szívesen látott vendége a könyvtárnak. Ugyancsak őrzí az emlékkönyv *Baranyi Ferenc*, *Bujtor István*, *Csákányi László*, *Fischer Annie*, *Gobbi Hilda*, *Kösa Ferenc*, *Simándy József*, *Szemes Mari* aláírását is. 1975. november 24-én kívánt sikeres munkát – az emlékkönyv tanúsága szerint – a könyvtár munkatársainak dr. *Timkó Imre* hajdúdorogi püspök, egy másik bejegyzés pedig dr. *Pregun Istvántól* származik, aki Nyíregyháza egyik országgyűlési képviselője.

Könyvtárunk gyakran fogad külföldi vendé-

geket. Többször járt nálunk küldöttség a Szovjetunió Kárpátontúli Területéről. *I. V. Ilnyickij*, a területi PB első titkára 1976-ban írta: „Sok sikert kívánok ahhoz a nemes munkához, amelyet a szovjet és a magyar nép barátságáért fejtenek ki.” A könyvtár dolgozóinak népes és lelkes csapata – a Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének vezetőivel, munkatársaival együttműködve – vállalt és teljesített feladatot abban a munkában, amelynek méltatása így szól: „A Szovjet Könyv Ünnepe napján, melyet Szabolcs-Szatmár megyében a nagy októberi győzelem 67. és Magyarország fasizmus alóli felszabadulásának 40. évfordulója tiszteletére rendeztek, különös örömmel és megkülönböztetett tisztelettel üdvözljük a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár kollektíváját... a 'Népek Barátsága' érdemrenddel kitüntetett Kárpáti Kiadó munkatársai nevében *Gvargyonov és Aranka Cuha*.” (1984. november 15.)

Legutóbb 1985. április 4-én fogadhattunk magas rangú szovjet, román és lengyel pártdelegációt. A vendégek kérésünkre ugyancsak megörökítették látogatásukat a vendégkönyvben.

Küldöttségek útján munkakapcsolatot teremtetett és tart fenn a nyíregyházi és a lipcsei könyvtár. 1984. november 30-án a lipcsei könyvtár munkatársai ezt így fogalmazták meg: „Nemcsak hasznos szakmai ismereteket szereztünk a könyvtárunkban, hanem megismerkedhettünk megyénk életével és kultúrtörténetével.” Aláírók: *Dagmar Heinrichke*, *Erika Schaidler*. A zwickauai pedagógiai főiskola rektora, *I. Peter* professzor így öröközte meg látogatását: „Az irodalom nélkülözhetetlen kútforrás... azt tapasztaltam, hogy Önök nagy lelkesedéssel és hozzáértéssel végzik könyvtári munkájukat.” Volt már könyvtárunknak finn, japán, amerikai, kanadai és kínai vendége is, hosszan lehetne még idézni a kedves, gratuláló, sok jót kívánó emléksorokat.

Az *Olvasók Könyve* néhány bejegyzése is ide tartozik. Nemcsak azért, mert a könyvtárról és könyvtárosokról többen elismerően írnak, hanem azért is, mert a viszonylag kevés bejegyzés azt sejteti, hogy az olvasók általában elégedettek szolgáltatásainkkal. Ennek bizonyosságául egyetlen olvasói bejegyzést idézek csak: „Mind, munkában megfáradt, szellemi felfrissülésre vágyó dolgozónak ajánlani fogom a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár.”

Azok a sorok, amelyekben az olvasók a feltételek, a körülmények, a szolgáltatások egy-egy

részkérdéséről írnak, megkülönböztetett figyelemben részesülnek. Az olvasók észrevételeit, kérdéseit komolyan vesszük, kritikai megjegyzéseikre írásban is válaszolunk. Egyebek közt megreformáltuk szombati ügyeleti rendünket. A zenehallgatást például eddig szombatonként csak 14–17 óra között biztosítottuk, ma már

egész napos nyitvatartással. Az olvasói igényeknek és a nagyobb követelményeknek igyekszünk megfelelni szolgáltatásaink további bővítésével.

Dr. Szűcs Imre

a nyíregyházi Móricz Zsigmond
Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Az OMIKK kiállítása és kiadványai a budapesti mérnöktalálkozó alkalmából

Magyarok szerepe a világ természettudományos és műszaki haladásában címmel és témával szervezett tudományos találkozót és tanácskozást a Magyarok Világszövetsége, a Magyar Tudományos Akadémia, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége és a konferenciának otthont adó Budapesti Műszaki Egyetem. (A Könyvtáros ez évi 10. számában már hírt adott a BME ez alkalomból rendezett kiállításáról.) Az 1986 augusztusában megtartott, programokban, eseményekben gazdag konferencia maradandó értékeket adott a résztvevőknek, s nemcsak nekik. Sokan és sokféleképp járultak hozzá a találkozó sikeréhez, köztük az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár is. Az OMIKK több mint egy évszázada szolgálja a hazai és a nemzetközi tudományos műszaki haladást, s ennek megfelelően vette ki részét a közös munkából. Intézményünk gondozásában jelentek meg a konferenciára a tudományos találkozó előadásainak kivonatai (2 kötet, csaknem ezer oldal terjedelemben), a *Magyarok a természettudomány és technika történetében*, valamint a *Természettudományos és műszaki ki kicsoda?*, továbbá a *Mérnök vagyok* című kiadványok.

A konferencia eseménysorozatának egyikeként az Országos Műszaki Könyvtár rendezésében Theatrum Machinarum Hungarorum/ Magyar csinálmányok szinpada címmel időszakos kiállítás nyílt. Ezen bemutatásra került *Apáczai Csere János* első magyar nyelvű enciklopédiája, amely jórészt természettudományos, bölcséleti, matematikai kérdésekkel és a „csinálmányok” világával foglalkozik, továbbá

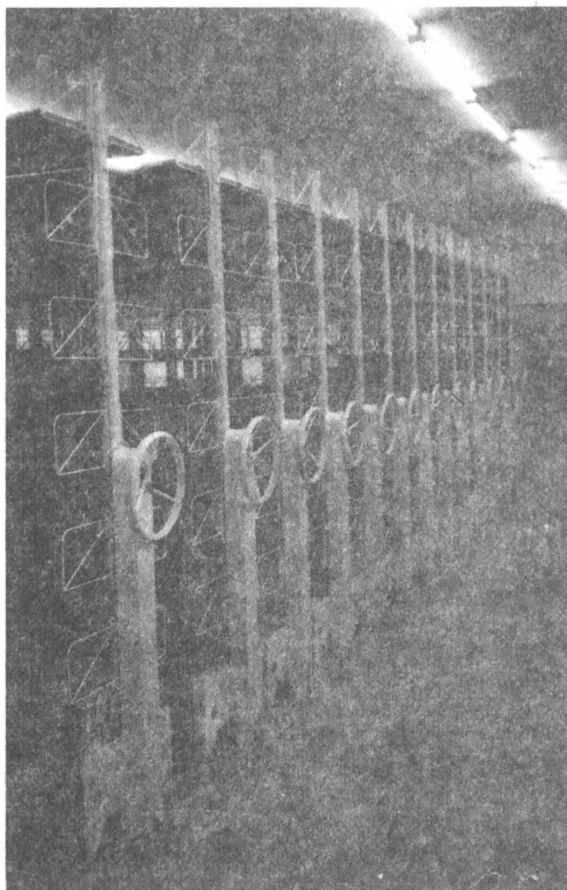
tudományos-műszaki múltunk jeles képviselői, egyebek között *Bánki Donát*, *Bródy Imre*, *Gábor Dénes*, *Hevesy György*, az élők közül pedig *Bay Zoltán*, *Wigner Jenő* művei. De helyet kaptak a tárlókban a nagy könyvtáros előd, *Káplány Géza* alkotásai, fotók, kéziratok, szabadalmi leírások is. A Magyar Elektrotechnikai Múzeum igazgatójának, *Király Árpádnak* köszönhetően bemutathattuk a nagy hírű mérnöktriász, *Bláthy Ottó Titusz*, *Déri Miksa*, *Zipernowsky Károly* östranszformátorát vagy az első hazai s egyben európai villamosmérnöki diplomát, *Verebély Lászlóét*. És néhány könyvvel természetesen izelítőt nyújtottunk az OMIKK kiadói tevékenységéből is.

Ugyanekkor állandó kiállítás formájában egy Bolyai-Neumann Emlékszoba is megnyílt az OMIKK-ban, melyet *Neumann János* barátja, *Bay Zoltán* avatott fel. Az emlékszoba fényképekkel, kéziratokkal idézi fel nagy tudósaink alakját, szellemét. Számos publikálatlan dokumentum is kiállításra került, melyeket a közönség itt láthatott először. *Bolyai János* filozófiai fragmentuma vagy *Neumann János* érettségi bizonyítványa (a világhírű matematikus érettségi eredménye mennyiségtanból jó!), kulcsjelentőségű informatikatörténeti levelei várják az érdeklődőket. Helyszűke miatt az anyagnak csak egy részét mutatja be az emlékszoba, időről időre majd újabb dokumentumokat állítunk ki, Bolyai közelgő születésnapjára tartogatjuk a következő meglepetést.

Hetényi Katalin-Nagy Ferenc

az Országos Műszaki Információs Központ
és Könyvtár munkatársai

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

**MERABONA
és
TÉKA
típusú bútorainkat,
melyek
IRINGÓ
alvázra szerelve
tömörraktárak
berendezésére is
alkalmasak**

Gyártja: MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

KÖZÖS VÁLLALAT, SZANY

Felvilágosítás, berendezési tervek, árajánlat készítése:

CAVALLONI GYÖNGYI

Budapest XI., Szakasits Á. u. 32/a. X. 95. 1119

Telefonüzenet: 663-226

Tizenhat tagú finn könyvtáros küldöttség tett látogatást Baranyában. A csoportot a Magyar-Finn Baráti Társaság, illetve a Magyar Könyvtárosok Egyesülete baranya megyei szervezete fogadta, és gondoskodott számukra tartalmass szakmai-kulturális programról. A sikeres találkozó során a vendéglátók meghívást kaptak a jövő évre Lahtiba, Riihimekibe és Hämälinnába. (H. K.)

Új, országos bolt-hálózat született a Könyvértékesítő és Könyvtárellátó Vállalat, valamint a Magvető Kiadó szakmai „kézfogója” eredményeként. A *Magvető Könyvesboltok* a kortárs magyar irodalom bázisüzleteiként működnek majd, a Magvető kiadványok széles választékát kínálják az olvasóknak. Rendszeres könyvbemutatókkal, író-olvasó találkozókkal segítik elő a mai magyar irodalom megismerését, megszeretettetését. A bolt-hálózat első üzletét Győrött, a másodikat Pécsen adták át az olvasóknak. E könyvesboltok – régi hagyományt felújítva – egyfajta szellemi centrumként is működnek majd.

Békés, Tolna és Csongrád megye gyermekkönyvtárosaival regionális tanácskozást rendezte meg a szegedi *Somogyi Könyvtár*. A háromnapos találkozón a résztvevők a könyv- és könyvtárhasználati szokásokról beszéltek az iskolai és a közművelődési könyvtárakban, megvitatották a gyermekaját szerepét az olvasóvá nevelésben, valamint a tehetséggondozás kérdéseit. (R. E.)

Az OSZK KMK szervezetén belül olvasószolgálati kutatósz-

tály, valamint oktatási és módszertani osztály jött létre. Az *olvasószolgálati kutatóosztály* (vezetője dr. Nagy Attila) feladatkörébe került a kutatási eredmények könyvtári gyakorlatban való felhasználása kísérletek, konzultációk, konferenciák és módszertani segédletek készítése útján; az *oktatási és módszertani osztály* (vezetője dr. Csapó Edit) feladatköre kiterjed az Országos Széchényi Könyvtár belső továbbképzéseinek tervezésére és szervezésére is. – Dr. Katsányi Sándor az OSZK KMK módszertani, kutatási és továbbképzési osztályának vezetője 1986. október 1-jével a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba távozott, ahol a központi ellátó szolgálat vezetője lett.

Pável Ágoston születésének 100. évfordulóját ünnepelték meg Budapesten és Szombathelyen, valamint a működése területéhez tartozó Vas megye különböző helyszínein. A magyarországi szlovén származású *Pável Ágoston* a hazai könyvtárügy kiemelkedő szakembere volt, 1924-től több mint két évtizedig ő vezette Vas vármegye és Szombathely város kultúrügyesületének könyvtárát. Mintaszerű könyvtári munkássága során példamutató, szláv vonatkozású különgyűjteményt is létrehozott. (Pável Ágoston könyvtárosi tevékenységéről a *Könyvtáros* 1963. évi 11. számában *Kuntár Lajos* tollából részletes értékelő cikk található – a szerk.) *Takács Miklós* szerint „Pável Ágoston szervezői kiválósága, kultúrpolitikai éleslátása és könyvtárügyi tájékozottsága eredményezte..., hogy a megyeszékhelyen a két világháború között olyan könyvtár jött létre, amely állományát tekintve a Dunántúlt legnagyobb közművelődési könyvtára volt”. A centenárius eseményei közül kiemelkedik a budapesti és a szombathelyi tudomá-

nyos tanácskozás, amelyeken nemcsak Pável Ágoston életművéről, de a szlovén-magyar irodalmi kapcsolatokról is szó esett. A Vasiak Budapesti Baráti Köre Pável Ágoston életútját felvázoló füzetet adott ki, a szombathelyi tanácskozás anyagát a *Vasi Szemle* 1987/1. száma fogja teljes terjedelmében közölni. Pável Ágostonról nevezték el a szentgotthárdi helytörténeti és nemzeti múzeumot, a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár a *Vasi életrajzi bibliográfiák* sorozatában az életmű minden vonatkozását számba vevő bibliográfiát jelentetett meg az évfordulóra. (Sz. A. B.)

Az új könyvtárat nemcsak birtokba vették, meg is szerették és egyre többen használják **Biharugrán** (Békés m.). 1981-ben adták át a község lakóinak a régi 48 négyzetméteres könyvtár helyén az újat, amely 120 négyzetméter alapterületű. (A *Könyvtáros* rövid hírből származik, az eseményről 1981. évi 12. számában.) Arról azonban kevesen tudnak, hogy a rendkívül szép, az ősi népi építészeti hagyományok felhasználásával kialakított épület tervezője, *Hegedűs Péter*, azonos azzal az Ybl-díjas építésszel, aki a Békés Megyei Könyvtár építésztervezője volt. Az 1600-as lélekszámú község gyorsan megszerette az új, tágas, hét hallgatóhellyel rendelkező zenei részleggel is ellátott, Szabó Pál-émlékszobát is tartalmazó könyvtárat. Míg korábban a lakoságnak mindössze 9, ma már 20 százaléka tagja a könyvtárnak. A zenei részleget például évente 2500 alkalommal keresik fel. A könyvtárat főfoglalkozású könyvtáros kezeli, a nyitvatartási idő heti 45 óra. Immár évek tapasztalata bizonyítja, hogy érdemes volt Biharugrán „lépni” könyvtárügyben. (Cs. L.)

Halálozás. Elhunyt *Wolfgang Korluss*, az NDK könyvtárügye központi folyóiratának, a *Zentralblatt für Bibliothekswesen*nek, valamint laptársunknak, a *Der Bibliothekarnak* főszerkesztője.

Kódexek feltámadása

Beszélgetés Kozocsa Ildikóval

Az OSZK restaurátorműhelyének irodájában hatalmas kódex. Alig fér el a dohányzóasztalon, amelynél *Kozocsa Ildikó* osztályvezetővel beszélgetek az Egyetemi Könyvtár kódexeiről.

– A Bakócz-graduále – mutatja – Esztergomból való. A restaurálásával már készen vannak. Lapozzuk: gótikus betűk, ragyogó aranyozású iniciálék. Némelyikük félbemaradt, csak aranyozva van, festve nincs; van, amelyiket megrajzolta a miniátor, de nem festette ki. Vajon miért? Rendkívül érdekes látni, hogyan készült egy iniciálé. Hajszálfinom, vékony ceruzarajz, aranykeret, utána készült el maga a miniatúra, amely ebben a kódexben nem is olyan „miniatűr”.

– *Először is azt kérdezem meg, miért az OSZK restaurálja az Egyetemi Könyvtár kódexeit? Minden magyarországi kódex hozzátok tartozik?*

– Igen, van olyan központi feladata ennek a laboratóriumnak, hogy más – nagyjából egyházi – könyvtárak különgyűjteményeit, kéziratárát, dokumentumait is restaurálja, mégpedig térítésmentesen, és ezek között természetesen első helyen szerepelnek a kódexek, ősymotatványok és az unikumok. Amikor 1971-ben elkezdtek ezt a munkát, akkor kódexekkel foglalkoztunk, mert azok a legértékesebbek. Most már elmondhatom, hogy az egyházi gyűjteményekben levő kódexek nagy részét restauráltuk, most jönnek az egyéb munkák. Elsősorban a saját állományunkat védjük, csak azután jöhetnek a többi könyvtárak. Sajnos kicsi a kapacitásunk, kevés az emberünk. Az „egyéb könyvtárak számára fenntartott kapacitásunkat” most az Egyetemi Könyvtár kódexre fordítjuk. Mi elsőként költöztünk fel a Várba. Eleinte nehéz volt. Képzeld el, hogy itt

az egész környék építési terület volt! Hol a villannyal volt baj, hol a szellőző berendezés nem működött, a klímaberendezést akkor próbálták ki. 1984-ben abba is hagytuk a munkát, mert a szellőző berendezéseknek is akkor voltak a próbái, olyan porfellegeket eresztettek be a termekbe, hogy egyszerűen nem lehetett dolgozni. Megmondtam, amíg a szellőzés nincs készen, én ide nem engedek behozni egyetlen kódexet sem. Mióta újra megkezdtek a munkát, 16 kódexet restauráltunk, ezek közül három corvina volt. Ebben az évben nyolc corvina restaurálását fejezzük be.

– *Nem mondanál valami összehasonlító adatot? Körülbelül hány kódex szorul restaurálásra ma Magyarországon? Mekkora Magyarország kódexállománya?*

– Erre nem tudok felelni, de épp most készül egy állományvédelmi felmérés. Az Országos Könyvtárügyi Tanács állományvédelmi szakbizottsága foglalkozik ezzel. A nagyobb könyvtárakba kérdőíveket juttattunk el, amelyek célja az, hogy a gyűjtemények állapotát, restaurálási igényeit, a könyvek raktározási módját is felmérje. Ez a mi könyvtárunkban is folyik. Óriási feladataink vannak még. Az adatokat a jövő évben feldolgozzuk, és akkor tudunk arra felelni, hogy mi a helyzet a magyar kódexállománnyal.

– *Említetted, hogy kevés a szakember. Hol képezik a restaurátorokat? Már ahhoz is szakember kell, hogy a kódexeket megfelelően raktározzák, és hogy észrevegyék, mikor szorulnak restaurálásra. A te szakembergárdádat például hol képezték?*

– Én még könyvkötőnek tanultam a hatvanas évek elején, úgy kerültem ide restaurátorgyakornoknak. Akkor még csak néhány ember foglalkozott restaurálással. 1962-ben a könyvkötők közül néhányan már csak restaurálást tanultak. 69-ben, amikor megbízást kaptam,

hogy a restauráló műhelyt vezessem, szereztem meg a könyvtárosi képesítést az osztályvezetői kinevezésemhez, mert akkor még mindig nem volt mód, hogy valaki restaurátor szakon szerezzen felsőfokú képesítést. Úgyhogy a könyvkötő szakmára épült maga a restaurálás, amit műhelyekben tanultak ki.

– *Még mindig nincs szakmásvita?*

– De igen. Akkoriban azonban csak külföldről lehetett tájékozódni, olyan országokból, ahol a restaurátor szakma már magas szinten állt, leghíresebb közülük a római Gallo Intézet, *Alphonso Gallo* híres olasz könyvtártudósról nevezték el. Az intézetben két és fél éves irat- és papírestaurálási tanfolyamon oktatják a szakismereteket. Nálunk csak 1981 óta folyik iskolarendszerű képzés: a Képző- és Iparművészeti szakiskola és az OSZK együtt indított egy kétéves esti tagozatot, amely a könyvkötő szakmai érettségire épül, és középfokú végzettséget ad.

– *Egy érettségire épülő tanfolyam hogyan zárulhat ismét érettségivel?*

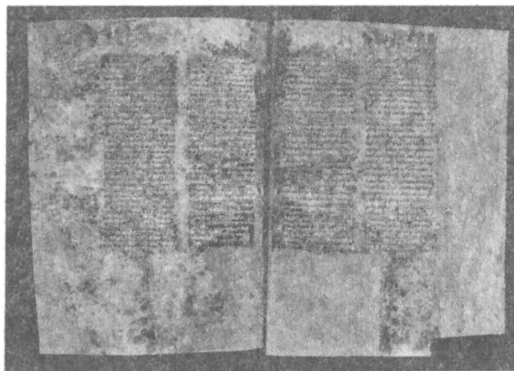
– Épp ezért, most, hogy három évfolyam már végzett, a Képzőművészeti Főiskolán is megindult a képzés. A tárgyrestaurátor szakosok harmad-negyedévben szakosodhatnak könyv- és papírestaurálásra. Ez már egyetemi diplomával egyenértékű oklevelet ad. Most már egyre több restaurátor műhely van. Csak az OSZK-nak van kettő, a második a Rosenberg házaspár utcában, ott hírlaprestaurálással foglalkoznak. Ez a két műhely a legnagyobb, de más könyvtárakban is alakultak kisebbek. Ma már azok is tanítanak, akiket én tanítottam.

– *Ha kevés a restaurátor, és feltehetően nem is tartozik a legjobban fizetett szakmák közé, nem okoz gondot a pályaelhagyás?*

– Nem gyakori. Inkább olyanok hagyják abba, akik még tanulás közben rájönnek, hogy nincs elég kezűgyességük, nem csinálják igazán jól, tehát alkalmatlannak érzik magukat. Ezekért pedig általában nem nagy kár. Mert itt nagyon sokat kell tanulni, állandóan lépést tartani az új ismeretekkel, eljárásokkal, a szakma intenzív és dinamikus fejlődésével. Most inkább az a baj, hogy végre van elég restaurátor, de nincs elég műhely, nem tudnak elhelyezkedni.

– *Szükség volna több műhelyre?*

– Igen, mert ezek a műhelyek nem tudják kielégíteni az igényeket, létszámuk is elég alacsony. Mi itt tizen dolgozunk, lent, a Rosenberg házaspár utcában tizenhárman.

XV. századi, baktérium- és penészgombakárt szenvedett pergamen

– *Kissé eltértünk a témától, de kíváncsi voltam, milyen körülmények között dolgoztok. Most térjünk vissza az Egyetemi Könyvtár kódexeihez. Tudom, hogy mióta a metróépítés megromlalta az épületet, veszélyben van az állomány legértékesebb része. A corvinákra gondolok.*

– Harminckét latin és három olasz nyelvű kódex restaurálását vállaltuk el, ebből tizenkettő papír, a többi pergamen. A papírkódexekkel már készen vagyunk, most a pergamennél tartunk, ami sokkal érzékenyebb. A papírkódexek viszonylag jobb állapotban vészték át a rossz raktározási viszonyokat. Ugyanis amikor a törökök 1877-ben visszaadták a corvinákat, valami tragédia történhetett velük vagy útközben, vagy már ott, Konstantinápolyban, mert nedvesen érkeztek vissza. Akkor fertőtlenítés nélkül, azon nedvesen kerültek a páncélszekrénybe, de hát akkor még nem is voltak megfelelő eljárások a fertőtlenítésre. A pergamenkódexeknél pedig először ki kellett deríteni, mi okozta ezeknek a kódexeknek a pusztulását.

– *Pusztulását?*

– Igen. Nézd ezeket a lila foltokat. Ez penész. Ezek a kerek foltok a kenyérbogár nyomain. Mindig ilyen gombostűfej nagyságú lyukakat rág, de néha keresztülrágja magát az egész könyvön, és minden oldalon ugyanazon a helyen ott a lyuk. Nézd ezt az oldalt. Mint egy szita. De legalább még kézbe lehet venni!

– *Miért? Kézbevenni se lehetett?*

– Bizony volt, amelyiket nem. Olvastál az Egyetemi Könyvtár kódexeinek történetéről?

– *Egyet s mást tudok róla.*

– Akkor kezdem az elején. Úgy kaptuk visz-

sza a törököktől ezeket, hogy ők előzetesen, úgymond, javígtatták. Ezek az ő ragasztásai, sok helyen a szöveg is le van ragasztva. Itt is lehet látni, itt pedig a széljegyzeteket ragasztották le. Ezek annyira tönkrementek... Nézd! Ez itt szintén penészgomba. Sok helyen még a szöveg is olvashatatlan.

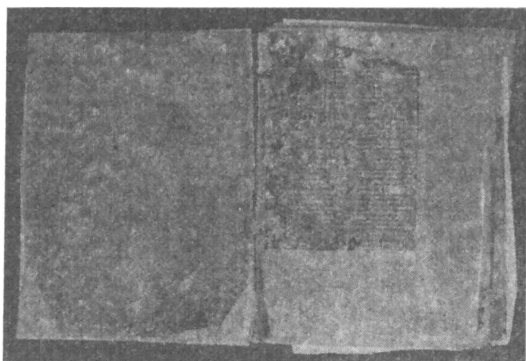
– És ezeket a ragasztásokat le lehet szedni? Az alatta levő szövegeket olvashatóvá lehet tenni?

– Az a helyzet, hogy előbb a pusztulás okát kell kideríteni, ami minden kódexnél más és más. Van, ahol a szöveg károsodott, például elhalványodott a tinta. Itt a szöveg olvasható, de a sorok között ott a penész. Valószínű, hogy a kórokozók nem kedvelték a tintát, jobban ízlett nekik a pergamen. De vannak olyan fajták is, amelyek kifejezetten a tintát támadják meg. A tinták fajtájától is függ. Van olyan is, ahol, ha kinyitom az oldalt, leperereg a tinta. Azoknál a kódexeknél, amelyeket már restauráltunk, és amelyeket most fogunk, ezeket a vizsgálatokat már elvégezték, tisztázták, milyen baktériumok vagy penészgombák támadták meg, és azt is, hogy ezek a penészgombák vagy mikrobiológiai ágensek még mindig pusztítják-e, tehát, hogy aktívak vagy passzívok, szükség van-e fertőtlenítésre? Ezt egy mikrobiológiai kutatócsoport vizsgálta meg. Az derült ki, hogy ezek a baktériumok és gombák már nem aktívak. Legalábbis feltehető, hogy nem aktívak, mert borzasztó nehéz ezeket kitenyészteni és izolálni. Ahhoz, hogy pontos képet kapjunk, voltaképpen laponként kellett volna megvizsgálni, hiszen minden kódex

más és más fertőzést kapott, de erre nem volt lehetőség.

Feltételezték, hogy egy kódex összes lapján ugyanazok a mikroorganizmusok okozták a kárt. Egy-egy kódex legjellegzetesebb részeiről vettek mintát, és annak alapján állapították meg a kórokozót. Mivel nem aktívak, ha a kódexeket kedvezőbb helyen tárolják, nem pusztítanak tovább. Mindenesetre ajánlatos fertőtleníteni őket, és egy preventív módszert is alkalmazni. A kódexeket etilénoxiddal fertőtlenítették a KÖJÁL-nál. Ez a szer a szakirodalom szerint sem a szöveget, sem a pergament nem károsítja, de mi annyira féltjük ezeket a kódexeket, hogy az újabban kikísérletezett jobb fertőtlenítő anyagot, a Preventor CMK-t is használjuk fertőtlenítésként, hogy megóvjuk a későbbi kórokozóktól. Ez hosszú távon is véd az újrafertőződés ellen. Különböző kutatóintézetekkel vagyunk kapcsolatban. Az előzetes vizsgálatot – mint említettem – mikrobiológusok végzik, aztán egy vegyész-régész kutatócsoport analizálja a tintákat, több évre szóló szerződésünk van a Bőripari Kutatóintézettel. Ez az intézet végezte a Preventorral való kutatómunkát is, milyen körülmények között, hogyan alkalmazzuk, de még mindig folynak ilyen jellegű kísérletek. A vizsgálati jelentésekből már tudjuk, mi a károsodások oka. A vegyész-régész kutatócsoport megállapította, milyen jellegű a tinták és a festékek vegyi összetétele, kötőanyaga, és milyen állapotban vannak, hol kell rögzíteni, megerősíteni. Csak ezután lehetett kidolgozni a restaurálási terveket. A fertőtlenítés után kezdődik a kódex tisztítása. Először lapokra szétbontjuk, aztán egy vegyi fülkében óvatosan letisztítjuk, eltávolítjuk a szennyeződések, peronoszpórákat, gombamaradványokat, esetleges rovartetemeteket. Ha nagyon hullámosak, deformáltak a lapok, akkor ezeket a primitív ragasztásokat el kell távolítani, le kell oldani róluk. Aztán jön a simítás. Ez csak nedves állapotban történhet, ezután következik az etanolfürdő. Ha a kézirat olyan gyenge állapotban van, hogy megfogni, lapozni se lehet, akkor kap egy erősítőfürdőt vagy sprayt, tehát átitatjuk a rögzítő anyaggal. Akkor már kézbe lehet venni. Van olyan kódex, amelyik még ezt sem bírja el, annyira sérülékeny rajta a tinta vagy a festék, hogy még az etanol is oldja. Akkor meg kell vizsgálni, melyik az a rögzítő anyag, amelyik nem oldja, és azzal kell rögzíteni. Végül, amikor már egészséges, tiszta, ki kell egészíteni, mert ezeket a lila foltokat nem tudjuk eltávolí-

**Súlyosan károsodott kódex.
Első lapján látható a törökök azakszerűtlen
javígtatási kísérlete.
A szétmálló levélzáróleket
papírral ragasztották le**

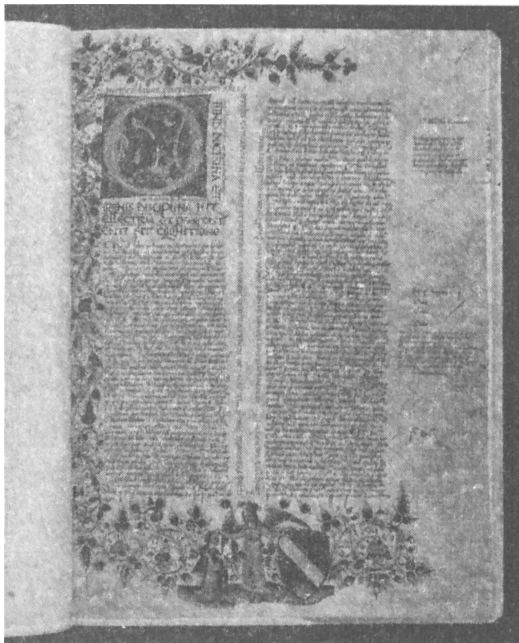

tani anélkül, hogy meg ne rongálnánk a pergamen anyagát.

– A kiegészítéshez legalábbis a középkor tudósának kell lenni.

– Nem, a szöveget nem egészíthetjük ki, az hamisítás volna. Mi csak magát a kódexlapot egészíthetjük ki. A dekorációkhoz sem nyúlhatunk, ahol hiányzik, úgy kell hagyni, még az aranyozást sem pótoljuk. Csak megakadályozzuk, hogy további károsodás érje. Néha szabad szemmel nem is látni, csak mikroszkóppal, ha pereg a festék. A kiegészítést aztán véglegesen is fixálni kell. Ez már nem történhet a klasszikus eljárással. Eddig az volt a szokás, hogy a hiányzó részeket nemcsak pergamennel, hanem papírral egészítették ki. Mi soha. Mi mindig csak pergamennel dolgozunk, de új pergamennel csak ép és egészséges pergament lehet kiegészíteni. Ha ilyen elvékonyodott lapra új pergament teszünk, akkor az a ragasztásnál el fog törni. Erre eddig csak kísérletek voltak Nyugaton is. 1982-ben kaptuk ezt a feladatot, magam is jártam külföldön UNESCO-ösztöndíjjal. Az Egyetemi Könyvtárnak is van egy restaurátora, de ott nincs műhely, ő évek óta a mi laboratóriumunkban dolgozik. Tehát én 1982-ben hallottam arról, hogy papírpéppel, illetve pergamenporból készült péppel egészítik ki a hiányzó részeket. Azóta szerződést kötöttünk a Bőripari Kutatóintézettel, ők végezték el ennek az eljárásnak fizikai, mechanikai vizsgálatait. Először csak töredékeken próbálkoztunk. Itt, látod, ez az eredeti pergamen, ez a kiegészítés. Azért van fölszabdalva, mert szakítási, nyúlási és hajtogatási próbákat végeztek rajta, ahogy a bőriparban szokás. Eleinte voltak problémák, az eredeti anyag eleresztette az útját. Aztán újabb és újabb adalékanyagokkal kísérleteztünk, most már nem engedi el. Még mindig folynak a kísérletek, de most már ott tartunk, hogy ez beválik, lehet alkalmazni. Ahol a szakítópróbánál a régi pergamen szakadt el, az már a pozitív eredmény. A Papíripari Intézet is segített, mert cellulózra is szükség van. Ezt aztán olyan anyagokkal kell megerősíteni, amelyik nem fedi le a szöveget, nem zavarja az olvashatóságot, és ugyanakkor a folyamat visszafordítható, tehát leválasztható anélkül, hogy az eredeti anyag megsérülne. Könnyen lehet ugyanis, hogy húsz-harminc év múlva kiderül: vannak ennél jobb módszerek is, akkor el lehessen távolítani ezeket a pótlásokat.

– Sokat hallottam arról, hogy kódexeket vagy ősymontatványokat „elhasználódott” kódexek

Az Egyetemi Könyvtár pergamen kódexének restaurált első levele (Pálmai József reprodukció)

lapjaival kötötték be. Nem egy nyelvemlékünknél így került elő. Milyen eljárással lehet olvashatóvá tenni egy ilyen, nyilván még jobban elhalványodott, tönkrement szöveget? Ha a kötetáblából kiszedett lapok olvashatóvá váltak, akkor ez nyilván ma is lehetséges.

– Ez a legnagyobb probléma. Tudod, hogy milyen halvány például az Ómagyar Mária-siralom szövege. Ott, ahol a tinta lepergett, eltűnt, nincs mit tenni. Ahol megvan a tinta, csak elhalványodott, a legbiztosabb módszer, ha különböző megvilágításokkal, tehát optikai eszközökkel tesszük láthatóvá, például infravörös vagy ibolyán túli fényben fényképezik le a szöveget, és így válik olvashatóvá, de ez nem a restaurátorok dolga, ez fotóeljárás. Kísérleteznek azzal, hogy az elhalványodott tintát kémiai módszerekkel tegyék jobban láthatóvá, de ez nagy kockázattal jár, és még nem nagyon terjedt el, mert annyi kárt okoztak már a kísérletek, hogy inkább óvakodunk tőlük.

– Ha a kiegészítő anyagokat töredékeken, elpusztult kódexek maradványain kísérleteztétek ki, ezeket a kémiai eljárásokat nem lehetne?

– Kísérleteztünk mi is ezekkel, de sajnos

erre itt nincs igény. Olyan felszereltség kell hozzá, amilyen a mi laboratóriumunkban nincs. Pillanatnyilag még nem tudjuk megoldani, de terveinkben szerepel egy ilyen gép beszerzése. Ehhez kellene egy kis mikrobiológiai laboratórium is. A tintaelőhívással már foglalkoznak a svájci és a francia kutatóintézetekben, Olaszországban, máshol is. De megnyugtató megoldás, úgy látszik, még nincs.

– *Beszélgetésünk azzal kezdődött, mibe pusztultak bele az Egyetemi Könyvtár kódexei, most milyen „optimista végkicsengést” tudnál adni ennek a szomorú történetnek? Feltámadnak ezek a kódexek?*

– A kódexek felével már elkészültünk, de a legrosszabb állapotban levők még hátravannak. Három-négy év múlva azonban, azt hiszem, ezekkel is végzünk. Eleinte azt hittem, ez lehetetlen vállalkozás, egészen lelkibeteg voltam. Most már elhiszem, hogy megbirkózunk vele. Mikrofilmekkel együtt küldjük vissza, de az eredetiek is olvashatók, hozzáférhetők lesznek a kutatók számára. Ez is nagyon fontos, de számunkra talán ugyanilyen fontos, hogy az állapotuk nem romlik tovább. Mert harminc évvel ezelőtti fényképfelvételek és néhány évvel ezelőtt készült mikrofilmek tanúsága szerint a kódexek állapota nagyon sokat romlott. Ha ezt a romlási folyamatot megállítjuk, és konzerváljuk a jelenlegi állapotot, akkor

száz-kétszáz év múlva is olvashatók lesznek. Mi mindent megteszünk annak érdekében, hogy ez így legyen. Készülünk egy tanulmányt írni erről az új kiegészítő eljárásról. Jövőre Sydneyben lesz a ICOM (Restaurátorok Nemzetközi Szervezete) kongresszusa. Ha mi nem is leszünk ott, de a tanulmányt szeretnénk kiküldeni. Talán még szabadalom is lesz belőle.

★

Reméljük. Egyelőre az a kérdés, vajon megfelelően fogják-e raktározni ezeket a feltámadt kódexeket. Beszélgetéseinkben a pusztulás okaként vissza-visszatért, hogy a régi könyveknek, voltaképpen minden könyvnek egyenletes hőfokra, páratartalomra, fényre van szüksége, portalanítási eljárásokra, és ha fertőzés lép fel, annak azonnali jelentésére. Reméljük, az Egyetemi Könyvtár kódexeit úgy fertőtlenítték, hogy erre a jelentésre nem kerül sor. De a nedvességet, a hőingadozást és a gondatlanságot nemcsak a több száz éves kódex, semmilyen könyv nem viseli el. Kétségkívül több restaurátorműhelyre, restaurátorra, gépre, mérőeszközre van szükség. De azért a gondosság se árt. Hogy minél kevesebb olyan muzeális kincsünk legyen, amelyik restaurálásra szorul.

Kartal Zsuzsa

Kérdezz – felelek

Egy könyvtáros kérdezi a szabadság idejére járó munkabér kifizetéséről:

„Októberre kéthetes szanatóriumi gyógyüdülésre kaptam házastársi beutalót. Az idei rendes szabadságomból tíz munkanapot erre a célra félretettem. Az októberi bérfizetés az üdülés első napjaira esik. Feleségemmel vállalati munkahelyén közölték, hogy ha kéri, az októberi bérfizetésekor esedékes munkabérét még a szabadság megkezdése előtt kifizetik. Ugyanezt kértem én is a könyvtár igazgatójától, aki hajlandó a kérésemet teljesíteni, ha közlöm vele az erre jogosító rendelkezést.”

Válasz:

A valamennyi munkáltatóra és munkavállalóra vonatkozó 17/1979. (XII. 1.) MüM számú rendelet (lásd a *Művelődési Közlöny* 1982.

évi 11. számát) 62. paragrafusának módosított (4) bekezdése kimondja a következőket: „Ha a megszakítás nélkül igénybe vett szabadság időtartama a tíz munkanapot eléri, a dolgozó kérésére a munkáltató köteles a szabadság megkezdése előtt két munkanappal kifizetni a) a szabadság idejére eső bérfizetési napon esedékes munkabért, valamint b) a rendes szabadság idejére járó munkabért.”

A módosított rendelkezést a 6/1985. (V. 13.) ME számú rendelet 3. paragrafusának (2) bekezdése tartalmazza (megjelent a *Művelődési Közlöny* 1985. évi 10. számában).

A levélírónak tehát, ha kéri, nemcsak az októberi bérfizetési napon esedékes szeptember havi bérét, hanem a tíz munkanap szabadság idejére járó átlagkeresetét is ki kell fizetni.

Olexa József

A Fővárosi Tanács Gyógyszertári Központjában, négyórás főállásban régi téglékre, üvegekre festeget egy fiatalember: ódon feliratokkal látja el őket.

Budapest, József Attila u. 139 (1195). Pici, rosszul megvilágított szükséglakás – itt lakik egy nagyon fiatal grafikus, és rajzol és rajzol.

Rembrandt Grafikai Kör. Tizenkét éve fennálló, berendezett grafikai műhely az Almásy téri szabadidő-központban. Reneszánsz értelemben vett hagyományos technikával dolgoznak itt; a *Goya* által is használt *aquatintával* (porított, saválló fenyőgyantából készül), németalföldi eredetű *mezzotintával*, amelyet az angolok tökéletesítettek, s amellyel a legjobb műalkotás-másolatokat lehetett készíteni akkor, amikor más reprodukciós eljárások még ismeretlenek voltak; dolgoznak hidegtűvel, készítenek rézkarcot, rézmetszést, linóleummetsetet. A Kör „alulról”, spontán kezdeményezésre alakult, akárcsak játékszabályai: az egymás holmijának megóvása, a demokratikus légkör (előzetes megbeszélés útján bárki megjelenhet és dolgozhat itt, s meg is fordulnak a műhelyben rengetegen, alkalmanként vagy rendszeresen). Amatőrök válhatnak és válnak tagokká, később sokan főiskolások vagy a Művészeti Alap tagjai lesznek – annál is inkább, mert a Rembrandt Körből érkezettekről tudni való, hogy a *mesterséget* igencsak ismerik. Nos, húszéves kora óta jár ide szorgalmasan egy fiú, az, aki egyébként üvegek festegetéséből él, szükséglakásban lakik, s magánéletének és művész-mivoltának e háromféle egzisztenciapont adja szűkös és széles kereteit.

*

Olexa József 1960-ban született Budapesten. A Ságvári Endre Nyomdaipari Szakközépiskolában érettségizett, kéziszedő szakmát tanult. A Dési Huber István Képzőművészeti

Körben kezdett el rajzolni, s 1980 óta tanul – *Kéri Imre* grafikusművész vezetésével – a Rembrandt Körben. Velük együtt több csoportos kiállításon vett részt, egyéni kiállításai is voltak: 1984-ben az ELTE klubjában, 1986-ban Nagykőrösön az Arany János Művelődési Ház galériájában, októberben pedig a Váci utcai Anna presszóban és a Kertész utcai Szabó Ervin könyvtárban is. Számos országos tárlaton vett részt: a nagykőrösi grafikai tárlaton, a salgótarjáni tavaszi tárlaton, a Kosztolányi-emlékkiállításon, a tihanyi Kisgrafikai Biennálén, a Dunatáj természetvédelmi kiállításon, a miskolci Grafikai Biennálén, a sötétvölgyi művésztelep szekszárdi kiállításán, idén pedig Salgótarjánban, s a debreceni nyári tárlaton.

Munkáin kétféle, egészen különböző világlátás váltakozik: az abszurd-szürreális és a reális-naturális – de a részletező, pontos kidolgozás ugyanarra az erőteljes kézre vall. „Minden eszmekör, irányzat termelt ki értékeket, egyik sem idegen tőlem” – mondja az alkotó. „Mindig a témához választok stílust és technikát. A különböző stílusok kiválóan kiegészítik egymást: a reális, a lírai, az abszurd – arról nem is beszélve, hogy a legközönségesebb tárgy – egy szár madártoll, egy életnagyságban ábrázolt póréhagyma a világ legabszurdabb dolgává válik, egyszerűen, mert elveszít egy dimenziót. A régi tárgyak pedig – hát azok az igazán szürreálisak, például a régi hangszerek, amiket olyan szívesen rajzolok, de mások is – a *főösleges* formáikkal és díszítőmódoikkal. Ezek a tárgyak nem egyszerűen a használathoz alkalmas formák, nem a kéz formáját testesítik meg, ahogy a mai *design*, formatervezés diktálná, hanem a lélekét... a lélek kacskaringóit, fantasztikum és létező valóság együttállását... Nem, nem akarok irányzatot választani... útkereső maradok.”

Nézzék a képeket: legyen úgy.

Abody Rita

Információpolitika

Információ és politika összekapcsolódása nem új keletű jelenség, de csak az utóbbi évtizedekben, években vált igazán időszerű, megkerülhetetlen társadalmi problémává. Ennek egyik fő oka, hogy a hatalmas iramban növekvő információmennyiséggel párhuzamosan a társadalmi (állami, politikai, gazdasági) irányítás, az ehhez szükséges döntési folyamat egyre nagyobb mértékben kerül függőségi viszonyba az információval. Ezért nem mindegy, hogy az egyes országok s a bennük működő vállalatok, intézmények milyen eredményesen, milyen minőségben tudják biztosítani a nagyobb horderejű döntéseikhez, vállalkozásaikhoz *okvetlenül* szükséges információkat. Ezért minden információs rendszert (szolgáltatást), az információs termelési- és termékstruktúrát illeszteni kell a népgazdasági, ágazat- és vállalatgazdasági irányítás hosszú-, közép- és rövidtávú szükségleteihez. Ezt az illeszkedést hivatott tervszerűen kialakítani az információpolitika, ezen belül az információs stratégia és taktika, valamint az információs szolgáltatásokat, intézményeket összehangoltan működtető információs infrastruktúra (Könyvtáros, 1982. 11. sz.).

Van az információpolitika alakításának olyan szempontja is, amely az információs iparral, az információ-technológiával függ össze. Ismereteseek azok a legkorszerűbb információtechnikai eszközök, információs-kommunikációs eljárások, amelyeket az elektronikai forradalom (Könyvtáros, 1984. 4. sz.) tett és tesz lehetővé. Ennek megfelelően az információk gyűjtése, feldolgozása, terjesztése, hasznosítása igen nagy mértékben függ az ipar általános elektronizálási programjától, teljesítményétől, s az egyes országoknak attól a szellemi és anyagi képességétől, hogy milyen mértékben tudnak bekapcsolódni a nemzetközi informatikai hálózatokba, vagy milyen lehe-

tőségeik vannak ilyen hálózatok kialakítására, továbbfejlesztésére. Csaknem minden idetartozó (jelentős) elméleti és gyakorlati feladat általában állami döntéseket és beavatkozásokat is igényel, ezért ezek joggal tekinthetők információpolitikai tényezőknek. Ezt a tapasztalatot szűrhetjük le mind a szocialista országok (KGST, NTMIR stb.), mind a nyugati országok (EGK-EURONET stb.) gyakorlatából, figyelembe véve természetesen az eltérő társadalmi rendszerekből adódó különbségeket.

Tudománypolitika és információpolitika

Hazánkban a gazdasági haladás és reform egyik kulcskérdése a tudományos-műszaki fejlesztés gyorsítása, eredményeinek késedelem nélküli bevezetése a termelésbe. Ezért kapott nagy hangsúlyt a Tudománypolitikai Bizottság néhány hónapja hozott határozatában a tudományos kutatás és műszaki fejlesztés infrastruktúrájának korszerűsítése, s ennek egyik legfontosabb eszközeként az elektronikus információs kapcsolatrendszer kiépítésének meggyorsítása. Ezt a tudománypolitikai, információpolitikai határozatot a kormány is megerősítette. Foglalkozik a határozat – többek között – az információ- és adatforrások problémájával, helyzetével, s ehhez kapcsolódóan a könyvtárak ügyével is. Ugyancsak szól a határozat az úgynevezett „innovációs parkok” kiépítéséről, amelyek az új tudományos ismeretek gyakorlati hasznosítását készítik elő, s ezáltal segítik a termelési folyamat és a termékválaszték megújítását. Mindezeknek a céloknak megvalósításához speciális információs, informatikai eljárásokra, a feladatokhoz rugalmasan alkalmazkodó elméleti-módszertani, gyakorlati (feldolgozási) munkafolyamatokra van szükség. A TB-határozattal kapcsolatban

megemlítjük az OMFB plenumának áprilisi állásfoglalását, amelyben a felsőoktatási intézmények informatikai hálózatának bővítését javasolja.

Külföldi példákat tekintve, igen figyelemre méltó az az információpolitikai döntés, amellyel 1981-ben Párizsban létrehozták a Mikroinformatikai Világközpontot. Erről *François Mitterrand* köztársasági elnök is nyilatkozott, hangoztatva, hogy „azok az államok, amelyek sikeresen valósítják meg a tudomány és a kultúra szintézisét, kedvező pozícióból tudnak válaszolni a jövő kihívásaira...” És „igazi fejlődés csak olyan kutatás keretében jöhet létre, amely teljes mértékben nyitott a világ problémái iránt...” A világközpont gyűjti és szintetizálja a világon megjelenő mikroinformatikai ismereteket; olyan programrendszereket és programnyelveket dolgoz ki, amelyek lehetővé teszik a személyi számítógépek működtetését (a „mikro” elnevezés nyilvánvalóan erre is utal); a központban nemcsak francia, hanem külföldi kutatók, szakemberek is dolgoznak.

A Mikroinformatikai Világközpont egyik jellegzetes példája annak, hogy az információ, az informatika valóban globális kérdéssé vált, áttöri szellemileg is, technikailag is az országhatárokat (hasonlóan a tudáspolitikához), s ezáltal minden országot, régiót meghatározott információpolitika folytatására, megvalósítására kényszerít.

Információpolitikai feladatok, követelmények

Az információpolitika kérdéseivel átfogóan foglalkozott már 1971-ben a fejlett ipari országok egyik nemzetközi szervezete, az OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development = Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet), elsősorban a tudományos-technikai információs rendszerek működésének követelményei szempontjából. Négy pontban foglalták össze azokat az irányelveket, amelyeknek érvényesülését az információpolitika eszközeivel biztosítani kell: 1. a világ különféle információs-dokumentációs-könyvtári és egyéb intézményeiben felhalmozott ismeretek hatékony hasznosítása a természet- és társadalomtudományok, valamint a technológia minden ágazatában a nemzetgazdasági célok, a társadalmi haladás megvalósítása érdekében; 2. a tudományos diszciplinák és technológiai eljárások minden területének ál-

landó fejlesztése; 3. a szükséges és megfelelő információk elérhetővé tétele a kormányzati és vállalati döntések, koncepciók, tervek, fejlesztési elgondolások, valamint kreatív problémamegoldó eljárások eredményes kialakítása és megvalósítása érdekében; 4. a kormányzati szervek és hatóságok, továbbá a vállalati vezető szervek figyelmének folyamatos ráirányítása az információban rejlő lehetőségek mennél nagyobb fokú kiaknázására.

Két szempontot külön is hangsúlyozni kívánunk az OECD információpolitikai ajánlásából. Az egyik, hogy az információs rendszereket úgy kell kialakítani, hogy ne csak válaszoló, hanem kezdeményező (aktív) rendszerek is legyenek. A másik, hogy az információs rendszerek támogatni tudják a valóban alkotó munkát is, s ezzel összefüggően magának a felfedezésnek folyamata is épüljön be valamiképpen a jövő információs rendszereibe. Ezáltal az információ fogalma visszakapja eredeti jelentését, vagyis azt, hogy a régivel szemben újat, meglepőt, változót fejezzen ki. Minden komolyabb információpolitikai törekvés éppen ezen a téren ütközik nehézségekbe. *Michel Menou* találó megállapításával élve, a valódi informá-

ciónak általában korróziós hatása van: kikezdi, rága-marja azt, ami régi, ami „addig jó volt”, és ez sok embernek, intézménynek érdekeit sértheti. Menou az információs-könyvtári szakma nem éppen előkelő társadalmi rangsorolását is azzal magyarázza, hogy az újat hozó, „támadó” információval szemben az emberek jórésztében valamiféle (rendszerint tudatalatti) „védekező reflex” alakul ki. De mindez már nemcsak információpolitikai kérdés, hanem a tudás, a műveltség, a tájékozottság általános leértékelésének tünete is.

Tömegtájékoztatás és információpolitika

Információpolitikáról általában akkor beszélünk, amikor tudományos, szakmai ismeretekről van szó. A társadalom legszélesebb körének szánt ismeretek, adatok közlése esetén legtöbbször a tájékoztatáspolitikai (kommunikációpolitikai) kifejezést használjuk, és főként a tömegtájékoztatás (sajtó, rádió, tévé, film stb.) eszközeire, csatornáira gondolunk. De a tömegtájékoztatás tartalma is mindig valamilyen információ, ezért a kommunikáció- és információpolitika elég nehezen választható szét egymástól: az egyik (a kommunikáció) magában foglalja a másikat (az információt). Hogy a tájékoztatás mennyire politikai kérdés, azt jól mutatja az Országgyűlés által legutóbb elfogadott sajtótörvény is, melynek vitájában hangsúlyozták, hogy a tájékoztatás politikai kötelesség, s a tájékoztatás elmulasztása politikai hiba. A napi eseményekről szóló „hivatalos” tájékoztatás elmulasztása vagy késedelme esetén keletkezik az információhiány, ami tápot adhat a „rémhírek” képződésének és terjedésének. Ezt a jelenséget mutatja be *Hankiss Elemér* az információhiányról írt kitűnő tanulmánya, melyben a Duna Intercontinental Szállóban keletkezett tüzre vonatkozó tájékoztatás és hírképződés mechanizmusát elemzi (*Diagnózisok*. 1982. *Magvető*, 153–205. l.).

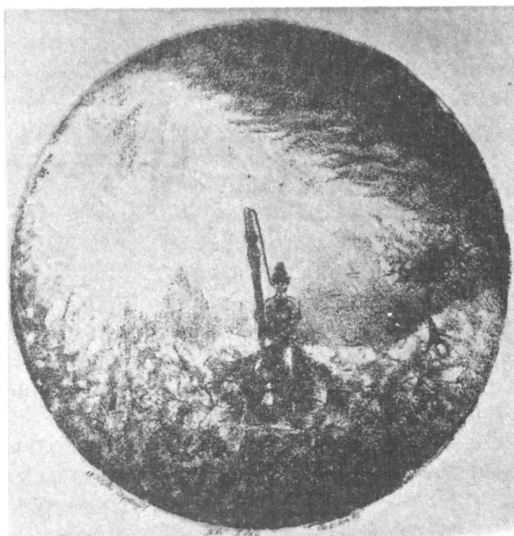
A társadalom egészét vagy széles rétegeit érintő tájékoztatás- és információpolitika problémái közül – jelzésszerűen – az alábbiakat soroljuk fel: a művelődés- és oktatáspolitikai tájékoztatáspolitikai összefüggései; a tájékoztatás-tájékoztatás lehetőségei és a közélet demokratizmusa; az információ, az informatika és a hatalom (központi irányítás) viszonya; az információk hozzáférhetőségének regionális

problémái, a különféle szintű és nagyságrendű települések információellátása (könyv, folyóirat, kábeltelevízió stb.); az audiovizuális kommunikációs-információs eszközök, az informatikai rendszerek hatása az olvasásra és a társadalom szellemi állapotára; mindezeknek a problémáknak vizsgálata folyamatos kommunikáció- és információpolitikai feladat.

Györe Pál

IRODALOM

- Buza Péter*: A kutatás kulisszái. [Vezércikk a TB szövegünkben említett határozatról.] = *Magyar Nemzet*, 1986. ápr. 1.
- Gömbös Ervin*: Informatika és hatalom. 1984, Statisztikai Kiadó
- Gömbös Ervin*: Informatika, politika, gazdaság. = *Társadalmi Szemle*, 1986. 4.
- Information for a changing society. Some policy considerations. Paris, 1971. OECD
- Menou, Michel*: Information revolution or revolution for information. = *The Proceedings of the International Conference on training for information work*. Rome, 1972, FID-INI
- Sebestyén György*: Informatika vagy pusztulás – válassz! = *Kutatás és Fejlesztés* 1984. 3–4.
- Szeksfű András*: A tömegkommunikáció új útjai. 1984, Kossuth
- Vámos Tibor*: Hazánk és a műszaki haladás 1984, Magvető. [Elsősorban az *Információ és társadalom*, valamint *A társadalom információs infrastruktúrája* című tanulmány.]

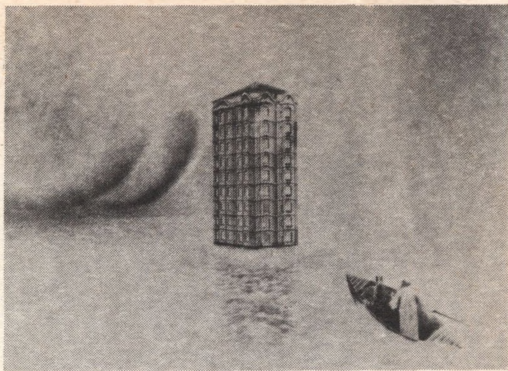
A **Könyv és Nevelés** 1986-os második számának legjellemzőbb cikkei az iskolai könyvtárhasználatról szólnak. *Kocsis József* egy szentlőrinci kísérletről számol be, arról, miként használják az ottani alsótagozatos tanulók a könyvtárat. *Dieszler Lászlóné* a magyarórai könyv- és könyvtárhasználatról írt tanulmányt, *Tánczos Zsuzsa* és *Góger Róbertné* egy háromismeretlenes egyenlet megoldását keresik (*Iskola – környezetismeret – gyermekkönyvtár*). Nem hiányoznak persze e számból sem a „kis színes” beszámolók, kedves ismeretterjesztő írások.

Kiemelkedik közülük *Fogarassy Miklós* remek kritikája *Az álomtündérek* című francia vers- és mesegyűjteményről, de hasznos és üdítő írás a Krúdyról szóló is (*Krúdy – gyermekeknek, Illés Sándortól*). A szokásos színvonalú a külföldi információszolgáltatás (különösen érdekes a lengyel és a csehszlovákiai tapasztalatokról szóló két cikk). A folyóirat *Könyvespolc* rovata ezúttal is olyan műveket kínál, amelyek fontosak lehetnek az iskolának és könyvtárnak egyként elkötelezett szakembereknek (*Vége a Gutenberg-galaxisnak?*, *Bruno Bettelheim: A mese bűvölete*).

Az **OSZK Híradó** vidáman búcsúzott az elmúlt 1985-ös évtől: a tavalyi utolsó, 11–12-es szám karikatúrák, humoreszkek, ironikus, néha szatirikus szösszenetek, szellemes (ön)-bírálatok valóban mulatságos antológiája. A humor nem kíméli sem az új épületet, sem a vezető és beosztott munkatársakat, néhány darabja, így például *Sz. Nagy Lajos*nak a KMK dolgozóiról készített anagramma-sorozata egyenesen irodalmi színvonalú. Persze, a műfaj törvényeinek, de nem kevésbé a lap profiljának is megfelelően a legtöbb írás nagyon is „bennfentes” olvasókat tételez fel. Arra azon-

ban mindenképp példa ez a szám, hogy lehet igazán jó szakmai humort is csiholni a könyvtáros mindennapokból (persze ritkán, az OSZK Híradó történetében emberemlékezet óta nem volt hasonló összeállítás). Az új (1986-os) év első, ugyancsak dupla (1–2.) száma már a szokásos formát mutatja. Elsősorban, s ezt szerkezete, cikkeinek sorrendje is tükrözi, belső információ-áramoltatás lehet a szerkesztők célja. A lap élén eseménykrónika, a személyi hírekről és változásokról beszámoló rész, nekrológ és pályázati felhívás olvasható. Ugyancsak belső természetű kérdésekkel foglalkoznak a *Munkánkról, kérdéseinkről* rovat terjedelmesebb cikkei is. Általános érdeklődésre tarthat viszont számot a *Könyvtáros pályák* rovat tanulmánya *Csapodiné Gárdonyi Kláráról*, valamint a *Munkatársaink* rovat cikkei. Megintcsak szélesebb kör tájékoztatását szolgálhatja a *Tallózás külföldi szakfolyóiratokból* és a *Kiadványaink* című rovatok anyaga.

Az **OMIKK Híradó** 1986. 7–8. száma folytatja az előzőben megkezdett vitát a lap profiljának, szerkesztési módjának optimálisabb kialakításáról. A hozzászólások sok megszívlelendő megállapítást tartalmaznak, olyanokat, amelyek más hálózati híradók szerkesztősegeit, kényszerű olvasóit is érdekelhetnék. Maga a szám még kevés új vonást tartalmaz, nyilván be kell várni az összes hozzászólást, a kollektív bölcsesség megnyilvánulását. Megbízhatóan tájékoztat – nemcsak „belső” számára – számos fontos eseményről, törekvésekről és eredményről, többek közt leendő rendezvényekről is az eddig is „legerősebb” rovat, *A szervezeti egységek hírei*. Szélesebb körű nyilvánosságot érdemelne nem egy beszámoló is a lapból, így *Markó Imrét* a veszprémi *Ipar, innováció, információ* című tudományos konferenciáról.

OLEXA JÓZSEF grafikáiból
(Cikkünket lásd a 756. oldalon)

